

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEORİDE ve UYGULAMADA
SERMAYE ŞİRKETLERİNDE
KÂR DAĞITIMI
ve VERGİLENDİRME**

(Yüksek Lisans Tezi)

ERGÜN KABACA

Eskişehir, 1991

İ Ç İ N D E K İ L E R

TABLolar	XIX
KISALTMALAR.....	XXI
GİRİŞ	XXII

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

SERMAYE ŞİRKETLERİNİN TÜRLERİ

VE KÂR KAVRAMI

I. <u>ŞİRKET KAVRAMI VE TÜRLERİ</u>	1
A. ŞİRKET KAVRAMI	1
B. ŞİRKET TÜRLERİ	3
1. Borçlar Kanununa Tabi Şirketler	4
2. Özel Kanunlarla Kurulan Şirketler	4
3. Kooperatif Şirketler	4
4. Türk Ticaret Kanununa Göre Kurulan Şirketler ..	5

II-	<u>TÜRK TİCARET KANUNU VE KURUMLAR VERGİSİ KANUNUNA</u>	
	<u>GÖRE SERMAYE ŞİRKETLERİ</u>	5
	A. TÜRK TİCARET KANUNU VE SERMAYE ŞİRKETLERİ	5
	1. Şahıs Şirketleri	5
	2. Sermaye Şirketleri	6
	B. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU VE SERMAYE ŞİRKETLERİ ..	8
III-	<u>KÂR KAVRAMI VE SERMAYE ŞİRKETLERİNDE FİNANSMAN</u>	
	<u>TÜRLERİNE GÖRE KÂR POLİTİKASI</u>	9
	A. KÂR KAVRAMI VE İŞLETME AMAÇLARI İÇERİSİNDEKİ	
	YERİ	9
	B. MALİ VE TİCARİ KÂR	13
	1. Mali ve Ticari Kâr Ayrımı	13
	2. Mali ve Ticari Kârda Öncelik Sırası	14
	C. SERMAYE ŞİRKETLERİNDE FİNANSMAN TÜRLERİNE GÖRE	
	KÂR POLİTİKASI	15
	1. Öz Kaynaklardan Finansman	16
	2. Yabancı Kaynak Finansmanı	18
	3. Otofinansman	20
IV-	<u>SERMAYE ŞİRKETLERİNDE KÂR PAYI VE KÂR DAĞITIMININ</u>	
	<u>GENEL ESASLARI</u>	22
	A. SERMAYE ŞİRKETLERİNDE PAY VE KÂR PAYI	
	KAVRAMLARI	22

1. Payın Anlamı Ve Pay Sahibi	22
2. Kâr Payı	23
3. Kâr Payının Elde Edilmesi Ve Gayrisafi Tutarı	23
4. Kâr Payının Ödenmesi	25
B. KÂR DAĞITIMININ GENEL ESASLARI	25
1. Kâr Dağıtımıyla İlgili Kavram Ve Kurallar ..	26
a. Dağıtılabılır Kâr	26
b. Kâr Payı Garantisi	27
c. Kâr Dağıtımına Yetkili Organ	28
d. Kâr Dağıtım Şekilleri	29
aa. Normal Kâr Dağıtımı	29
bb. Muvazaalı Kâr Dağıtımı	29
aaa. Cari Hesap Yolu İle Çekme	30
bbb. Kanunen Kabul Edilmeyen Giderlerin Fazla Gösterilmesi ..	30
ccc. Kârın Kayıt Dışı Bırakılan Muamelelerle Ortaklara İntikal Ettirilmesi	31
ddd. Örtülü Kazanç Dağıtımı	31
e. Kâr Dağıtımında Uyulacak Kurallar	32
2. Sermaye Şirketlerinde Kârların Dağıtılmasının Fayda Ve Sakıncaları	35

a. Kâr Dağıtımı Lehine Görüşler	35
b. Kâr Dağıtımı Aleyhine Görüşler	36

hh. Kuruluş Giderleri	49
ii. Reeskont Hesapları	51
jj. Nazım Hesaplar	51
b. Öz Sermaye Kıyaslamasında Borçların Tesbiti	52
aa. Senetli Ve Senetsiz Borçlar	52
bb. Geçici Alacaklılar	53
c. Ticari Kazancın Saptanmasında İşletmeden Çekilen Ve İşletmeye İlave Edilen Kıymetler.	54
aa. İşletmeden Çekilen Kıymetler	56
aaa. Dağıtılan Kârlar	56
bbb. Sermayenin Azaltılması	57
ccc. Sermaye Amortismanları	57
ddd. Ödenen Vergiler	58
eee. Ortakların Borçları Veya Şahsi Hesaplar	58
bb. İşletmeye İlave Edilen Kıymetler	5
aaa. Sermaye Artırımı	59
bbb. Ortakların Karşılıksız Tevdiatları.	59
2. Ticari Kazancın Hasılat Ve Giderlerin Kıyaslanması Yoluyla Saptanması	60
a. Muhasebe Tekniğinde Giderler	61

aa. Maliyet Giderleri	62
bb. Genel İdare Giderleri	62
cc. Satış Giderleri	63
dd. Finansman Giderleri	64
ee. Olağanüstü Giderler Ve Zararlar	64
b. Kurum Ticari Kazancının Saptanmasında İndirilecek Giderler	65
aa. Gelir Vergisi Kanunu Uyarınca İndirilecek Giderler	65
bb. Kurumlar Vergisi Kanunu Uyarınca İndirilecek Giderler	68
aaa. Hisse Senedi ve Tahvillerin İhraç Giderleri	68
bbb. Kuruluş Giderleri	69
ccc. Genel Kurul Toplantıları İçin Yapılan Giderlerle Birleşme, Fesih ve Tasfiye Giderleri	69
ddd. Sigorta Teknik İhtiyatları	71
eee. Eshamlı Komandit Şirketlerde Komandite Ortağın Kâr Hissesi ...	73
fff. Bağış Ve Yardımlar	74
ggg. Geçmiş Yıllar Zararları	76
hhh. Faizsiz Olarak Kredi Verenlere Ödenen Kâr Payları	77

4. Kurum Kazancının Tesbitinde Özel Durumlar...	133
a. Zirai Faaliyetlerle Uğraşan Kurumlarda Kazanç Tesbiti	133
b. Dar Mükellef Kurumların Kazanç Tesbitinde Özel Durum	133
c. Ortalama Kâr Haddi Ve Asgari Gayri Safi Hasılat	133
d. Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onarma İşleriyle Uğraşan Kurumlarda Kazanç Tesbiti	134
<u>II-DAĞITILABİLİR KÂRIN TESBİTİ</u>	135
A. KURUMLAR VERGİSİNİN TİCARİ KÂRIN BÖLÜNMESİNDE YERİ	136
1. Halka Açılan Şirketlerde Kurumlar Vergisi Nisbeti İndirimi	137
a. Şirket Ortağı Tüzel Kişilerin Halka Açılmalarındaki Avantajları	141
2. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Faaliyet Gösteren Sermaye Şirketlerinde Kurumlar Vergisi Nisbeti İndirimi	143
B. ÖDENMESİ GEREKEN FONLAR	144
1. Savunma Sanayii Destekleme Fonu	146
2. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu	149

3. Çıraklık, Mesleki Ve Teknik Eğitimi Geliştirme Ve Yaygınlaştırma Fonu	150
C. KURUMLAR VERGİSİNDEN MÜSTESNA KAZANÇ VE İRATLARDA VERGİ KESİNTİSİ	152
1. Kurumlar Vergisinden Müstesna Olmakla Beraber Gelir Vergisi Kanununun 94/8 Maddesine Göre Gelir Vergisi Kesintisine Tabi Olan Kazanç Ve İratlar	156
2. Kurumlar Vergisinden Müstesna Olduğu Halde, Gelir Vergisi Kesintisine de Tabi Olmayan Kazanç Ve İratlar	158
D. AYRILACAK YEDEK AKÇELER	159
1. Yedek Akçenin Tanımı Ve Türleri	159
a. Yasal (Kanuni) Yedek Akçeler	161
aa. Birinci Tertip Yedek Akçe (Umumi Yedek Akçe)	161
bb. İkinci Tertip Yedek Akçe (Ek Yedek Akçe)	163
cc. Özel Kanuni Yedek Akçeler	164
aaa. Emisyon Primleri	165
bbb. İptal Kârları	165
b. İhtiyari Yedek Akçeler	166

c. Olağanüstü Yedek Akçeler	167
d. Diğer Yedek Akçeler	168
III- <u>KÂRIN DAĞITIMI</u>	169
A. PAY SAHİPLERİNE YAPILAN KÂR DAĞITIMI	171
1. Birinci Temettü	172
a. Sermaye Piyasası Kanununa Göre Halka Açık Anonim Şirketlerde Birinci Temettü Oranına İlişkin Zorunluluk	174
b. Pay Sahipleri Arasında Ayrıcalıklı Ve İmtiyazlı Hisse Senetleri Sahipleri Bulunmasının Kâr Dağıtımına Etkileri	176
c. Hisse Senetlerine Dönüşmüş Tahviller	178
B. PAY SAHİPLERİ DIŞINDA KÂRA İŞTİRAK EDEN DİĞER KİŞİLER	180
1. İntifa Senedi Sahiplerine Verilen Kâr Payları	180
a. Kurucu İntifa Senetleri	181
b. Adi İntifa Senetleri	182
2. Yönetim Kurulu Üyelerine Verilen Kâr Payları	182
3. Şirketin Memur Ve Hizmetlilerine Kâr Üzerin- den Ödenen Temettü İkramiyeleri Ve Primler..	185

4. Kâra İştirakli Tahviller	186
5. Faizsiz Olarak Kredi Verenlere Ödenen Kâr Payları Ve Kâr Zarar Ortaklığı Belgesi	187
C. İKİNCİ TEMETTÜ	190
D. SERMAYE ŞİRKETLERİNDEN KÂR PAYI ALANLARIN VERGİ KANUNLARI KARŞISINDAKİ DURUMU	191

ccc. Tasarruf Değeri	89
ddd. Mukayyet Değer	89
eee. İtibari Değer	90
fff. Rayiç Bedel	90
ggg. Emsal Bedeli Ve Emsal Ücreti	90
hhh. Vergi Değeri	91
iii. Diğer Değerleme Ölçüleri	91
aaaa. Alış Bedeli	92
bbbb. Alış Emsal Bedeli	92
2. Kurum Kazancından İndirilmesi Kabul Edilmeyen Giderler	92
a. Gelir Vergisi Kanunu Uyarınca İndirilmesi Kabul Edilmeyen Giderler	93
b. Kurumlar Vergisi Kanunu Uyarınca İndirilmesi Kabul Edilmeyen Giderler	95
aa. Öz Sermaye Üzerinden Ödenen Veya Hesaplanan Faizler	95
bb. Örtülü Sermaye Üzerinden Ödenen Veya Hesaplanan Faizler	96
cc. Sermaye Şirketlerinde Dağıtılan Örtülü Kazançlar	98
dd. İhtiyat Akçeleri	100
ee. Dar Mükellefiyete Tabi Kurumların Bazı Giderleri	101

ff. Vergi, Ceza Ve Gecikme Zamları	102
gg. Yurt Dışında Yapılan İnşaat Onarma Ve Montaj İşlerinden Sağlanan Kazançlara Ait Giderler	103
hh. İtibari Değeri Altında Satılan Menkul Kıymetlerin Zararı Ve Giderleri	103
c. Diğer Kanunlarda Yer Alan Hükümler	104
aa. Katma Değer Vergisi Kanununda Yer Alan Hüküm	104
bb. Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda Yer Alan Hüküm	104
3. Mali Bilanço Kârının Belirlenmesinde	
İstisnalar	105
a. İştirak Kazançları İstisnası	106
b. Dar Mükellef Kurumların Yurt Dışı Faaliyet Kazançları İstisnası	108
c. Menkul Kıymetlerin Temettü, Faiz ve İkramiyelerine Tanınan İstisna	109
d. Yurt Dışında Yapılan İnşaat, Onarma Ve Montaj İşleri İle Teknik Hizmetlerden Sağlanan Kazançlarla İlgili İstisna	110
e. Sanayi Ürünü İhracat İstisnası	111
f. Yaş Meyve, Sebze, Kesme Çiçek, Süs Bitki- leri İle Bunların Tohum Ve Fideleri Ve Su Ürünleri İhracatı İle İlgili İstisna	113

g. Dış Navlun Hasılatı İstisnası	114
h. Yatırım İndirimi İstisnası	115
i. Turizm Müesseseleri İle Seyahat Acenta- larının Hasılatlarına İlişkin İstisna ...	118
j. Menkul Sermaye Yatırım Ortaklıkları İle Menkul Kıymetler Yatırım Fonlarına İlişkin İstisna.....	120
k. Emisyon Primleri İstisnası	122
l. Devralınan Kurumların Geçmiş Yıl Zararları İle İlgili İstisna	124
m. Okul, Kreş Ve Spor Tesisleri İle Yurt Ve Sağlık Tesislerinin İşletilmesinden Sağlanan Kazançlarla İlgili İstisna	126
n. Kanunla Kurulan Emekli Ve Yardım Sandık- ları, Oyak, Toplu Konut Ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı İle İlgili İstisna ...	127
o. Devlet Tahvili Hazine Bonosu Ve Gelir Ortaklığı Senetlerinin Elden Çıkarılma- sından Sağlanan Kazançlarda Ve Vakıf İştirak Kazançlarından Sağlanan İstisna..	128
p. Tam Mükellefiyete Tabi Kurumların İştirak Hisselerinin Veya Gayrimenkullerinin Satışından Doğan Kazançlarla İlgili İstisna	129
r. Finansman Fonu	131

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

SERMAYE ŞİRKETLERİNDE KÂR DAĞITIMINA İLİŞKİN ESKİŞEHİR'DE FAALİYET GÖSTEREN İKİ ADET ŞİRKETE AİT UYGULAMA BİLGİLERİ

I- <u>GENEL BİLGİLER</u>	193
II- <u>ESKİŞEHİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş. (ESCİM)</u>	201
A. GENEL BİLGİLER	201
B. KÂRIN DAĞITIMI VE VERGİLENDİRİLMESİ	202
1. Şirket Ana Sözleşmesinde Kâr Dağıtımına İlişkin Hükümler	202
2. Kâr Dağıtım Önerisi	204
3. Kâr Dağıtımı ve Kâr Paylarının Vergilendirilmesi	205
a. Dağıtılabılır Kâr Paylarının Vergilendirilmesi	209

b. Birinci Temettü Miktarının Hesaplanması...	209
c. Hisse Başına Kâr Miktarının Hesaplanması..	209
d. Hisse Başına Kâr Payı Miktarının Hesaplanması.....	210
e. Birinci Tertip Yasal Yedek Akçe Miktarının Hesaplanması	210
f. İkinci Tertip Yasal Yedek Akçe Miktarının Hesaplanması	210
g. Şirkette Bırakılan Kârlar	210
h. Dağıtılmayan 100 Liralık Bir İstisna Kurum Kazancından Vergi ve Fonlar Düşüldükten Sonra Kalan Net Miktar	211
i. Kurum Kazancının Dağıtılan Kurumlar Vergisinden Müstesna Kısımına Ait Vergisi Yüğü	212
j. Dağıtılan 100 Liralık Bir Kurum Kazancından Vergi ve Fonlar Düşüldükten Sonra Kalan Net Miktar	212
k. Vergi Dairesine Ödenecek Toplam Vergi	213
l. Kâr Dağıtımına İlişkin Muhasebe Kayıtları .	214
4. Kâr Dağıtım Tablosu	217

III- <u>ESKİŞEHİR BETON SANAYİİ VE TİCARET A.Ş. (ESTON)</u> ...	218
A. GENEL BİLGİLER	218
B. KÂRIN DAĞITIMI VE VERGİLENDİRİLMESİ	219
1. Şirket Ana Sözleşmesinde Kâr Dağıtımına İlişkin Bilgiler	219
2. Kâr Dağıtım Kararı	221
3. Kâr Dağıtımı ve Kâr Paylarının Vergi- lendirilmesi	221
a. Dağıtılabılır Kâr Miktarının Hesabı	222
b. Birinci Temettü Miktarının Hesabı	223
c. Hisse Başına Kâr Miktarının Hesabı	223
d. Hisse Başına Kâr Payı Miktarının Hesabı	223
e. Birinci Tertip Yasal Yedek Akçe Miktarının Hesabı	223
f. İkinci Tertip Yasal Yedek Akçe Miktarının Hesabı.....	224
g. Şirkette Bırakılan Kârlar	224
h. Vergi Dairesine Ödenecek Toplam Vergi ...	224
i. Kâr Dağıtımına İlişkin Muhasebe Kayıtları.	225
4. Kâr Dağıtım Tablosu	228
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	229
EKLER	233
KAYNAKÇA	241

- TABLOLAR -

1. Eskişehir Ticaret Odası Kayıtlı Üyelerinin Firma Statüleri İtibariyle Sermaye Toplamlarını Gösterir Tablo 194
2. Eskişehir'deki Şirketlerin Meslek Grupları ve Hukuki Yapılarına Göre Dağılımını Gösterir Tablo 195
3. Türkiye'deki 500 Büyük Firma İçerisinde Eskişehir'de Faaliyet Gösteren Firmaların Yerini Gösterir Tablo ... 197
4. Eskişehir'de Kurumlar Vergisi Ödemesinde İlk 10 Sırayı Oluşturan Kurumlar Vergisi Mütelleflerini Gösterir Tablo 199
5. Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş.'nin Sermaye Dağılımını Gösterir Tablo 201
6. Eskişehir Çimento Fabrikası Kâr Dağıtım Tablosu 217
7. Eskişehir Beton Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin Sermaye Yapısını Gösterir Tablo 218
8. Kanuna Tabi Ortaklıklarca (Aracı Kurumlar Dahil) Düzenlenecek Ayrıntılı Bilanço 234
9. Ortaklıklarca Düzenlenecek Ayrıntılı Gelir Tablosu ... 235

10. Ortaklıklarca (Aracı Kurumlar Dahil) Düzenlenecek
Kâr Dağıtım Tablosu 236
11. Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş. 31.12.1989
Tarihindeki Bilançosu 237
12. Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş.'nin 1.1.1989-
31.12.1989 Dönemine Ait Ayrıntılı Gelir Tablosu.... 238
13. Eskişehir Beton Sanayi ve Ticaret A.Ş. 1986 Yılı
Bilançosu 239
14. Eskişehir Beton Sanayi ve Ticaret A.Ş. 1986 Yılı
Kâr-Zarar Tablosu 240

KISALTMALAR

A.g.k.	: Adı geçen kitap
A.g.m.	: Adı geçen makale
C.	: Cilt
İ.T.İ.A.	: İktisadi Ticari İlimler Akademisi
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
m.	: Madde
s.	: Sayfa
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
VUK	: Vergi Usul Kanunu

G İ R İ Ő

Sermaye Şirketlerinin kâr dağıtmaları olayı, özellikle 1.1.1986 tarihinden itibaren büyük önem kazanmıştır. Bu tarihten önceki uygulama biçimine göre, elde ettikleri kâr payının gayrisafi tutarı 3 milyon lirayı aşan gerçek kişiler başka bir gelirlerinin olup olmadığına bakılmaksızın, bu gelirlerini yıllık gelir vergisi beyannamesi vermek suretiyle beyan ediyor ve gelir vergisi ödüyorlardı.

3239 Sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucu, kurumlar vergisinin oranı % 40'dan % 46'ya yükseltilmiş, buna karşılık, yukarıda belirtilen kişilerin bu kâr paylarını beyan etmeleri zorunluluğu kaldırılmıştır. Söz konusu yasal düzenlemeye istinaden, 1.1.1986'dan itibaren sermaye Şirketleri, yalnızca 1985 yılı kârını değil, daha önceki yıllara ilişkin kârlarını da dağıtmaya başlamışlardır.

Sermaye Şirketlerinde kâr dağıtımı konusu yazılmış çeşitli eserlerde, özellikle muhasebe konulu kitap ve makalelerde ele alınmıştır. Fakat vergi yasalarındaki kısa aralıklarla meydana gelen değişiklikler uygulama açısından kâr dağıtımına yeni boyutlar kazandırmıştır.

1981 tarihli olması nedeniyle ülkemiz için yeni sayılabilecek olan Sermaye Piyasası Kanunu da, bu kanuna tabi olan halka açık sermaye şirketlerine bir çok konuda olduğu gibi kârın dağıtılması esnasında da bazı yeni yükümlülükler getirmiştir.

Bu nedenlerle, sermaye şirketlerinde kâr dağıtımını ve vergilendirmeyi güncel boyutlarıyla ele almanın gerekliliği düşüncesinden hareketle yüksek lisans tezi konusu olarak alınmıştır.

Sermaye şirketleri genel olarak anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler olarak bilinmektedir. Fakat bu çalışmada sermaye şirketleri KVK.'nda sayılan sermaye şirketleri esas alınarak çalışmanın birinci bölümünde bu şirketler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde ayrıca kâr kavramının tanımı, kârın sermaye şirketlerinin finansman kararlarına etkisi ve kâr dağıtımına esas teşkil eden kavram ve kurallar ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü sermaye şirketlerinde kârın tesbit ve dağıtımını konularına ayrılmıştır. İkinci bölümde dağıtıma esas teşkil edecek ticari kazançın saptanması yöntemleri üzerinde durulmuş, daha sonra ticari kârdan mali kâra geçiş aşamaları belirtilmiştir. Dağıtılabilir kârın tesbiti ve kârın dağıtımını ele alınırken özellikle söz konusu konuları yakından ilgilendiren Türk Ticaret Kanunu hü-

kümleri, Vergi Kanunlarında yer alan hükümler ve Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerinden hareket edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü uygulama konularına ayrılmıştır. Bu bölümde Eskişehir ilindeki sermaye şirketleri ile ilgili genel bilgiler verilmiş ve çalışmaya uygulama örneği oluşturan Eskişehir'de gaaliyet gösteren iki adet sermaye şirketinin kâr dağıtım rakkamlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Söz konusu şirketlerden bir tanesi aile anonim şirketi iken, diğer şirketimiz halka açık bir anonim şirkettir. Kâr dağıtım yönünden ayrı kanun hükümlerine tabi olmaları nedeniyle, tabi oldukları esasları ve uygulama farklılıkları ortaya koymak yönünden söz konusu iki şirket özel olarak seçilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında ise, çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve uygulama sonuçları karşılaştırılmıştır.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

SERMAYE ŞİRKETLERİNİN TÜRLERİ VE KÂR KAVRAMI

I- ŞİRKET KAVRAMI VE TÜRLERİ

A. ŞİRKET KAVRAMI

Zaman içerisinde insan ihtiyaçlarının nitelik ve nicelik olarak çeşitlenmesi bunların karşılanması sorununu ortaya çıkarmıştır. Böylece ekonomik ve sosyal hayatın bünyesi içerisinde bu ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla kurulmuş bir takım kurumlar ortaya çıkmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını giderecek malları ve hizmetleri vücuda getirmek üzere üretim faaliyetlerinde bulunan iktisadi birimlere "işletme" denir (1).

(1) CEMALCILAR, Özgül; Genel Muhasebe Teknik Prensipler ve Uygulama, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Eskişehir 1974, s.1.

İşletmeler, artan mal ve hizmet taleplerini karşılayabilmek amacıyla, büyüdükçe, sermayeye bu arada işbölümüne ihtiyaçları artar. Günümüzde, büyük işletmelerin sermaye ve diğer yönetim yetersizlikleri nedeniyle tek kişi işletmeleri şeklinde kurulmaları ya da faaliyet göstermeleri artık mümkün olmamaktadır. Zaten, insanlar, ticaret yapmaya başladıkları zamandan beri sadece kendi servet, çalışma ve zekâlarının ticari faaliyetlerin yürütülmesinde yeterli olmadığını görmüşler; başkalarının servet, çalışma ve zekâlarından da yararlanma yollarını aramışlardır. Bu durumlar sonucu, kelime anlamı ile birleşme olan "şirket" ler ortaya çıkmıştır (2).

Şirket ise, iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişinin, iktisadi bir gayeye erişmek yani ortaklara kâr dağıtmak veya tasarruf sağlamak amacıyla bir kısım sermayelerini birleştirmeleri hususunda yaptıkları bir anlaşmadır (3) şeklinde tanımlanabilir.

Anlaşıldığı gibi, işletmeden farklı olarak şirket olabilmek için şirketi kuranların sayısı birden fazla olmalıdır. Ortaklar arasında bir sözleşme yapılmalıdır ve ortakların belirlenen amaçlara ulaşabilmek için şirkete

(2) BEKTÖRE, Sabri; BENLİGİRAY, Yılmaz; Şirketler ve Kooperatifler Muhasebesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No:16, Eskişehir 1989, s.1.

(3) DOMANIÇ, Hayri; Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Temel Yayınları, Cilt:1, İstanbul 1988, s.377.

para, mal veya emek tahsis ederek, bir sermaye oluşturmaları gerekmektedir.

Yukarıda tanımı yapılmış bulunan işletmeler uygulamada çok değişik özellik ve türdedirler. Dolayısıyla, işletmelerin sınıflandırılmasında çok değişik ölçü ve kriterler kullanılmaktadır (4).

B. ŞİRKET TÜRLERİ

Görüldüğü gibi şirketler, işletmelerin sınıflandırılması durumunda, yasal (hukuki) yapılarına göre işletmeler arasında yer almaktadır. Asıl konumuz olan sermaye

(4) AYDIN, Davut; Sermaye Şirketleri Muhasebesi, T.C, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:351, Eskişehir 1989,S.2.

İşletmeler (türlerine göre) genel kabul gören ve benimsenen yaklaşımlara ve ölçülere uygun biçimde beş ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar:

1. Büyüklüklerine Göre İşletmeler;
 - Küçük İşletmeler,
 - Büyük İşletmeler,
 - Orta İşletmeler,
 - Çok Uluslu İşletmeler,
2. İşkoluna Göre İşletmeler;
 - Endüstri İşletmeleri,
 - Ticaret İşletmeleri,
 - Hizmet İşletmeleri,
3. Üretilen Mal Cinsine Göre İşletmeler;
 - Tüketim Malı Üreten İşletmeler,
 - Endüstri Malı Üreten İşletmeler,
 - Dayanıklı Mal Üreten İşletmeler,
 - Dayanıksız Mal Üreten İşletmeler,
4. Mülkiyetine Göre İşletmeler;
 - Özel İşletmeler,
 - Kamu İşletmeleri,
 - Karma İşletmeler,
5. Yasal (Hukuki) Yapılarına Göre İşletmeler;
 - Tek Şahıs İşletmeleri,
 - Şirketler'dir.

şirketlerinin diğer şirket türleri içerisindeki yerinin iyice anlaşılabilmesi için şirketlerin de kategoriler halinde incelenmesi gerekir.

Tabii oldukları kanunlara göre ve özelliklerine göre, dört ana başlık altında gruplandırılması mümkün olan şirketler genel olarak aşağıda incelenmiştir.

1. Borçlar Kanununa Tabii Şirketler

Bunlara, adi şirketler de denmektedir. Adi şirketlere ait hükümler, Borçlar Kanunu'nun 520-541. maddelerinde yer almaktadır. Borçlar Kanunu'nun 520. maddesi adi şirketi; "Şirket, bir akiddir ki onunla iki veya daha ziyade kimseler, saylerini ve mallarını müşterek bir gayeye erişmek için birleştirmeyi iltizam ederler. Bir şirket, Ticaret Kanunu'nda tarif edilen şirketlerin mümeyyiz vasıflarını haiz değil ise bu ahkâminatâbi adi şirket sayılır." şeklinde tanımlanmıştır.

2. Özel Kanunlarla Kurulan Şirketler

Bu tür şirketlerden amaç, devletin teşebbüsü ile özel kanunlarla kurulan ve sermayesinin tamamı veya bir kısmı devlet tarafından kurulan şirketlerdir. Bunlara örnek olarak, kamu iktisadi teşebbüsleri gösterilebilir.

3. Kooperatif Şirketler

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu çerçevesinde ortaklar arasında karşılıklı yardım ve dayanışma amacıyla kurulan şirket türüdür.

4. Türk Ticaret Kanunu'na Göre Kurulan Şirketler

Bunlar, Türk Ticaret Kanunu'na tabi şirketlerdir. Bunlara, "Ticaret Şirketleri" adı verilmektedir.

Çalışmanın esasında yer alan sermaye şirketleri ticaret şirketleri arasında yer almaktadır. Sermaye şirketleri ayrıca Kurumlar Vergisi Kanunu içerisinde de yer aldığından, bu iki kanun sermaye şirketleri açısından incelenmeye değer bir konu teşkil etmektedirler.

II- TÜRK TİCARET KANUNU VE KURUMLAR VERGİSİ KANUNUNA GÖRE SERMAYE ŞİRKETLERİ

A. TÜRK TİCARET KANUNU VE SERMAYE ŞİRKETLERİ

Türk Ticaret Kanunu'nun 136-556. maddeleri ticaret şirketleri bahsine ayrılmıştır. Bu şirketler, şahıs şirketleri ve sermaye şirketleri olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır.

1. Şahıs Şirketleri

Bu gruba giren ticaret şirketlerinde (şirketin bir tüzel kişiliği olmakla beraber) şirket, güç ve itibarını kurucusu olan şahıslardan sağlar. Ortaklarının şirket alacaklarına karşı sorumluluğunun sınırsız ve zincirleme oluşu nedeniyle, şahıs şirketlerinin piyasadaki güç ve itibarları şirketin sermayesi yanında, ortaklarının

şahsi servet durumlarına ve itibarlarına bağlıdır. Şahıs şirketleri, Kollektif Şirket ve Komandit (Adi) şirketten oluşur (5).

2. Sermaye Şirketleri

Sermaye şirketleri şahıs şirketlerinden farklı şirketlerdir. Şahıs şirketlerinden, ortakların şirket borçlarından dolayı sorumluluklarında, kuruluş işlemleri, sermaye cinsi ve miktarı, şirketin sona erme nedenleri, şirket organları ve temsil, denetim, ortaklığın devri, ticaret ünvanları ve mükellefiyetleri gibi, şirketler açısından büyük önem arzeden konularda farklılıklar gösterirler.

Sermayesi paylara bölünmüş, üçüncü kişilere karşı sermayeleriyle sorumlu olan şirketler şeklinde tanımlayabileceğimiz sermaye şirketleri, güç ve itibarını sermayesinden alır. Şirket güçlü bir sermaye yapısına sahip olduğu müddetçe üçüncü kişiler nezdinde itibar görür.

Özel teşebbüsün sermaye birikimine ve uzun vadeli yatırımlara gitme kararlarında sermaye şirketlerinin önemli payı vardır (6).

(5) Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız, BEKTÖRE, Sabri; BENLİGİRAY, Yılmaz; Şirketler ve Kooperatifler Muhasebesi, s.2-6.

(6) ULUSOY, Yılmaz; Mukayeseli Sermaye Şirketleri, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara 1984, s.5.

Yukarıda da değinildiği gibi Ticaret Şirketleri grubunda yer alan sermaye şirketleri Türk Ticaret Kanunu'nda şu şekilde belirtilmişlerdir.

- ANONİM ŞİRKET (TTK. m.269-474)

Anonim şirket, bir üvvana sahip, esas sermayesi muayyen ve paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız mamelekiyle mesul bulunan şirkettir.

Ortakların mesuliyeti, taahhüdetmiş oldukları sermaye payları ile mahduftur (TTK. m.269).

- SERMAYESİ PAYLARA BÖLÜNÜMÜŞ KOMANDİT ŞİRKET
(TTK. m.475-484)

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket, sermayesi paylara bölünen ve ortaklarından bir veya birkaçı şirket alacaklılarına karşı bir kollektif şirket, diğerleri bir anonim şirket ortağı gibi mesul olan şirkettir. Sermaye, paylara bölünmeksizin sadece birden çok komanditerin iştirak nispetlerini göstermek maksadıyla kısımlara ayrılmış bulunuyorsa adi komandit şirket hükümleri tatbik olunur (TTK. m.475).

- LİMİTED ŞİRKET (TTK. m.503-556)

İki veya daha fazla hakiki veya hükmi şahıs tarafından bir ticaret ünvanı altında kurulup, ortakların mesuliyeti koymayı taahhüdettikleri sermaye ile mahdut ve esas sermayesi muayyen olan şirkete limited şirket denir.

Ortaklar tarafından konulan sermaye için, anonim şirkette olduğu gibi hisse senedi çıkarılamaz.

TTK.'nun 271. madde hükmü limited şirketler hakkında da da caridir; şu kadar ki; limited şirketler sigortacılık yapamazlar (TTK. m.503).

B. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU VE SERMAYE ŞİRKETLERİ

Sermaye şirketleri 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinin (A) bendinde yer almış (7), aynı kanunun 2. maddesinde Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulmuş olan anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile aynı yapıya sahip yabancı kurumlar sermaye şirketi olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde menkul kıymetler yatırım fonları da kanunun uygulanması bakımından sermaye şirketi olarak kabul edilir.

Daha önceki sayfalarımızda menkul kıymetler yatırım fonları dışında kalan sermaye şirketleri hakkında genel tanımlara yer verilmiş olduğundan, şimdi sadece menkul kıymetler yatırım fonlarına değinilecektir.

(7) "Aşağıda yazılı kurumların kazançları kurumlar vergisine tabidir.

- A) Sermaye şirketleri;
- B) Kooperatifler;
- C) İktisadi Kamu Müesseseleri;
- D) Dernek ve Vakıflara Ait İktisadi İşletmeler;
- E) İş Ortaklıkları.

Bu kanunun tatbikatında sendikalar; dernek, cemaatler vakıf hükmündedir.

Kurum kazancı, Gelir Vergisi mevzuatına giren gelir unsurlarından terekküp eder." (KVK. m.1).

- MENKUL KIYMETLER YATIRIM FONLARI

Menkul kıymetler yatırım fonları, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile düzenlenmiş olan, sermaye piyasasında faaliyet gösterecek aracı bir kuruluştur. Adı geçen kanunda menkul kıymetler yatırım fonları, halktan katılma belgeleri karşılığında toplanacak paralarla, belge sahipleri adına riskin dağıtılması ilkesi ve inanca dayalı mülkiyet esaslarına göre menkul kıymet portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığı olarak tanımlanmıştır (8).

Çalışmaya esas teşkil eden sermaye şirketleri hakkındaki genel bilgilerin tamamlanmasından sonra, şimdi sermaye şirketleri bakımından kâr kavramını inceleyeceğiz.

III. KÂR KAVRAMI VE SERMAYE ŞİRKETLERİNDE FİNANSMAN
TÜRLERİNE GÖRE KÂR POLİTİKASI

Literatürde kâr çok değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Konumuz sermaye şirketleri ve kâr dağıtımı ile ilgili olduğundan biz konu ile sınırlı tanımlar üzerinde durmaya çalışacağız.

A. KÂR KAVRAMI VE İŞLETME AMAÇLARI İÇERİSİNDEKİ YERİ

İşletmeler belli amaçlar için kurulurlar. İşletmelerin kuruluş aşamasındaki amaçları, Genel amaçlar ve

(8) MUTLUER, Kâmil; TEKİN, Fazıl; HEPER, Fethi; Türk Vergi Mevzuatı, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:77, Eskişehir 1988, s.244.

Özel amaçlar olmak üzere ikiye ayrılır. Kâr elde etme, işletmenin genel amaçları içerisinde yer alır. İşletmelerin kâr elde etme dışındaki genel amaçları ise, topluma hizmet ve işletmenin yaşamını sürekli kılmadır (9).

Sermaye şirketleri liberal veya karma ekonomik sistem içerisinde özel sektörde faaliyet gösteren kuruluşlardır. Hiç bir özel şirket zarar etmek amacıyla kurulmayacağına göre, sermaye şirketlerinin de temel kuruluş amacı kâr elde etmektir. Çünkü özel şirketlerin kâr elde etmeden uzun vadede hayatlarını devam ettirebilmeleri mümkün değildir.

Sermaye şirketlerinin gerek kuruluşlarında, gerekse yaşam süreçleri içerisinde en büyük hedeflerinden bir tanesini oluşturan kâr hakkında bir fikir edinilebilmesi için kârın ölçümlenmesi gereği vardır. Kârın ölçümlenmesinin temel amacı ise, işletmenin ömrü boyunca elde edeceği başarıdan çok kısa dönemler açısından ortaklar, kreditorler ve yönetime kararlarında temel olacak ölçüyü (bilgiyi) sağlamaktır (10) şeklinde ifade edilebilir.

(9) CEMALCILAR; BAYAR; AŞKUN; ÖZ-ALP; İşletmecilik Bilgisi, İşitme Özürlü Çocuklar Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını No:3, Eskişehir 1983, s.11.

(10) SÖZBİLİR, Halim; Muhasebe Kuramında Türü Gelir (Kâr) Kavramları Ve Türk Gelir Vergisi'nin Kabul Ettiği Gelir (Kar) Kavramı, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:214, Eskişehir 1987, s.16.

Kârın yukarıda belirtildiği şekilde bir ölçü birimi oluşturabilmesi için kârın kaynaklarını ve nedenlerini bilmek gerekir. Muhasebeciler kâr için "Net Dönem Geliri" kavramını kullanmışlar ve bu kavram içerisine hem ekonomik faaliyetlerin hem de bazı yan faaliyetlerin sağladığı gelirlerin kaydolması düşüncesinden hareketle iki gelir kavramı ortaya çıkarmışlardır. Bunlar "Cari faaliyet kârı" ve "Tüm kâr" kavramlarıdır.

Cari faaliyet kârı kavramı işletmenin etkinliğinin ölçülmesi ile ilgilidir. İşletmenin cari faaliyet kârını dönem içindeki satışların hacmi ve satılan malların maliyeti belirler (11). Bir başka söyleyiş şekliyle cari faaliyet döneminde satış geliriyle maliyet arasındaki fark cari faaliyet kârını verir (12) denebilir.

Bu kavramın ikinci yönü, gelirin yalnızca işletmenin normal faaliyetlerinden sağlanmasıdır. İşletmelerin ana faaliyetlerinin dışında, örneğin herhangi bir duran varlığının satımı sonucu elde edilen kazanç gelir tablosunda "Olağanüstü Gelir" bölümünde gösterilir. Böylece cari faaliyetler ile ilgili olmayan bu işlemin cari faaliyetlerle birlikte gösterilmesinden sakınılmış olur (13).

(11) SÖZBİLİR; a.g.k., s.18.

(12) MÜFTÜOĞLU, Tamer; İşletme İktisadi, Turhan Kitabevi, Ankara 1989, s.283.

(13) SÖZBİLİR; a.g.k., s.19.

Tüm kâr kavramının dayandığı varsayım, işletmenin sahip olduğu varlıkların yalnız bir dönem için kazanç getirmedir. Tüm kâr işletmenin toplam varlıklarında ortaya çıkan toplam artı değişme olarak tanımlanabilir.

Özet olarak cari faaliyet kârında faaliyet dönem kârı işletmenin ana faaliyet konusuyla ilgili bir kâr olması nedeniyle işletme yönetiminin başarısının ölçülmesinde bir araç olarak kabul edilirken, tüm kâr kavramında uzun vadede işletmenin varlık olarak gelişmesi önemlidir.

Böylece kârın kaynakları itibariyle genel bir sınıflandırmasından sonra şimdi kârın tanım yönüne bakabiliriz.

Bu noktada kâr kavramının gelir kavramından ayırılabilmesinin yararı vardır. Çünkü bazen bu iki kavram karıştırılabilmektedir.

Gelir, işletmenin ticari yönüyle ilgili brüt bir kavramdır. Gelir normal alım satım edimlerine ilişkin olarak kullanıldığında bazen faaliyet geliri olarak nitelendirilmektedir. Kâr kavramının yerini tutabilecek gelir kavramı ise "Net Gelir" kavramı olabilir (14). Çünkü muhasebeye işletme net geliri, realize olan hasılatla bu hasılatın sağlanması yolunda tüketmiş maliyetlerin (giderlerin karşılaştırması sonucu artı kalan fazlalık olarak

(14) SAYARI, Mehmet; Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması, Ankara I.T.I.A. Yayın No:146, Ankara 1981, s.66.

kabul edilmiştir (15) ve bu tanım kâr kavramını ortaya koyabilecek güçte bir tanımdır.

Kârı paydaşlar yönünden de aldığımızda kâr, paydaşlar tarafından şirkete getirilmiş sermayenin verimi şeklinde tanımlanabilir (16).

Kârın belirlenmesi sorununun çözümünde bazı kanunların etkili olması iki değişik kâr kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mali ve Ticari kâr olan bu iki kavrama biraz daha geniş bir biçimde değinilecektir.

B. MALİ VE TİCARİ KÂR

Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde saptanmış bulunan kâr Ticari kârdır. Mali kâr ise vergi kanunları hükümleri gereğince ticari kâr üzerinde yapılan değişikliklerden sonra ortaya çıkan kârdır. Bu kâr kavramlarının yanında bu kârların yer aldığı bilançolarda aynı nedenler gereği ticari bilanço ve mali bilanço olarak ikiye ayrılmak durumunda kalmıştır.

1. Mali ve Ticari Kâr Ayrımı

Mali ve Ticari kâr olarak bir ayırım yapılmasının temel nedeni; bilançoların vergi kanunları karşısında

(15) BENLİGİRAY, Yılmaz; "Muhasebede ve Ekonomide İşletme Geliri-Kârı", Eskişehir İ.T.İ.A. Dergisi, Cilt XV, Sayı:2, Haziran 1979, s.39.

(16) ERKAN, Mehmet; Enflasyonist Ortamda İşletmelerin Ticari Kredi Yönetimi, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:380, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1990, s.38.

değerlendirilerek, devletin kârdan payı olan verginin doğru olarak tesbit edilmek istenmesidir (17).

İşletmenin belli bir andaki durumunu, geçmişteki bir faaliyetin sonuçlarını, gelecekteki bir faaliyete ait tahminleri göstermeye hizmet eden bilançonun (18) ticari bilanço ve mali bilanço olarak farklı oluşu ve buna bağlı olarak ticari ve mali kârın ayrı bilançolarda yer alışı, öncelikle Türk Ticaret Kanunu ile Vergi Usul Kanunu'ndaki değerlemeye ilişkin hükümlerin farklılığından doğar. Ticaret Kanunu'nda aktif kıymetlerin değerlemesinde büyük ölçüde serbesti tanınmış olduğu halde, vergileme yönünden işletmeler, Vergi Usul Kanunu'ndaki değerlendirme ölçülerine uymak zorunda bırakılmışlardır (19).

2. Mali ve Ticari Kârda Öncelik Sırası

İşletmede tek bilanço hazırlanmışsa, hazırlanan bilanço ticari bilançodur. Bu bilanço Türk Ticaret Kanunu'na uygun olarak ticari kârı saptar. Açıktır ki, vergi bilançosu da kendisine temel olarak ticari bilanço alı ve bu bilanço üzerinde vergi kanunlarına göre gerekli düzeltmeleri yaparak mali kârı (vergilendirilecek ticari kârı) ortaya çıkarır.

(17) ACAR, Şahabettin; Mali Bilanço, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll.Şti.Hamle Matbaası, İstanbul 1964, s.7.

(18) BEKTÖRE, Sabri; Ticaret İşletmelerinde Vergi Bilançosu, Eskişehir İ.T.İ.A.Yayınları No:63, Başnur Matbaası, Ankara 1969, s.5.

(19) PAKLAR, Selahaddin; Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Uygulaması, Ufuk Matbaası, İstanbul 1982, s.189.

Özetle sermaye şirketlerinin öncelikle düzenleyecekleri bilanço ticari bilanço ve dolayısıyla öncelikle saptayacakları kâr ticari kârdır. Nitekim uygulamada da önce ticari bilanço çıkarılmaktadır (20).

Bazı yazarlar ise, vergi bilançosu ve mali kârın varlığını kabul etmemektedirler. Bunlara göre, işletmenin tek bilançosu vardır. O da ticari bilançodur. İzlediği amacın dar çerçevesi nedeniyle bir vergi bilançosu ve mali kârdan söz açmaya imkân yoktur. Hatta ticari bilanço üzerinde yapılan değişikliklerle ortaya çıkan vergi bilançosu değildir ve mali kâr olarak adlandırılan kâr ise sadece vergi matrahıdır, demektedirler (21).

Mali ve ticari kârın hesaplama şekillerine ilişkin açıklamalar çalışmanın sonra gelen sayfalarında detaylı bir şekilde ele alınacağından burada ayrıca değinilmeyecektir.

C. SERMAYE ŞİRKETLERİNDE FİNANSMAN TÜRLERİNE GÖRE KÂR POLİTİKASI

Finans ile ilgili olarak en çok kullanılan kavram fon'dur ve dar anlamda para olarak bilinegelir. Bu kavram etrafında finans fonksiyonu tanımlanmaya çalışılırsa, fi-

(20) ULUSOY, a.g.k., s.62.

(21) Daha fazla bilgi için bakınız, KÜÇÜKİNCE, Mehmet; Sermaye Şirketlerinde Kurumlar Vergisi Stopaj Matrahı, TEKİNALP, Unal; Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeler.

nans bir teşebbüsün ihtiyaç duyduğu fonların en uygun şartlarla tedariklenmesi şeklinde tanımlanabilir (22). Bir sermaye şirketi için finans kaynakları, 1. Öz kaynaklardan finansman, 2. Dış kaynaklardan finansman, 3. Oto finansman olacaktır (23). Kâr ise sermaye şirketlerinde finansal ihtiyaçların giderilmesinde önemli bir rol oynayabilecek bir etkidir. Başka bir noktada şirketin finansal kararları kârlılığın önemli ölçüde etkileyebileceğinden, sermaye şirketlerinde finansman türleri ve kâr politikası çok sıkı şekilde birbirlerinden etkilenmek durumundadırlar.

1. Öz Kaynaklardan Finansman

Öz varlık, öz sermaye deyimleriyle de adlandırılan öz kaynakları, ödenmiş sermaye, yedekler, değer artış fonu, karşılıklar, dönem kârı gibi pasif kalemler oluşturur (24).

Şahıs şirketlerinin finansman sorunlarında, öz kaynaklardan finansmanın tercih edilmesi durumunda en büyük finans kaynağı şirketin sahipleridir. Sermaye şirketlerinde ise, öz kaynaklardan finansmanın tercih edilmesi

(22) GÖNENLİ, Atilla; SARIKAMIŞ, Cevat; İşletme Finansı, İstanbul Üniversitesi Yayını No:2172, Sermet Matbaası, İstanbul 1976, s.3.

(23) ERTÜRK, Halis; "Anonim Şirketlerin Finansmanında Kâr Politikasının Önemi", Bursa İ.T.İ.A. Dergisi, C.1, Eylül 1973, s.934-935.

(24) ŞAHİN, Mehmet; İş İdaresine Giriş, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:170, Eskişehir 1988, s.225.

durumunda, öz kaynak kalemleri arasında kâr ve kârdan ayrılan ihtiyatların önemli payının olduğu görülür. Böylece kâr politikasının öz kaynaklardan finansman kararlarını etkileyen önemli bir faktör olması doğaldır. Şimdi genel hatlarıyla öz kaynaklardan finansman kararını etkileyen faktörlere değinelim.

İlk faktör olarak, firmanın satış ve kârlarının istikrarı gelir. Firmanın satış ve kârlarının istikrarlı olmaması, iş riskini artırmaktadır. İş riski yüksek olan firmalarda mali açıdan güç durumlara düşmemek için, emniyet unsurunu gözönünde tutarak öz sermaye ile finansmana ağırlık vermeleri gerekmektedir. İkinci faktör, geleceğe ait tahminlerdir. Firmanın yeni girişimlerinin riskli ve geleceğin belirsiz olması halinde, riski azaltmak için öz kaynaklardan finansman gerekli görülmektedir. Bunlar dışındaki faktörler ise, alternatif finansman kaynaklarının elverişliliği, firmanın cari mali yapısı, firmanın likidite durumu, kaynak maliyeti, kaldıraç etkisi, firmanın kısa sürede hızla büyüme arzusu ve kredi sözleşmelerinde yer alan şartlarıdır (25).

Yukarıda sözü edilen faktörlerden de anlaşıldığı üzere işletme yöneticileri öz kaynaklardan finansman kararını vermeden önce işletmenin kâr politikasını ve kârlılık durumunu gözden geçirmek zorundadırlar.

(25) AKGÜÇ, Öztin; Finansal Yönetim, Met/Er Matbaası, İstanbul 1976, s.461-463.

2. Yabancı Kaynak Finansmanı

Yabancı kaynak finansmanı, faiz (ücret) karşılığında sermaye bulunması anlamına gelir (26).

Yabancı kaynakları sürelerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutarsak, 1. Kısa süreli yabancı kaynak sermayesi, 2. Uzun süreli yabancı kaynak sermayesi (27) şeklinde sınıflandırılabilir.

Kısa süreli yabancı kaynak sermayesi kısa vadeli borçlanma şeklinde elde edilir. Süreleri yönünden bir yıla kadar olan borçlar kısa vadeli borçlardır. İşletmeler kısa vadeli borçlara genellikle döner değerlerin ve özellikle stok ve alacakların finansmanı için başvururlar. Genellikle faaliyetleri mevsimlik hareketlerin etkisi altında bulunan işletmeler faaliyetlerin canlı olduğu ay veya mevsimlerde stok ve kredili satışlardaki artışın doğurduğu finansman gereksiniminden dolayı kısa vadeli borçlara başvururlar. Kısa vadeli borçlar genellikle işletmelerin döner değerlerinin nakde çevrilmesi ile ödenirler (28).

Burada denilebilir ki, işletmeler faaliyet konularından veya ekonomideki konjonktürel dalgalanmalardan dolayı, stok ve alacak politikalarını ayarlamayarak kısa

(26) ERTÜRK; a.g.m., s.938.

(27) CEMALÇILAR, BAYAR, AŞKUN, ÖZ-ALP; a.g.k., s.229.

(28) BÜKER, Semih; Finansal Yönetim, Sevinç Matbaası, Ankara 1983, s.184.

dönemler içerisinde yüksek kârlar elde etme fırsatı yakalayabilirler. Bu fırsatın değerlendirilmesi için işletmenin finans kaynağına ihtiyaç duyması durumunda, kısa süreli borçlanma sağlanma kolaylığı açısından uzun süreli borçlanmaya göre daha kolay gerçekleşir.

İşletmeler kısa süreli finansman ihtiyacının bir kısmını bir ticaret bankasından kredi olarak temin edebildiği gibi emtia veya hammadde ve malzeme akışları sonucu doğan ticari borçta, her satın alma sırasında satıcı işletme ile kredi anlaşması yapılması sonunda kısa vadeli borç olarak da temin edilebilirler. Şu hale göre kısa vadeli borçlar, ticari kredi ve kısa süreli banka kredileri olarak ortaya çıkarlar (29).

Uzun vadeli yabancı kaynaklar, uzun vadeli finansman pazarları olan sermaye piyasasından sağlanan fonlardan oluşur. Sermaye piyasası ise, genel olarak, uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasa olarak tanımlanabilir (30).

Uzun süreli yabancı kaynağa genellikle uzun vadede firmaya kâr getirebilecek yatırımların finansmanında başvurulur. Sermaye şirketleri kâr amacı güderek kurulan şirketler olduğu için sonuçta firmanın kârlılığını olumlu yönde etkilemesi düşünülen yatırımlar yaparlar. Bu yatı-

(29) a.g.k.

(30) AKGÜÇ; a.g.k., s.471.

rımların işletmeye maliyeti faiz yükü veya işletmeye yeni ortaklar alınması olarak gerçekleşecektir. İşletmeye yeni ortaklar alınması kârın daha çok kişi arasında paylaşılması demektir.

3. Otofinansman

İşletme faaliyeti sonucu oluşan kârın, gerek yasal, gerekse işletme yönetiminin zorunlu kıldığı nedenlerle tamamen dağıtılmayarak işletme bünyesinde bırakılması (31) demek olan otofinansman, işletme bünyelerinin sağlamlştırılmasında en önemli etkenlerden bir tanesidir.

Dağıtılmamış kârlar, işletmenin büyümesini finanse eden fonların en önemli kaynaklarından bir tanesidir (32) ve anlaşıldığı üzere otofinansmanla kâr içiçedir. Bir sermaye şirketinin otofinansman yoluyla finansman ihtiyacını karşılayabilmesi için, öncelikle kâr elde etmesi daha sonra da bu kârların bir bölümünü veya tamamını dağıtmayarak bünyesinde bırakması gerekir.

Otofinansmanın en önemli üstünlüğü, işletmeyi yabancı kaynaklara başvurmadan ve faiz ödeme yükünden kurtarmasıdır. Otofinansman işletme yönetiminin başarısı sayılan bir ölçüdür (33). Fakat sermaye şirketlerinde aynı

(31) CEMALCILAR; BAYAR; AŞKUN; ÖZ-ALP; a.g.k., s.230.

(32) BÜKER; a.g.k., s.180.

(33) AYTEK, Bintuğ; İşletme Yönetimi, San Matbaası, Ankara 1978, s.119.

zamanda ortaklara kâr payı dağıtılması söz konusu olduğundan büyüme amacıyla kâr payı dağıtma amacı birbiriyle çatışacaktır. Bu çatışma, vergiden sonra kalan kârların dağıtılacak ve dağıtılmayacak kısımlarının belirlenmesinde finansal yöneticilerin optimum noktayı bulması sorununu ortaya çıkarmıştır.

İşletmeler otofinansmanı açık otofinansman ve gizli otofinansman olmak üzere iki şekilde gerçekleştirmektedirler.

Açık otofinansman kârların şirket bünyesinde bırakılmasıyla yapılır. Sermaye şirketlerinin elde ettiği kârlarından Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kanuni ve ihtiyari yedek akçe ayırma durumları söz konusudur. Ayrılan yedekler ve dağıtılmamış kârlar şirketler için açık bir otofinansman olanağıdır. Ayrılan bu yedekler, şirket işlerinin devamlı gelişmesi ve değişmeyen kâr payları dağıtma çabalarında kullanıldığı takdirde bir fon kaynağı olmaktadır.

Genel olarak bilanço gününde aktif değerlerin olduğundan daha düşük gösterilmesi veya otofinansmanlarla karşılıkları fazla ayırmakla gizli otofinansman kaynağı temin edilmiş olur.

Sermaye şirketlerinde kâr politikası yoluyla büyümenin en önemli aracı olan otofinansman bahsedildiği gibi kâr dağıtım politikalarını da ilgilendiren önemli bir konudur.

Kâr ve finans konularına kısaca değindikten sonra şimdi sermaye şirketlerinde kâr payı ve kâr dağıtımının genel esasları üzerinde durabiliriz.

IV- SERMAYE ŞİRKETLERİNDE KÂR PAYI VE KÂR DAĞITIMININ GENEL ESASLARI

Bu başlık adı altında kâr dağıtımını ilgilendiren kavramlar hakkında teorik olarak genel bilgiler verilecektir. İleriki sayfalarımızda verilecek olan uygulama rakam ve bilgileri için bu aşamada gerekli görülen tanım ve açıklamalara değinilecektir.

A. SERMAYE ŞİRKETLERİNDE PAY VE KÂR PAYI KAVRAMLARI

1. Payın Anlamı ve Pay Sahibi

Sermaye şirketlerinde pay, sermayenin eşit kısımlara ayrılmış bir bölümü olup, ortaklıkta bir ortaklık mevkiini temsil eder (34).

Limited şirkette paylar mevcut olmakla beraber, bu paylar şahıslara bağlandıklarından, sermayeye katılan ortak adedi kadar ortaklık mevki yaratılmıştır. Anonim şirkette bir ortağın birden çok ortaklık mevkiine sahip olması tabii olduğu halde, limited şirkette ortağın tek bir ortaklık mevki mevcuttur (bir payın birden fazla ortağa ait olma hali hariç)(35).

(34) BİLGİN, Yüksel; Anonim Ortaklıklarda Kâr Dağıtımı ve Kara Katılan Kişiler, Ankara İ.T.İ.A. Yayını No:189, Ankara 1982, s.32.

(35) ULUSOY; a.g.k., s.447.

Pay sahibi ise, payın veya pay senedi (hisse senedi) nin malikine denir. Hem gerçek hem de tüzel kişiler pay sahibi olabilir (36).

2. Kâr Payı

Ortakların en önemli haklarından bir tanesi, pay sahipleri ile kâra katılan diğer kimselere, dağıtılmasına karar verilen kârdan, bunların her birine düşen payı ifade eden kâr payını isteme hakkıdır (37).

Her ortak, kanun ve esas sözleşme hükümlerine göre, pay sahiplerine dağıtılmaya ayrılan safi kâra payı oranında katılır.

Ortaklıktan kâr payını isteme hakkı ise koşula bağlı bir alacak hakkı niteliğindedir. Bu koşul ise, genel kurul tarafından kârın dağıtılmasına karar verilmesidir. Ancak böyle bir karardan sonra kâr hakkı ortaklığa karşı ileri sürülebilecek bir alacak hakkına dönüşebilecektir.

3. Kâr Payının Elde Edilmesi Ve Gayrisafi Tutarı

Bir gelirin elde edilmesinde dört aşama vardır. Bunlar tahakkuk, hukuki tasarruf, ekonomik tasarruf ve fiili tasarruf aşamalarıdır (38).

-
- (36) POROY, Reha; TEKİNALP, Ünal; ÇAMOĞLU, Ersin; Ortaklıklar Ve Kooperatif Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayını No:2899, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982, s.397.
- (37) ERİMEZ, Rüştü; Sirketlerde Kâr Dağıtım Yedek Akçeler ve Vergileme, Temel Yayınları, Yaylacılık Matbaası, İstanbul 1985, s.159.
- (38) SERİ, Ali; "Aile Sermaye Sirketlerinde Kâr Paylarının Vergilendirilmesi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:2, Ekim 1981, s.58.

Gelirin nitelik ve tutar itibariyle kesinleşmesi tahakkuk aşamasıdır.

Tahakkuk eden gelirin sahibi tarafından istenebilir hale gelmesi ile hukuki tasarruf doğar. Bunun için bazı koşullar ve kurallar getirilmiş olabilir. İşte bu koşul ve kuralların yerine getirilmesiyle, gelir hukuken istenebilir bir duruma gelir.

Gelirin ödemeyi yapacak tarafından, sahibinin emrine amade kılınması ekonomik tasarruf aşamasıdır. Gelir sahibi dilediği anda gelirini tahsil edebilecek; ödemeyi yapacak olan da hazır bulunacaktır.

Gelirin nakit veya ayın olarak sahibinin mal varlığına geçmesi halinde fiili tasarruf aşaması tamamlanmış olur.

Sermaye şirketlerinde hukuki tasarruf, genel kurulun kâr dağıtım kararı vermesi aşamasında; ekonomik tasarruf ise, ödemeye başlandığı anda gerçekleşecektir (39).

Kâr payının saptanmasında önemli olan, esas mukavele hükümlerine uygun olarak verilmiş genel kurul kararı-

(39) "Bir anonim şirketin, sermaye iştirakinde bulunduğu şirketlerin genel kurulları tarafından kâr dağıtımına karar verilmiş olması durumunda, dağıtılacak şirket kazancının şirket kayıtlarında istihkak sahiplerinin alacağına yazıldığı ya da şirketin ortaklara karşı borçlu olduğunu gösteren kayıtların yapıldığı tarihte hesaben ödeme yapılmış ve gelir de yine bu tarihte elde edilmiş sayılır". Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih: 11.2.1983, sayı: 22113-935.

dır. İlk kâr payı genellikle ödenmiş sermayenin % 5'i olarak hesap ve tesbit olunmaktadır. İkinci kâr payı ise, safi kârdan ilk kâr payı ve I. tertip yasal yedek akçe ve pay sahipleri dışında kalan kimselere ödenecek kâr payları ayrıldıktan sonra kalan kârdan ayrılır.

4. Kâr Payının Ödenmesi

Genel kurul kâr dağıtım kararında, dağıtılacak kârın ödeme biçimini saptayabileceği gibi, bu konuda yönetim kuruluna yetki de verebilir; kârın tamamının ödenmesi kararlaştırılabileceği gibi, taksitle ödeme de olmaktadır (40).

Kâr payının ne biçimde ödeneceği konusunda kanunda bir hüküm öngörülmemiştir. Tatbıkatta ise, kâr paylarının kuponlar karşılığında para olarak dağıtılması geleneği yaygın olmakla beraber, bazı hallerde kâr paylarının yeni hisse senetleri olarak dağıtıldığı da görülmektedir.

B. KÂR DAĞITIMININ GENEL ESASLARI

Burada kâr dağıtımı ile ilgili kavram ve kurallara ve sermaye şirketlerinde kâr dağıtımının fayda ve sakıncaları ele alınacaktır.

(40) BİLGİN; a.g.k., s.39.

1. Kâr Dağıtımıyla İlgili Kavram ve Kurallar

a. Dağıtılabilir Kâr

Dağıtılabilir kâr, işletmenin gelişme potansiyeline dokunmamak ya da başka bir deyimle, işletmenin gelişmesini sağlayacak fonları saklı tutmak koşulu ile, pay sahiplerine dağıtılacak aktif artışı (41) olarak tanımlanabilir.

Yukarıda sözü edilen dağıtılabilir kâr tanımına katılmakla birlikte, bir noktanın açıklanması gerekmektedir. Tanımda yer alan koşul cümlesi halen yürürlükte yer alan kanunlardan kaynaklanmamaktadır. Sermaye şirketlerinde kâr dağıtımına yetkili organ olan genel kurulun kararı durumunda işletmede oluşan kârın tamamı (vergiler ve kanuni yedek akçeler düşüldükten sonra) dağıtılabilir. Fakat bu tanım, bizim de katıldığımız bir görüşe göre, işletmenin gelişmesini ve ekonomik etkinliğini sağlaması için günün koşullarına göre kârın bir kısmının dağıtılmayıp işletmede alıkonulması fikrinden doğmuştur.

Dağıtılabilir kâr kalemleri ise, son hesap döneminde elde edilen safi kâr, evvelki dönemlerde elde edilen kârlardan dağıtılmayan kısımlar, kâr dağıtımı için ayrılan özel yedek akçeler, ihtiyari yedek akçelerden dağıtılması mümkün olanlar (42) şeklinde sıralanabilir.

(41) ERİMEZ; a.g.k., s.33.

(42) a.g.k., s.131.

b. Kâr Payı Garantisi

TTK.'nun 470. maddesine göre "kâr payı, ancak safi kârdan ve bu gaye için ayrılan yedek akçelerden" dağıtılabileceği hükme bağlanmakla beraber, kâr payı garantisinde, sermaye şirketi kâr veya zarar etsin şirkete ortak olanlara önceden taahhüt edilen belirli miktarda bir kârın ödenmesi garanti edilmektedir.

Kâr payı garantisi, bir sermaye şirketinin kurulmasında veya sermaye artırımına gidilmesinde, kurucuların ve ortaklık yöneticilerinin, halkın geniş ölçüde desteğini sağlamak için kullanılabilecek bir yöntem çeşididir.

Kâr payı garantisi verilmesi ve bunun gerçekleşmesi halinde TTK.'nun 301. maddesi bize ışık tutacaktır. Maddenin ikinci fıkrasında "tescilden önce şirket namına muamele yapanlar bu muamelelerden şahsen ve müteselsilen mesuldürler. Ancak, bu gibi taahhütlerin, ileride kurulacak şirket namına yapıldığı açıkça bildirilmiş ve şirketin ticaret siciline kaydından sonra üç aylık bir müddet içinde bu taahhütler şirket tarafından kabul olunmuşsa, yalnız şirket mesul olur" denilmektedir. Görüldüğü gibi, kurucular, vermiş oldukları kâr payı garantisinden dolayı pay sahiplerine karşı kişisel ve zincirleme olarak sorumlu olacaklardır. Ortaklar söz konusu maddeye dayanarak, yıl sonunda alamadıkları kâr payları için kurucuların kişisel mal varlıklarına başvurabileceklerdir. Kâr garanti-

sinin ortaklık adına verilmesi hallerinde de, onun ortaklık tarafından kabul edilmesine olanak yoktur. Kurucuların kişisel sorumluluklarının devam etmesi gerekir. Çünkü TTK.'nun kâr dağıtımı ile ilgili hükümleri, paylara önceden peşinen kâr ayrılmasını önleyici niteliktedir. Kârın hangi yöntemlere uyularak dağıtılacağı kanunda açık biçimde belirtilmiştir (43).

c. Kâr Dağıtımına Yetkili Organ

Sermaye şirketlerinde kâr payı dağıtılmasına karar verme yetkisi ilke olarak genel kurulundur (TTK. m. 369/2.b.2). Buna göre, ortaklığın kâr zarar hesabı, bilanço onanması ve kazanç dağıtılması hakkındaki tekliflerin tasdiki ya da değiştirilerek kabul edilmesi ya da reddi genel kurulun yetkilerindedir. Genel kurul bu yetkilerini, yönetim kuruluna ya da denetim kuruluna devredemez.

Kâr payının dağıtılması konusundaki genel kurul kararının iptali isteminde bulunulabilir. Genel kurul belli bir tarihte payın ödenebileceğini belirtebilir, ya da yönetim kuruluna bırakabilir. Yönetim kurulu şirketin nakit durumuna göre uygun bir tarih belirler. Belirlenen tarih iyi niyet kurallarıyla bağdaşmayacak şekilde ileri bir tarihe atılırsa kâr payı alacaklısı şirket aleyhine ifa

(43) BİLGİN; a.g.k., s.24.

davası açabildiği gibi, uygun tarihten itibaren de faizinin ödenmesi isteminde bulunabilir (44).

d. Kâr Dağıtım Şekilleri

Sermaye şirketlerinde kâr dağıtımı, belli bir prosedür takip edilerek gerekli işlemlerin yapılması şeklinde gerçekleşmiş ise buna "normal kâr dağıtımı" denir. Fakat kâr bazen belli bir prosedür izlenmeden fiilen dağıtılmış da olabilir, buna da "muvazaalı kâr dağıtımı" denir (45). Aşağıda normal ve muvazaalı kâr dağıtım şekilleri genel hatlarıyla açıklanacaktır.

aa. Normal Kâr Dağıtımı

Yukarıda bahsedildiği üzere kâr dağıtımı yapılabilmesi için ortaklar genel kurulunun hesap dönemine ait bilançoju tetkik ederek, kabul etmesi ve kâr dağıtımına karar vermesi gereklidir. Bu andan, kâr payının ortağa nakden veya hesaben ödendiği ana kadar olan aşamanın kamunlar ve çalışma ahlâkı kuralları çerçevesinde oluşmuş prosedüre uygun olarak gerçekleşmesi sonucunda oluşan kâr dağıtımı normal kâr dağıtımıdır.

bb. Muvazaalı Kâr Dağıtımı

Bazı durumlarda, özellikle aile şirketlerinde kazanç, şirket bünyesinde muhafaza ediliyor gözük-

(44) GÜNEŞ, Dursun; "Anonim Şirketlerde Kâr Payı", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:12, 1985, s.57.

(45) UYSAL, Ali; EROĞLU, Nurettin; Kurumlar Vergisi Rehberi, Sevinç Matbaası, Ankara 1985, s.490.

mekle birlikte, aslında ortağa dağıtılmış olabilir. İşte şirket bünyesinde (kayıtlarda) muhafaza ediliyor gözükmekle birlikte, fiilen ortağa intikal etmiş olması durumuna muvazaalı kâr dağıtımı denilir. Muvazaalı kâr dağıtımına örnek olarak aşağıda belirtilen durumlar gösterilmiştir.

aaa. Cari Hesap Yolu İle Çekme

Şirketin kazancı, ortaklar genel kurulunca dağıtılmayarak fevkalade yedek akçe olarak şirket bünyesinde tutulabilir. Fakat şirket bünyesinde fevkalade yedek akçe olarak tutulan miktar veya bu miktara yakın bir tutar, ortaklarca şirketten nakit veya emtia olarak çekilir ve cari hesaplarına borç kaydedilirse, kâr fiilen ortaklara muvazaalı bir biçimde dağıtılmış sayılır.

bbb. Kanunen Kabul Edilmeyen Giderlerin Fazla Gösterilmesi

Şirket kârının muvazaalı olarak ortaklara intikal ettirilmesinin bir başka şekli de, kanunen kabul edilmeyen giderlerin olduğundan fazla olarak gösterilmesi ve bu giderlerin neler olduğunun tevsik edilmemesi durumudur. Yani bünyesinde dağıtılmamış kârlar bulunan bir şirket, kanunen kabul edilmeyen giderleri olduğundan fazla göstererek (fiktif olarak) şişirir ve bu giderlerin nelerden ibaret olduğunu belge ile tevsik edemez ise, tevsik edilmeyen kısım kâr, ortaklara fiilen dağıtılmış sayılır.

Günümüzde sermaye şirketlerinde dağıtılmamış veya dağıtılmış kârların vergilendirilmesi açısından bir fark bulunmaması nedeniyle aslında bu kriterin önemi kalmamıştır.

ccc. Kârın Kayıt Dışı Bırakılan Muamelelerle Ortaklara İntikal Ettirilmesi

Şirket, kazancını bazı hallerde, şirketin bir kısım muamelelerini kayıtlarına intikal ettirmemek suretiyle dağıtabilir. Yani şirket, yaptığı bir kısım işlemleri kayıtlarına hiç intikal ettirmez veya kısmen intikal ettirmek suretiyle kazancını kâr dağıtımına muhatap olabilecek kişilere aktarmışsa muvazaalı kâr dağıtmış sayılabilecektir.

ddd. Örtülü Kazanç Dağıtımı

Örtülü kazanç, bir kuruma ait, kayıtlarında yer alan, aktifinde kayıtlı bir kıymetin veya servetin veyahutta maddi ve gayrimaddi değerlerin ortaklara veya ortaklarla yakın ilişki içinde bulunanlara veya yöneticilere hiç bir vergi ödenmeden aktarılmasıdır. Kurum varlığından aktarılan servet, servet unsurları ve kıymetler bir tarafın patrimonunda azalmaya, diğer tarafında ise bir zenginleşmeye neden olur. Buna muvazaalı (danışıklı) yollarla kazancın dağıtımı denilmektedir(46).

(46) KURT, Hasan; "Örtülü Kazanç Dağıtımı Ve Yüksek Mahkemenin Görüşü", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:107, Temmuz 1990, s.3.

e. Kâr Dağıtımında Uyulacak Kurallar

Kâr dağıtımında uyulacak kurallar aslında çalışmanın içerisinde konular arasında yeri geldiğinde değinilmmişti. Fakat bazı noktaların tekrarı bahasına da olsa kâr dağıtımında uyulacak kurallara genel bir özet yapmak amacıyla toplu şekilde değinilecektir.

Sermaye şirketlerinde kârın ne şekilde dağıtılacağı ana sözleşmede belirtilebilir. Ancak, kârın dağıtım şeklinin ana sözleşmede gösterilmesi zorunluluğu yoktur. Şirket sözleşmesinde pay sahipleri dışında kimselerle pay sahiplerine şirket kârından sağlanacak özel yararların gösterilmesi yeterlidir. Ana sözleşmede kârın dağıtım şekli kesin olarak belli edilmiş olsa bile genel kurul bu dağıtım şeklinde değişiklik yapma yetkisine sahiptir (47).

Ticaret Kanunu'na göre kâr dağıtımını sırasında uyulacak kurallar açısından bazı ilkelerin gözönüne alınması gereklidir. Bu ilkeler; şirketin mali yapısını koruyucu ve devam ettirici kâr dağıtım ilkeleri ve ortakların kâr payı almasıyla ilgili ilkelerdir.

Şirketin mali yapısını koruyucu ve devam ettirici kâr dağıtım ilkeleri, TTK.'nın 466, 467 ve 469. maddelerinde sözü edilen ilkelerdir. Söz konusu maddelerin özü

(47) KIZILOĞLU, Şükrü; "Anonim Şirketlerde Kâr Dağılımı", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:25, 1987, s.49.

kanuni ve ihtiyari yedek akçeler yolu ile dağıtılacak kâr payının sınırlanarak bu fonların işletme bünyesinde kalmasını sağlama amacıdır, denilebilir.

Şirket bünyesinde bırakılan, kanun ve ana sözleşme gibi yazılı metinlerde yer alan kâr payı dilimleri, TTK. m.466, 467 ve 468. maddeleri gereğince ayrılan, birinci ve ikinci tertip kanuni yedek akçeler, ana sözleşmeyle ayrılan ihtiyari yedek akçeler, ana sözleşmeyle ayrılan yedek akçe niteliğindeki fonlar, ana sözleşmeyle ayrılan müstahdem ve memurlar için yardım akçesidir.

Ortakların kâr payı almasıyla ilgili ilkelere göre, ortaklara dağıtılması gereken ve en az ödenmiş sermayenin % 5'i olarak ayrılan birinci temettünün kaynağı TTK. m. 469/2 ve TTK. m.467/3'tür. Bu maddelere göre birinci temettü daha önce, ortakların kendi rızaları olmadıkça, genel kurulun üzerinde tasarrufta bulunamayacağı bir kâr payı niteliğinde olduğundan, ortakların kâr payı alması ilkesinin somutlaşmış bir örneği sayılabilir (48).

Ticaret kanununun 298. maddesinde şartlı olarak kuruculara kârdan pay verilebileceği kabul edilmiştir. Bu şartlar ise, kurucuların kârdan pay alabilmeleri için ana sözleşmede mutlaka hüküm bulunması, bu hükmün şirketin kuruluşu sırasında konulmuş olması, kurucu kâr paylarının birinci temettüden sonra gelmesidir (49).

(48) a.g.m., s.51.

(49) a.g.m., s.51.

Yönetim kurulu üyelerine kâr payı, ana sözleşmede hüküm olmasa dahi, genel kurulun yetkisine bırakılan kâr marjı içinde ayrılabilir. TTK.'nun 472. maddesinde yönetim kurulu üyelerine verilecek kâr payının sırası ve üzerinden ayrılacağı kâr payı matrahı gösterilmiştir (50).

Bu aşamada kısaca değinmek gerekir ki, TTK.'na göre bazı hisse senetlerine kâr payı veya tasfiye halindeki şirket mevcudunun dağıtılması ve sair hususlarda imtiyaz hakkı tanınabilir. Ancak imtiyazlı paylara tanınacak kârın hangi sırada ve ne oranda ayrılacağı açıklanmamıştır. Buna göre, genel kâr dağıtım ilkeleri gözönünde bulundurularak imtiyazlı paylara verilecek kâr payının sırasını ve oranını belirlemek mümkündür. Birinci temettüden sonra kâr dağıtım kademelerinden herhangi birinde imtiyazlı paylara kâr verilebilir. İmtiyazlı paylar kurucuların elinde ise, bunlara kurucu intifa kâr payı yanında imtiyazlı kâr payı verilebilir. Ayrılan imtiyazlı paylar, şirketin kuruluşunda ve sermaye artırımında her zaman genel kurul kararıyla ana sözleşmeye açıklama getirmek suretiyle ayrılabilir (51).

(50) "İdare meclisi azalarının kazanç payları, sadece safi kardan ve ancak kanuni yedek akçe için muayyen para ayrıldıktan ve pay sahiplerine yüzde dört nispetinde veya esas mukavele ile muayyen daha yüksek bir nispette bir kâr payı dağıtıldıktan sonra verilebilir". (TTK. m.472).

(51) KIZILOT; a.g.m., s.52.

Sonuç olarak, sermaye şirketlerinin kâr dağıtımında uyacağı kuralların asıl kaynağını TTK.'nun anonim şirketlerle ilgili bölümünde ele alındığı ve bu hükümlerin sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ve limited şirketler hakkında da uygulanacağı söylenebilir.

2. Sermaye Şirketlerinde Kârların Dağıtılmasının Fayda ve Sakıncaları

Konunun önemine istinaden sermaye şirketlerinin elde ettikleri kârlarını dağıtıp, dağıtmamaları konusunda literatürde farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Genel eğilimleri belirten bu görüşler iki ana başlık altında şu şekilde özetlenebilir.

a. Kâr Dağıtımını Lehine Görüşler

Bu görüşe göre, kârların dağıtılmayarak şirketlerde alıkonulması, milli ekonomi bakımından her zaman yararlı değildir. Belli bir noktadan sonra dağıtılmayan kârların miktarı, şirketin yatırım harcamaları ve işletme sermayesi için gereken miktardan büyük olur. Bu suretle de tasarrufların en verimli alanlara yönelmesi engellenmiş bulunur. Ayrıca kârların dağıtılmaması yatırımlara yanlış yön verebilir. Özellikle enflasyon dönemlerinde işletme içi fonların sabit aktiflere yatırılması bazı işletmelerin gereğinden fazla büyümesine yol açar ve kaynakların optimum dağılımından sapmalar söz konusu olur.

Kârların dağıtılmaması faiz haddinin sermaye piyasasındaki rolünü azalttığı gibi, teşebbüslerin nüfuz aleti olacak biçimde büyümesine yol açar (52).

b. Kâr Dağıtımını Aleyhine Görüşler

Bu görüşe göre, iyi bir sermaye piyasasına sahip olan ülkelerde bile, dağıtılmayan kârların sermaye birikimindeki rolü, sermaye piyasasından sağlanan fonlariinkinden daha büyüktür. Dağıtılmamış kârların bu etkin rolü nedeniyle sermaye şirketleri kârı mümkün olduğu kadar bünyelerinde alıkoymalıdır.

Sermaye piyasaları henüz kurulmamış veya gelişmemiş olan gelişme halindeki ülkelerde, yatırım için gerekli fonların temin edileceği bir piyasa mevcut olmadığından, sermaye birikiminin en güvenli yolu şirket kârlarının dağıtılmayarak teşebbüste tutulmasıdır.

Tartışmaların kanımızca çözüm noktası, ülkemizdeki yüksek oranlı enflasyon nedeniyle, şirketlerin mali durumlarındaki belirsizlikleri önleyici nitelikte fon analizi uygulamasına gidilmesidir. Dağıtılabılır fon analizi, sermaye şirketlerinin dağıtılabılır fon tabloları çıkarmaları suretiyle mümkün olur. Her şirketin faaliyet durumuna değişebilecek dağıtılabılır fon tablosu, analistlere, birikim sahiplerine, yöneticilere, firmanın reel olarak bü-

(52) ERİMEZ; a.g.k., s.190.

yatırımlara kanalize edilmesine imkan verir. Ayrıca menkul kıymet dağıtımını hiç kazanç dağıtılmamasına oranla ortakların kâr dağıtımını istekleri yönündeki baskılarının hafiflemesine neden olabilecektir.

Sermaye şirketlerinde dağıtılmamış kazançların dışarıdan sağlanmadıkları için muhasebe anlamında bir maliyetleri yoktur. Fakat onların firma içinde tekrar yatırımdan başka amaçlar için kullanılabilmesi bakımından bir maliyetleri vardır. Bu maliyete "fırsat maliyeti (55)" diyebiliriz. İşletme yönetimi temettü politikasını (56) öyle oluşturmalıdır ki, fırsat maliyetinin en düşük olduğu ve kâr dağıtılmayarak elde fon tutmakla işletmeyi en verimli kıldığını tahmin ettiği noktada kâr dağıtmama kararı almalıdır.

(55) SOLOMON, Ezra; ÇEVİREN: VAR, Turgut; İşletme Finansmanı Teorisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi I.I.B.F. Yayın No:18, Ankara 1971, s.50.

(56) L. O'DONNELL; YÜKSEL; a.g.k., s.120.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

SERMAYE ŞİRKETLERİNDE KÂRIN TESBİT VE DAĞITIMI

Bu bölümde sermaye şirketlerinde kârın tesbit edilmesi, ticari kârın saptanması, ticari kârdan mali kâra geçiş aşamaları, dağıtılabılır kârın tesbit edilmesi ve kârın dağıtımını incelenmiştir.

I- SERMAYE ŞİRKETLERİNDE SAFİ TİCARİ KÂRIN TESBİTİ

Sermaye şirketlerinde kâr dağıtımından söz edebilmek için öncelikle dağıtıma esas teşkil edecek kârın tesbit edilmesi gereklidir. Aşağıdaki konularda kârın tesbit, dağıtılma ve vergilendirme aşamaları ele alınacaktır.

A. TİCARİ KAZANCIN SAPTANMASI

Sermaye şirketlerinin elde ettikleri kazançlar kurum kazancıdır. Kurum kazancı, gelir vergisi konusuna giren kazanç ve iratlardan oluşur (1). Kurumlar Vergisi ise, sermaye şirketlerinin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır. Safi kurum kazancının tesbitinde, gelir vergisi ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanacaktır (KVK. m.13). Kurumlarca elde edilen kazançlar, yapısı ve elde edeni yönünden farklılıklar gösterebilirler. Sermaye şirketleri ticaret şirketleri içerisinde yer aldığı için elde ettiği kazançlar genellikle hem yapısı, hem de elde edeni yönünden ticari kazançtır. Fakat, yapısı itibarıyla ticari kazanç dışındaki gelir gruplarına giren kazanç unsurları elde edilmesi, hatta kurum kazancının bütünü ile bunlardan oluşması da mümkündür. Bu hallerde dahi, sağlanan kazanç, elde eden kurum yönünden ticari kazanç niteliği taşır. Aslında kurumların elde ettikleri kazancın, kendileri bakımından mutlaka ticari kazanç sayılıp sayılmaması da bir yönü ile fazla önemli değildir. Çünkü, kazanç unsuru, yapısı ve elde edeni yönünden hangi gelir grubuna girerse girsin, kurum yönünden, kurum kazancı şeklinde tek bir kazanç vardır. Gelir Vergisi Kanununun ticari kazanç hakkındaki hükümlerine göre

(1) ÖZBALCI, Yılmaz; Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Olguç Matbaası, Ankara 1982, s.153.

hesaplanacak olan kazanç da, bu kazançtır. Başka bir ifadeyle, kurum kazancının, yapısı itibariyle kazanç ve irat gruplarından biri veya diğerine girmesi, Kurumlar Vergisi Kanununda, ayrıca özel bir hüküm bulunmadıkça, ticari kazancın hesaplanması ile ilgili esaslara göre tesbit edilmesini önlemez (2).

Sermaye şirketleri ticari kazançlarını bilanço esasına göre defter tutmak suretiyle hesaplamak zorundadırlar. Çünkü sermaye şirketlerini de bünyesinde bulunduran ticaret şirketleri VUK. 176 ve 177. maddeleri gereğince birinci sınıf tüccardırlar ve bilanço esasına göre defter tutmak zorundadırlar.

GVK. m.38'e göre ise; "Bilanço esasına göre ticari kazanç, teşebbüsteki öz sermayenin hesap dönemi sonunda ve başındaki değerleri arasındaki müsbet farktır. Bu dönem zarfında sahip ve sahiplerce;

- İşletmeye ilave edilen değerler bu farktan indirilir,

- İşletmeden çekilen değerler ise farka ilave olunur" denilmektedir. Anlaşıldığı üzere ticari kâr hesaplaması için şimdi yapılacak işlem öz varlık kıyaslaması ve işletmeye ilave olunan ve işletmeden çekilen değerlerin incelenmesi olacaktır.

(2) a.g.k.

1. Öz Varlık (Öz Sermaye) Kıyaslaması Yoluyula Ticari Kazancın Saptanması

Öz varlık (öz sermaye) konularına çalışmanın daha çok teorik konularını içeren önceki bölüm içerisinde yer verilmiştir. Burada öz varlık deyiminin vergi kanunları açısından ifade ettiği anlam ve hesaplama şekilleri üzerinde durulacaktır.

VUK.'nun 192. maddesinin 4. fıkrasında, "aktif toplamı ile borçlar arasındaki fark, müteşebbisin işletmeye mevzu varlığını (öz sermayeyi) teşkil eder." şeklinde öz sermayenin (öz varlık) tanımı yapılmıştır. Aynı maddenin 5'inci fıkrasında da "ihtiyatlar ve kâr ayrı gösterilseler dahi öz sermayenin cüzüleri sayılırlar" denilmektedir

Anılan kanun maddesine göre öz sermaye, aktif toplamından borçların düşülmesi suretiyle hesaplanır. Bunun yanında öz sermaye unsurlarının toplanması yöntemiyle de öz sermayeyi hesaplama olanağı vardır (3). Böylece öz sermaye tesbitinin iki usulle yapılabileceği de ortaya çıkmaktadır. Buna göre öz sermaye; ya analitik usulle, yani aktif toplamından borçlar çıkarılarak, yahut da sentez usulü ile, öz sermaye unsurları teker teker toplanmak suretiyle bulunur (4).

(3) GENÇ, Süleyman; TANRIVERMİŞ, Emin; Vergi Kanunları Yönünden Örneklerle Genel Muhasebe ve Beyanname Düzenlenmesi I, Ozdemir Basımevi, İstanbul 1981, s.481.

(4) ÖZBALCI, Yılmaz; Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları, Feryal Matbaacılık, Ankara 1985, s.304-305.

Yukarıdaki VUK. m.192 den de anlaşılacağı gibi vergi kanunları öz sermaye hesaplamasında analitik usulü benimsemişlerdir. Bu nedenle çalışmamızda ticari kazancın hesaplanmasında izlenecek yol bu usul doğrultusunda olacaktır.

İşletme faaliyetlerinin gerçek ve kesin sonucu ancak şirketin tasfiyesinde belli olabilir (5). Fakat faaliyetini sürdüren bir işletmede öz sermaye kıyaslaması yoluyla belli bir dönemdeki faaliyetlerin sonucu, gerçek duruma en yakın bilgileri verebilecek sağlıklı muhasebe verilerinin ışığında elde edilebilir. Aynı şekilde analitik usulde öz sermaye hesaplayabilmek için sağlıklı veriler oluşturacak "Gerçek aktif" ve "Gerçek pasif" rakamlarının elde edilmesi gerekir. Çünkü öz sermayenin başka bir tanımına göre, "öz sermaye gerçek aktifler ile gerçek pasifler arasındaki net farktır. Gerçek aktif, bilançonun aktif toplamından ödenmemiş sermaye ve zarar gibi, gerçek değeri olmayan kalemlerle bazı varlıkların değerlerini düzenlemek için ayrılan karşılıklar düşüldükten sonra kalan net varlık değeridir. Gerçek pasif ise, pasifte yer alan borçlardır" (6). Öyleyse öz sermaye: Gerçek aktif - Borçlar, şeklinde formüle edilebilir (7). Bu formülün incelenmesinden

(5) SAYGILIOĞLU, Nevzat; BİÇER, Hüsamettin; İşletmelerde Vergi ve Muhasebe, Vergi Yayınları, Ankara 1982, s.212.

(6) ERİMEZ; a.g.k., s.39.

(7) KIZILOĞLU, Şükrü; Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s.864.

de farkedilebileceği gibi öz sermayenin hesaplanabilmesi için, öncelikle gerçek aktifin ve borçların bilinmesi gerekmektedir.

a. Gerçek Aktifin Tesbiti

Bilançonun aktifi, işletmenin varlıklarını, diğ er bir deyimle, sermayenin bağlanma yerlerini yani işletmenin faaliyette bulunması ve faaliyetini yürütmesi için hangi istihsal vasıtalarının tedarik edildiğini gösterir (8).

Analize elverişli bilançolarda aktif netleştirilmiş olduğundan, aktif toplamı gerçek aktifi vermektedir. Bu nedenle aktif toplamından borçların çıkarılmasıyla öz sermaye kolaylıkla hesaplanabilmektedir. Ancak bilanço, analize elverişli bir biçimde düzenlenmemiş ise; aktif toplamı, gerçek aktifi vermemektedir. Bu tür bilançoların aktif toplamında yer alan bazı kalemler, işletme için gerçek anlamda aktif değildir. Bunlar, gerçek aktifte meydana gelen eksilmeleri tamamlayıp, pasif tablosuyla toplam dengeyi sağlamak amacıyla aktifte yer almışlardır. Bilançoda yer alan borç ve alacakların gerçek olmadığıının anlaşılması halinde, dönem başı ve dönem sonu öz sermayelerinin yeniden hesaplanarak karşılaştırılması, aradaki farka işletmeden çekilen değerlerin ilavesi, ilave edilen değerlerin de düşülmesi suretiyle gerçek ticari kazancın bulunması gerekir.

(8) GENÇ; TANRIVERMİŞ; a.g.k., s.481.

Bu nedenle, gerçek aktifin hesaplanabilmesi için gerçek olmayan aktif ve pasif hesapların gözönüne alınarak, aktif toplamından indirilmesi gerekir (9).

Gerçek aktifi bulmak için, aktif tablosu toplamından indirilecek aktif ve pasif hesaplar aşağıda açıklanmıştır.

aa. Ödenmemiş Sermaye

Ödenmemiş sermaye deyimi, pay sahibi ya da ortaklarca taahhüt edildiği halde, henüz ödenmemiş sermaye kısmını ifade eder (10). Bu durumda işletmenin ortaklardan sermaye alacağı anlamında aktif karakterli bir hesap olan ödenmemiş sermaye hesabı kullanılabilir (11). Ödenmemiş sermaye sadece taahhüt edilmiş olup, ödenmemiş bulunduğu için öz sermayenin unsuru olarak değerlendirilemez. TTK. nun 463'üncü maddesi uyarınca da, aktifte gösterilmesi zorunlu olan ödenmemiş sermayenin, öz sermayenin saptanmasında aktif toplamından düşülmesi gerekir.

bb. Zararlar

Zarar bilançonun aktifinde bulunan bir rakam olmakla beraber, gerçek aktif değer niteliğinde değil-

(9) KIZILOĞLU; a.g.k., s.864.

(10) ERİMEZ, Rüstü; Değerleme ve Mali Tablolar, Üçer Matbaacılık, İstanbul 1975, s.265.

(11) ÇÖMLEKÇİ, Ferruh; KEPEKÇİ, Celal; DURMUŞ, Ahmet Hayri; GÖNENLİ, Atilla; Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:118, Fasikül:2, Ünite:12-24, Eskişehir 1990, s.197.

dir ve işletme varlığında meydana gelen azalmayı ifade eder. Zararın aktifte yer almasının nedeni, aktifte meydana gelen azalmayı kapatmak, başka bir deyişle aktifle pasif toplamını eşit kılmaktır (12).

Aktif toplamı, envanterde kayıtlı mevcutlarla alacakların değerleri toplamını içerdiğinden, öz sermayenin saptanmasında aktifte yazılı zarar varsa, bu zarar aktif toplamından indirilir. İndirilecek bu zarar, geçmiş yıllara ilişkin olabileceği gibi bilançonun düzenlendiği döneme de ait olabilir (13).

cc. Amortismanlar

Amortismanlar, sabit kıymetlerde, kullanılanları neticesi meydana gelen aşınma ve yıpranma, iktisadi ve teknolojik değişmelerden dolayı, meydana gelen kullanma ömrünün azalması gibi, değer kayıplarınının telafisi için ayrılır (14).

Amortismanlar, direkt ve endirekt olmak üzere iki yöntem izlenerek ayrılırlar. Direkt yöntemde hesaplanan amortisman, amortismana tabi tutulan kıymetin değerinden

-
- (12) GENÇ, Süleyman; TANRIVERMİŞ, Emin; Vergi Kanunları Yönünden Örneklerle Genel Muhasebe ve Beyanname Düzenlenmesi II, Ozdemir Basimevi, İstanbul 1977, s.506.
- (13) VERGİ YAYINLARI YAZARLARI; Açıklamalı-Uygulamalı Gelir-Kurumlar Vergileri Ve Örnekleriyle Beyanname Düzenleme, Vergi Yayınları, Ankara 1982, s.55.
- (14) GÜRGEN, Yaşar; İşletme Finansmanı, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1972, s.127.

direkt olarak mahsup edilir ve bu kıymet bilançoda net değeri ile yazılır. Endirekt yöntemde ise, hesaplanan amortisman miktarı, pasifte yer alan birikmiş amortismanlar hesabında yer alırlar. Değeri üzerinden amortisman ayrılan kıymet ise brüt değeri üzerinden bilançonun aktifinde yer alacaktır. Gerçek aktifin tesbitinde ise net bilanço rakkamlarına ihtiyaç duyulduğundan, amortisman tesbitinde direkt yöntemin benimsenmiş olması durumunda yapılması gerekli bir işlem olmadığı halde, endirekt yöntemin benimsenmiş olması durumunda, pasifte yer alan birikmiş amortismanların düşülmesi gerekir.

dd. Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler

Kanunen kabul edilmeyen giderler kavramı vergi kanunlarında vücut bulmuş bir kavramdır. Vergi kanunları işle ilgili olan giderlerde bazı usul ve esaslar getirmişlerdir. Kanunen kabul edilmeyen bu usul ve esaslara uygun olmayan giderlerdir.

Kanunen kabul edilmeyen giderler, cari dönem kârının hesabında kârı azaltan bir unsur olarak kabul edilip, sonuç hesaplarına dahil edilmek ve kâr zarar hesabının borcuna yazılmak suretiyle dönem kârını azaltabilirler. Bu şartlar altında kanunen kabul edilmeyen giderler, işletme sahip ya da sahiplerince cari döneme ilişkin kârın bir kısmının işletmeden çekildiği anlamına geldiğinden, aktif toplamından

Dolayısıyla ferdi işletmelerde ve adi ortaklıklarda şahsi hesaplar öz sermayenin bir ögesi olarak kabul edilir. Yani gerçek aktifin saptanmasında, şahsi hesabın borç kalanı aktif toplamından indirilir ve alacak kalanı da işletme borcu sayılmaz. Tüzel kişiliği olan şahıs şirketleri ve sermaye şirketlerinde ortaklar ile paydaşlara ait borç ve alacakların üçüncü şahısların borç ve alacaklarından farklı olmadığından, bunların gerçek aktif veya gerçek pasif olarak gözönünde bulundurulmaları gerekir (18).

gg. Tahvil Satışından Doğan Emisyon Primleri

Tahvil ihracında verilen primlere "emisyon primi" denilmektedir. Tahvilat emisyon primleri aslında işletmenin aktifine girmiş herhangi bir değeri temsil etmeyen, fakat doğmuş bir zararı temsil eden unsurlardır. Bu nedenle, işletmenin bilançosunun aktifinde bir zarar ve eksilme anlamına gelen tahvilat emisyonu primlerinin, gerçek aktifin hesaplanmasında aktif toplamından düşülmesi gerekir (19).

hh. Kuruluş Giderleri

İlk tesis ve taazzuv giderleri de denilen kuruluş giderleri VUK.'nun 272'nci maddesine göre, kurumun

(18) GENÇ; TANRIVERMİŞ; a.g.k.I, s.485.

(19) KÜÇÜKİNCE, Mehmet; Sermaye Şirketlerinde Kurumlar Vergisi ve Stopaj Matrahı, Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1976, s.95.

tesis olunması veya yeni bir şubenin açılması ya da işlerin devamlı surette genişletilmesi için yapılan ve karşılığında maddi bir kıymet iktisap olunmayan giderlerdir.

Kurumun kuruluşu sırasında yapılan giderler; iş ve piyasa etüd giderleri, kuruluşla ilgili yolculuk giderleri, tanıtma ve reklam giderleri, şirket ana sözleşmesinin hazırlanması için yapılan giderler, işçi ve personelin eğitim giderleri, hisse senedi basım ve çıkarma giderleri, aynı sermaye konması durumunda, aynı sermaye ile ilgili ekspertiz için ödenen mahkeme harçları ve bilirkişi ücretleri, kurumun hukuki kuruluşunu tamamladığı günden, normal faaliyete başladığı güne kadar yapılan genel idare giderleri, kuruluş genel kurul toplantısı için yapılan giderler v.b. giderlerdir. Faaliyetine öteden beri devam eden kurumların kuruluş giderleri ise; sermaye artırım giderleri, tahvil ihraç giderleri, birleşme, devir ve biçim değiştirme nedeniyle yapılan giderler, yeni şube açılmasıyla ilgili giderler v.b. giderler olarak sıralayabiliriz (20).

Kuruluş giderleri, işletme yönünden gerçek aktif sayılmamasına karşın, öz sermayenin saptanmasında aktif toplamından indirilmesi zorunlu değildir. Çünkü, kuruluş giderleri gayrimaddi sabit kıymetler arasında yer almakta ve bu nedenle de mevcutlar arasında gözönünde bulundurulmak-

(20) VERGİ YAYINLARI YAZARLARI; a.g.k., s.58.

tadır (21). Bu giderlerin itfa edilmemiş kısmını, sonraki yıllara ilişkin olarak peşin ödenmiş bir gider kabul edip, gerçek aktif saymak daha uygun olur. Geçmiş ve cari yıllara ilgili olarak ayrılmış olan amortismanlar, zaten birikmiş amortisman yoluyla aktiften düşüldüğü için, aktifin bünyesinde kalan yalnızca diğer yıllara ilişkin kısım olacaktır. Kuruluş giderlerinin aktif toplamından indirilmesi durumunda, buna ilişkin olarak bilançonun pasifinde yer alan amortismanlar, aktif toplamından indirilmeyecektir (22).

ii. Reeskont Hesapları

Öz sermaye hesaplamasında, aktif düzenleyici "alacak senetleri reeskont hesabı" ile pasifi düzenleyici "borç senetleri reeskont hesabı" ya gerçek aktif bulunurken aktif toplamından düşülür veya gelecek döneme ait gelir ve gider olarak düşülmek suretiyle bilançoda buldukları tarafta bırakılabilir. İkinci durumda alacak senetleri reeskont hesabı ise gerçek aktif olarak işleme tabi tutulmuş olur (23).

jj. Nazım Hesaplar

Nazım hesaplar, doğrudan doğruya işletmede değer hareketlerini göstermeyen, muhtıra kayıtlarını veya

(21) ERİMEZ; Şirketlerde Kâr Dağıtımı ..., s.50.

(22) VERGİ YAYINLARI YAZARLARI; a.g.k., s.58.

(23) KIZILOĞ; a.g.k., s.869.

istatistikî bilgileri izlemeye yarayan hesaplardır. Uygulamada nazım hesaplar genellikle, bilançonun aktif toplamına dahil edilmezler, bilançonun altında gösterilirler (24). Fakat nazım hesaplar eğer bilançonun aktifine dahil edilmişlerse, bunların aktif toplamından indirilmeleri gerekir.

b. Öz Sermaye Kıyaslamasında Borçların Tesbiti

Borçlar, işletmenin başka işletmelerle diğer kişi ve kuruluşlara karşı olan ve para ile ifade edilen yükümlülüklerini kapsayan bir terimdir. İşletmenin gerçek pasifi ise borçlardan oluşur (25). Bu nedenle gerçek aktifin hesaplanması için izlenen mahsup yönteminin uygulanması burada gereksizdir. Literatürde "gerçek aktif" kavramı yanında "gerçek pasif" kavramı bazı yazarların değinmesine rağmen pek rağbet görmemiştir. Bu nedenle çalışmada da "gerçek aktif" kavramı yerine "borçlar" kavramı kullanılacaktır. Bahsedilen borçlar bilançonun pasifinde yer alan tüm borçlardır. Borçlar çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Genel bir şekilde sınıflandırılarak borçlar aşağıda ele alınmıştır.

aa. Senetli ve Senetsiz Borçlar

Bilançonun pasifinde yer alan borç senetleri hesabı ya da bankalar hesabı, öz sermayenin hesaplan-

(24) SAYGILIOĞLU, Nevzat; BİÇER, Hüsamettin; İşletmelerde Vergi ve Muhasebe, Vergi Yayınları, Ankara 1981, s.224.

(25) KÜÇÜKİNCE; a.g.k., s.96.

masında gerçek aktif toplamından düşülür. Bunun yanısıra, yine bilançonun pasifinde satıcılar, muhtelif borçlar, muhtelif alacaklılar v.b. adlarla yer alan senetsiz borç hesapları ve dağıtılacak temettü hisseleri, yine aktif toplamından düşülür (26).

bb. Geçici Alacaklılar

Genellikle işletmede çalışanlara yapılan ödemelerden kesilen vergi (gelir, damga vergisi) ve sosyal sigorta primlerinin (işçi ve işveren hissesi) kaydedildiği bu hesabın da, gerçek aktif toplamından düşülmesi gerekir. Ancak, cari yıl ticari kazancı ya da kurum kazancı üzerinden ödenecek gelir, kurumlar, kurum stopaj vergileri gerçek bir borç sayılarak aktif toplamından düşülemez. Bunlar "dağıtılmamış kazanç" hükmünde olup, öz sermayenin bir unsurudur (27).

Özetle, öz sermaye kıyaslaması yoluyla ticari kâr saptanırken yapılması gerekli işlemler yukarıda anlatıldığı üzere kısaca, gerçek aktifin tesbit edilmesi ve gerçek aktif rakkamından borçların mahsup edilmesidir. Doğal olarak öz sermaye kıyaslanması suretiyle ticari kâr saptanırken elimizde dönem başı ve dönem sonu bilançosu olmak üzere en az iki bilanço olmalıdır. Öz sermaye her iki bilançoda da ayrı ayrı hesaplandıktan sonra karşılaştırmaya gidilmelidir

(26) KIZILOT; a.g.k., s.867.

(27) a.g.k.

Eğer dönem sonu öz sermayesi dönem başı öz sermayesinden büyükse, işletme kâr elde etmiş demektir. Tersi durumda yani dönem sonu öz sermayesinin dönem başı öz sermayesinden küçük olması durumunda işletme zarar etmiş demektir. Bunu formülleştirebilirsek;

Dönem sonu öz sermayesi > Dönem başı öz sermayesi = KÂR,

Dönem sonu öz sermayesi < Dönem başı öz sermayesi = ZARAR

şeklinde ifade edebiliriz. Burada elde edilen kâr, ticari kârdır. Ancak, öz varlıklar arasındaki farkın kârı verebilmesi için, işletme faaliyeti dışında nedenlerden doğan öz varlık artış ve azalışlarının ayrıca hesaba katılması gerekmektedir. Bu artış veya azalışlar, işletmeden çekilen ya da işletmeye ilave olunan kıymetlerden doğar. Bu bakımdan, kârın saptanma yöntemini belirlerken işletmeden çekilen ve işletmeye ilave edilen kıymetler üzerinde durmak gereği vardır.

c. Ticari Kazancın Saptanmasında İşletmeden

Çekilen ve İşletmeye İlave Edilen Kıymetler

Öz varlık kıyaslaması yoluyla ticari kazanç hesaplamasında vergi kanunlarıncaya, öz varlıklar arasındaki farka işletmeden çekilen kıymetlerin eklenmesi ve işletmeye eklenen değerlerin çıkarılması fikri, işletme faaliyeti dışındaki nedenlerden doğan öz varlık artış ve azalışlarının vergi kanunları karşısında değerlendirilmesi fikrinden doğmuştur.

Aslında bu maddede kanımızca amaçlanan, bir takım faaliyetler sonucu işletmeden vergisiz fon çekilmesini ve işletmenin vergilendirilmemesi gereken bir takım değerlerinin vergilenmesini önlemektir.

Vergi kanunlarınınca öngörülen öz varlık kıyaslaması yoluyla ticari kazanç saptanması için işletmenin gerçek ticari kazancını vermekten çok vergi matrahının saptanmasına yardımcı olacak bir kazanç miktarı belirlenmesine hizmet ediyor gibi görünmektedir.

Fakat vergi kanunlarında işletmeden çekilen ve eklenen kıymetler konusunda açık hükümler bulunmamaktadır. Sadece tek kişinin sahip olduğu işletmelerde GVK.'nun 41'inci maddesinde sayılan ve ilerideki konularımızda kurum kazancından indirilmesi kabul edilmeyen giderler başlığı altında ele alınanlar, işletmeden çekilen kıymet niteliğindedirler. Sermaye şirketlerinde söz konusu kıymetler literatürde özellikle uygulamacılar olan hesap uzmanlarının yazdığı eserlerde ele alınmıştır. Muhasebe yönünden ele alındığında işletmeden çekilen veya işletmeye eklenen kıymet olarak kabul edilebilecek bu kıymetlerin vergileme yönünden iyice incelenmelerine ihtiyaçları vardır. Çünkü aşağıda sayılacak söz konusu kıymetler mali kârın saptanmasında mükerrer vergilendirmeye neden olabileceklerdir.

Burada şunu belirtmekte yarar görüyoruz ki, sıralanan kıymetler ticari kazancı saptamak için öz varlıklar arasın-

daki farka eklenir. İşlerinde vergilenmiş veya vergiye tabi olmayan fonlar var ise, ticari kazançtan vergi matrahına geçiş aşamasında bu fonlar mali kârdan mahsup edilmelidirler.

aa. İşletmeden Çekilen Kıymetler

İşletmeden çekilen kıymetler, dağıtılan kârlar, sermayenin azaltılması, sermaye amortismanları, ödenen vergiler, ortakların kazançları veya şahsi hesaplarıdır. Aslında kanunen kabul edilmeyen giderlerde işletmeden çekilen kıymetler arasında sayılmışlardır. Fakat bu çalışmada kanunen kabul edilmeyen giderler mâli kâr hesabında zaten kurum kazancından indirilmesi kabul edilmeyen giderler olarak ticari kazançta eklenen bir unsur olarak ele alınacağından burada değinilmeyecektir.

aaa. Dağıtılan Kârlar

Ticari kazanç saptanmadan önce dağıtılan kârlar var ise bunların ticari kazançta eklenmesi gereklidir. Fakat önceki dönemlerden dağıtılmamış kârların cari dönemdeki dağıtımı, dönem ticari kazancını etkilemez. Esasen dönem kârının dağıtımı da ticari ve mali kâr hesaplamalarından sonra olabilmektedir. Fakat dönem içerisinde kanuni olmayan kâr dağıtımı yapılmış olabilir. Bunun ticari kazançta eklenmesi gerekir. Mali kâr açısından ise dağıtılan bu kârlara "dağıtılan örtülü kazançlar" konusunda değinilmiştir.

bbb. Sermayenin Azaltılması

Şirketin itibari sermayesinin miktarını düşürmesine sermayenin azaltılması denir. Bu işlem, şirketin sermayesinin iş hacmine göre fazla gelmesi, zararının sermayeyle kapatılması ve ortaklardan biri veya birkaçının ayrılması nedeniyle yapılır.

Uygulamada çok az rastlanmakla beraber, bazı şirketlerin sermayelerini azaltma yoluna gittikleri görülmektedir. Bu gibi durumlarda ortaklara ya da pay sahiplerine iade edilen sermaye payları da, işletmeden çekilen kıymetler olarak nazara alınırlar.

ccc. Sermaye Amortismanları

İmtiyazlı şirketler, sermayelerini her yıl amortismanına tabi tutarak, kura isabet eden hisse senetlerini, bedelini ödemek ya da pay sahiplerine eşit ödeme yapmak suretiyle hisse senetlerini kısmen ya da tamamen amorti etmektedirler. Bu gibi işletmelerde dönem sonuçlarınının saptansamında, o dönem içinde amorti edilen, yeni pay sahiplerine geri verilen sermaye miktarının da işletmeden çekilen kıymetler olarak gözönünde bulundurulması gereği vardır (28).

(28) ERİMEZ; Şirketlerde Kâr Dağıtımı ..., s.53.

ddd. Ödenen Vergiler

Şayet sermaye şirketlerinin mali bilançolarında ödenmesi gerekli kurumlar vergisi, stopaj vergileri, yıl sonundaki bilançoda borç olarak gösterilmişse yani bilançoda karşılık hesabına alınıp vergi dairesi alacaklı gösterilmemişse, sonradan kurum varlığından ödenen vergiler işletmeden çekilen kıymet olarak nazara alınmalıdır (29). Söz konusu vergiler yıl sonu bilançosunda borç olarak gösterilmişse, öz varlığın saptanmasında borç olarak nazara alınan bir meblağın ayrıca bir işleme tabi tutulması söz konusu olmaması gerekir.

eee. Ortakların Borçları Veya Şahsi Hesaplar

Sermaye şirketlerinde hissedar veya ortakların cari hesabının üçüncü şahısların cari hesabından farkı yoktur. Borç veya alacak bakiyesi vermesine göre, gerçek aktif veya gerçek pasif sayılır. Fakat bazı hallerde de ortak veya ortaklar işletmeye borçlanmaksızın bazı kıymetleri işletmeden alarak özel ihtiyaçlarında kullanırlar. İşte bu hallerde ortak veya ortakların işletmeden aldıkları kıymetler öz sermaye kıyaslamasında işletmeden çekilen kıymet olarak nazara alınır. İşletmeden çekilen kıymet aynen(malen) alınmışsa emsal bedeli ile değerlendirilir (VUK. m.267/3'üncü sıra).

(29) KÜÇÜKİNCE; a.g.k., s.98.

bb. İşletmeye İlave Edilen Kıymetler

aaa. Sermaye Artırımı

Ortaklıklarda, işletmeye ilave edilen kıymetlerin başında, işletmeye yeniden ilave edilen sermaye gelir. Yeni sermaye yatırımı nakden veya aynen olur. Aynı sermayenin işletmeye konulmasında VUK.'nun değerlemeyle ilgili hükümleri gözönünde bulundurulur. Birikmiş yedek akçelerin sermayeye ilavesi bir taraftan kâr dağıtımı ve öte taraftan işletmeye yapılan ilaveyi gösterir. Ödenmemiş sermayenin ödenmesi de sermaye artırımı olarak kabul edilir. Öz sermaye kıyaslamasında sermaye artırımının işletmeye ilave edilen kıymet olarak nazara alınması gerekir(30).

bbb. Ortakların Karşılıksız Tevdiatları

Ortakların zararlarını kapatmak veya başka nedenlerle sahibi veya ortakları tarafından işletmeye bağış niteliğinde kıymetler verilebilir. Ticaret Kanunu sermayeden eksilen kısmın geride hasıl olacak kârlar ile telafi olunacağı ilkesini benimsemiştir. Bu ilkeye göre şirket zararlarının, kâr zarar hesabında tutulması ve ileride doğacak kârlarla kapatılması gerekmektedir. Bununla beraber şirketin, meydana gelen zararlarından her bir ortağın payına düşen kısmı tesbit edip ortakların kişisel hesaplarına borç yazması mümkündür. Şirket zararının ortak-

(30) ERİMEZ; Şirketlerde Kâr Dağıtımı ..., s.55.

ların şahsi hesaplarının borcuna yazılmak suretiyle kâr zarar hesabının kapatılması, ortakların işletmeye hesaben bir kıymet ilave etmeleri niteliğindedir. Bu bakımdan, zararın ortakların hesaplarına borç yazılması halinde, kapatılan zararın işletmeye ilave edilmiş kıymet olarak gözönünde tutulması gerekmektedir (31).

2. Ticari Kazancın Hasılat Ve Giderlerin Kıyaslanması Yoluyla Saptanması

Öz varlık kıyaslaması yoluyla ticari kazanç tesbit edilirken belirtildiği gibi, bu metod vergi kanunlarının öngördüğü kâr saptama metodudur. Her ne kadar bu metodda öz varlık hesaplamaları yapılırken gerçek durumu gösteren rakamlar elde edilmeye yönelik düzenlemeler yapılmış ise de, uygulamacılar vergi kanunlarından hareketle şirketin gerçek kâr rakamına ulaşamayacağını, gerçek kâr rakamını elde edebilmek için, hasılat ve giderlerin kıyaslanması gerektiği görüşünü ileri sürmektedirler. Yani öncelikle işletmenin gayrisafi hasılatının belirlenmesi, daha sonra da bu hasılatın elde edilmesi için yapılan giderlerin bu hasılattan mahsup edilmesi yoluyla ticari kazanç ya da başka bir deyişle ticari kâr elde edilecektir.

Sermaye şirketleri faaliyetleri sırasında gayrisafi hasılatlarının oluşumu esnasında çeşitli gelirler elde ederler. Bu gelirlerin bazıları, daha önceki konularımızda

(31) a.g.k.

da değindiğimiz üzere, ana faaliyet konusundan doğan gelirler, bazıları ise ana faaliyet dışında kalan işlemlerden doğan gelirlerdir. Bazı sermaye şirketleri bu usulle ticari kazançlarını hesaplarlarken ticari kazançlarını sadece ana faaliyet konusundan doğan gelir ve giderlerini kıyaslamak suretiyle hesaplayabilirler. Yahut da tüm gelir ve giderlerini işleme olarak ticari kazanç saptama şansına sahiptirler.

şimdi genel hatlarıyla işletmelerin ticari kazanç tesbitinde dikkate aldıkları giderler belirli bir sınıflandırma dahilinde ele alınacak ve daha sonra da ilgili vergi kanunlarımız ve diğer kanunlarımızda yer alan ticari kazancın saptanmasında indirilecek ve indirilemeyecek giderler sıralanacaktır. Giderlerin bu şekilde gösterilmesinin amacı, uygulamada vergi kanunlarından ve ticaret kanunlarından hareket edilmek suretiyle hesaplanan kazanç miktarlarındaki farklılığın kaynağına bir derece ışık tutabilmektir.

a. Muhasebe Tekniğinde Giderler

Muhasebe tekniğinde giderler, genel olarak beş kategoriye ayrılmaktadır.

aa. Maliyet giderleri

bb. Genel idare giderleri

cc. Satış giderleri

dd. Finansman giderleri

ee. Olağanüstü giderler ve zararlar.

Şimdi bu giderlerin nelerden oluştuğunu görelim.

aa. Maliyet Giderleri

Maliyet giderleri, satın alınan ya da üretilen iktisadi kıymetlerin maliyet bedeline eklenen harcamalardır. Maliyet giderleri özellikle üretim işletmelerinde önemli paya sahiptirler. Önemli kalemler itibarıyla bu maliyet giderleri şunlardır:

- i. Hammadde giderleri,
- ii. İşçilik giderleri,
- iii. Amortismanlar,
- iv. Üretim malzemeleri,
- v. Enerji giderleri,
- vi. Isıtma, aydınlatma giderleri,
- vii. Tamir ve bakım giderleri,
- viii. Sigorta giderleri,
- ix. Sosyal güvenlik giderleri,
- x. Maliyete giren vergiler.

bb. Genel İdare Giderleri

Genel idare giderleri, satın alınan veya üretilen malların maliyeti ile doğrudan doğruya ilgili olmayan fakat, işletmenin faaliyetinin devamı için gerekli bulunan harcamalardır.

Buna göre genel idare giderleri, hangi mal veya hizmet için yapıldığı kesin olarak belli olmayan ve dolayısıyla işletmenin tümünü ilgilendiren giderlerdir.

Genel İdare giderleri şu şekilde sıralanabilir.

- i. Yönetim hizmetlerinde çalışan personele ödenen ücretler ve sigorta primleri,
- ii. Tahsilat ve kredi giderleri,
- iii. Yönetim kurulu huzur hakları ve yönetim kuruluna sağlanan diğer haklar,
- iv. Genel kurul toplantı giderleri,
- v. İdare servisinde kullanılan demirbaş eşya ve döşemelerin tamir, bakım giderleri ve bunlar için ayrılan amortismanlar,
- vi. Denetçilere ödenen ücretler,
- vii. Kırtasiye ve basılı kağıt giderleri,
- viii. İdare binaları için ödenen kiralar ve aynı vergiler,
- ix. Yöneticilere tahsis edilen taşıtların giderleri ve amortismanları,
- x. Dava ve mahkeme giderleri,
- xi. Danışmanlara ödenen ücretler,
- xii. P.T.T. giderleri,
- xiii. Temsil giderleri v.b.

cc. Satış Giderleri

Satış giderleri, satışla ve satılan malların alıcıya teslimi ile doğrudan doğruya ilgili olan giderlerdir. Bunlar;

- i. Reklam ve tanıtma giderleri,
- ii. Reklam ve teslim ile ilgili giderler,
- iii. Satış bürosu giderleri,
- iv. Satış binası giderleri,
- v. Satış idaresinde çalışan yönetici ve diğer hizmetlilerin ücretleri,
- vi. Satış memurlarının seyahat giderleri,
- vii. Satılan malların yükleme ve taşıma giderleri,
- viii. Verilen satış komisyonları,
- ix. Ambalaj giderleri (ambalajlı satılan mallarda ambalaj giderlerinin maliyet bedeline eklenmesi gerekir) v.b. şeklindedir.

dd. Finansman Giderleri

Finansman giderleri deyimi, işletmenin sağladığı yabancı kaynaklar karşılığında ödediği faizlerle bu faizlere ilişkin giderleri kapsayan bir deyimdir.

İşletmenin yabancı kaynakları çalışmanın birinci bölümünde sınıflandırılarak anlatıldığı için burada ayrıca değinilmeyecektir.

ee. Olağanüstü Giderler Ve Zararlar

Olağanüstü gider deyimi, işletmenin normal faaliyetleri gereği yapmak zorunda olduğu olağan giderler dışında kalan arızı ve tesadüfi giderleri kapsayan bir terimdir.

İşletmelerde rastlanan başlıca olağanüstü gider ve zararları şöyle sıralanabilir;

- i. Zarar ziyan ve tazminatlar,
- ii. Aktifte meydana gelen değer düşüşleri,
- iii. İş kazaları sonucu meydana gelen zararlar ve ödenen tazminatlar,
- iv. Bağış ve yardımlar,
- v. Doğal afetler sonucu ortaya çıkan zararlar,
- vi. Vergi cezaları ve diğer ceza ödemeleri,

Şimdi ise vergi kanunlarında ticari kazancın belirlenmesine yönelik indirilecek giderleri inceleyelim.

b. Kurum Ticari Kazancının Saptanmasında
İndirilecek Giderler

Kurum ticari kazancının belirlenmesinde indirilecek giderler, GVK.'nun 40'ıncı maddesiyle KVK.'nun 14'üncü maddesinde belirtilmişlerdir.

aa. Gelir Vergisi Kanunu Uyarınca İndirilecek
Giderler

GVK.'nun 40'ıncı maddesine göre indirilecek giderler aşağıda gösterilmişlerdir.

- i. Ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel giderler (Ticaret ve Sanayi Odaları aidatları dahil) (32).
- ii. Hizmetli ve işçilerin iş yerinde veya işyerinin müstemilatında iâşe ve ibate giderleri (33), tedavi ve ilaç giderleri, sigorta primleri ve emekli aidatı (bu primlerin ve aidatın geri alınmak üzere Türkiye'de kain sigorta şirketlerine veya emekli ve yardım sandıklarına ödenmiş olması ve emekli ve yardım sandıklarının tüzel kişiliğe haiz bulunması şartıyla) (34),
- iii. Demirbaş olarak verilen giyim eşyası ve tahsilde bulunanlar için yapılan giyim giderleri (GVK. m. 27/b 2-3).

-
- (32) "İşletmenin finansman ihtiyacının karşılanmasında kullanıldığı anlaşılan banka kredilerinin alınması sırasında yapılmış bulunan banka masrafları ve damga pulu giderlerinin gayrisafi ticari kazançtan indirilmesi gerekir". Danıştay Dördüncü Daire, Tarih:22.11.1985, Esas No:1984/356, Karar No:1985/3022.
"Bankalardan alınan döviz kredileri için ödenen kur farklarının, tahakkuk ettiği yılın sonuç hesaplarına gider olarak intikali gerekir." Danıştay Dördüncü Daire, Tarih:6.3.1985, Esas No:1984/2029, Karar No:1985/705.
- (33) "Dışarıda hazırlanmak suretiyle iş yerinde işçilere verilen yemek bedelleri ticari kazancın gider olarak yazılabilir." Danıştay Dördüncü Daire, Tarih:12.11.1985, Esas No:1985/3455, Karar No:1985/2934.
- (34) "İşçi ücretlerinden kesilen sigorta primleri ile işveren sigorta primi hisselerinin, tahakkuk ettiği yılda gider yazılması gerekir." Danıştay Dördüncü Daire, Tarih:18.1.1985, Esas No:1984/971, Karar No:1985/176.
"Yönetim kurulu üyelerine ait Bağ-Kur primleri şirket tarafından gider yazılamaz." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:31.7.1986, Sayı:2-2128/4026.

- iv. İşletmeye dahil olup sadece işte kullanılan taşıtların giderlerinin tamamı (taşıtların aynı zamanda şahsi işlerde kullanılması halinde giderlerinin yarısı),
- v. İşletme ile ilgili olmak şartıyla, bina, arazi, istihlak vergileri, damga ve belediye resimleri, harçlar ve kaydiyeler gibi aynı vergi, resim ve harçlar,
- vi. Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre ayrılan amortismanlar,
- vii. İşle ilgili olmak şartıyla sözleşmeye, ilama veya kanun emrine dayanarak ödenen zarar, ziyan ve tazminatlar,
- viii. İşle ilgili yapılan işin önem ve genişliğine uygun, seyahat ve ikâmet giderleri (Seyahat maksadının gerektirdiği süreyle kısıtlı olmak şartıyla (35),
- ix. İşverenlerce, Sendikalar Kanunu hükümlerine göre

(35) "Uluslararası taşımacılık yapanların, yurt dışındaki belgesiz harcamalarını gider olarak kaydetmeleri mümkün değildir. Yurt dışında alınan belgelerin ise, yurt dışı temsilciliklerimize ya da yurt içinde notere tasdik ettirilmesi gerekir." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:18.9.1984, Sayı:22113-979.

"Şirket yetkililerinin, yurt dışı yolculuk giderlerine karşılık olarak Merkez Bankasından alınan dövizin tamamı gider olarak kaydedilebilir." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:31.5.1984, Sayı: 22123-473.

sendikalara ödenen aidatlar (ödenen aidatın bir aylık tutarı, iş yerinde ödenen çıplak ücretin bir günlük toplamını aşamaz).

bb. Kurumlar Vergisi Kanunu Uyarınca İndirilecek
Giderler

KVK.'nın 14'üncü maddesine göre indirilecek giderler aşağıdaki gibidir.

aaa. Hisse Senedi ve Tahvillerin İhraç
Giderleri

Hisse senedi, sermayesi paylara bölünebilen ticaret şirketlerinde (anonim şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler) ortaklıktan doğan hakları ve sermaye payını gösteren kıymetli bir evraktır. Tahvil ise, anonim şirketler ile kamu hukuku tüzel kişilerinin ödünç para sağlamak amacıyla nominal değerleri eşit olarak çıkarılan kıymetli evraklardır (36).

Söz konusu sermaye şirketleri bu tür kıymetli evrakları çıkarırlarken bazı giderler yaparlar. Bu giderler, senetlerin kağıt ve tabii giderlerini, mahkeme, noter ve diğer tasdik ve tescil giderlerini, damga resmini ve ihraç dolayısıyla ödenen diğer harç ve resimleri, ihraç dolayısıyla bankalara verilen komisyonları, hisse senedi ve tah-

(36) MUTLUER; TEKİN; HEPER; a.g.k., s.262.

villerin borsaya kaydı için yapılan giderleri ve bunlara benzer diğer her türlü giderleri kapsar (37).

bbb. Kuruluş Giderleri

Bu giderler aktifleştirildiği takdirde bunların Vergi Usul Kanunu gereğince değeri üzerinden ayrılacak amortisman gider yazılır.

Kurumlar yapmış oldukları kuruluş giderlerinin bir kısmını gider olarak yazmak suretiyle, bir kısmını ise aktifleştirmek suretiyle yok edemezler, ya tamamı yapıldığı yılda ve bir defada gider yazılır, ya da tamamı aktifleştirilir. Ayrıca bu giderlerin aktifleştirilmesi halinde, izleyen yıllarda bu usulden vazgeçilmek suretiyle bunları gider olarak kaydetmek mümkün değildir (38).

ccc. Genel Kurul Toplantıları İçin Yapılan
Giderlerle Birleşme, Fesih ve Tasfiye
Giderleri

Genel kurul, sermaye şirketleri ile kooperatiflerde hissedar veya ortaklardan, diğer tüzel ki-

(37) "KVK.'nın 15/7'nci maddesi gereğince, vergi matrahına dahil edilmesi gereken her türlü vergiden muaf olarak ihraç edilen menkul kıymetlerin gelirlerine isabet eden giderlerin gerçek olarak tesbit edilmesi halinde, gerçek giderlerin tesbit edilememesi halinde ise, bahis konusu gerçek giderler, kurumlar vergisinden muaf menkul kıymetler portföyünün itibari değeri toplamına, ortalama gider emsallerinin uygulanması suretiyle bulunur." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:23.12.1985, Sayı:22123-1003.

(38) AKDOĞAN, Abdurrahman; KIZILOĞLU, Şükrü; EYÜPGİLLER, Saygın; Türk Vergi Sistemi, Gazi Üniversitesi Yayın No:104, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1987, s.306.

şilerde özel kanun veya kararname ile teşkil edilen gerçek ve tüzel kişilerden oluşur (39).

Genel kurul toplantıları kurucu, adi ve olağanüstü genel kurul toplantıları olmak üzere üç şekilde yapılabilir (40). Genel kurul toplantıları hesap dönemini takip eden ilk üç ay içerisinde yapılır. Bu toplantılar için yapılan ilan ve posta giderleri ile toplantı salonu kira gideri ve benzeri giderler hasılatтан indirilebilir. Hisse-darların toplantıya katılmak için yaptıkları seyahat giderleri, kurumca verilen ziyafet ve kokteyl giderleri kurum kazancı ile ilişkilendirilemediği için indirilecek bir gider olarak kabul edilemezler (41).

14'üncü maddenin 3 nolu bendindeki diğer gider grubu, kurumların tasfiye, birleşme ve feshi dolayısıyla yapacakları giderlerdir.

Birleşme (ve devir) halinde, hem birleşen veya devir alınan, hem de birleşilen veya devir alan kurum bünyesinde, birleşme ve devre bağlı olarak bazı giderler yapılır. Bunlardan birleşilen veya devir alan kurum bünyesinde yapılanlar, kuruluş gideri niteliğindedir. Çünkü, birleşilen veya devir alan kurumda, işlerin devamlı olarak genişletilmesi ile ilgilidir. İlk tesis ve taazzuv giderlerinin tipik ör-

(39) ÖZBALCI; Kur. Verg. Kan. Yor. Ve Açıkl. s.209.

(40) GENÇ; TANRIVERMİŞ; a.g.k.I, s.379.

(41) MUTLUER; TEKİN; HEPER; a.g.k., s.263.

neklerinden birini teşkil eder. Bu yüzden giderlere, 14'üncü maddenin 2 nolu bent hükmü uyarınca intikal ettirilir. 14'üncü maddenin 3 nolu bendine göre, matrahtan düşülecek birleşme ve devir giderleri, birleşme ve devir dolayısı ile, infisah edecek kurumlardaki giderleri kapsar. Madde hükmünde, birleşme giderlerinin, tasfiye ve fesih giderleri ile birlikte yer almış olması da bu anlayışı teyit eder (42).

ddd. Sigorta Teknik İhtiyatları

Sigorta teknik ihtiyatları, sadece sigorta şirketlerinin kazançlarının tesbitinde nazara alınacak giderlerdir. Bunlar sigorta şirketlerince bilanço gününde hükmü devam etmekte olan sigorta sözleşmelerinin gerektirdiği, muallak hasarlara mahsus tazminat karşılıkları, cari muhataralara mahsus ihtiyatlar ve hayat sigortaları riyazi ihtiyatlarından ibarettir.

i. Muallak Hasarlara Mahsus Tazminat Karşılıkları

Sigorta kapsamına giren bir hasarın meydana gelmesi, sigorta şirketinin, sigorta poliçesinde öngörülen şartlarla hasar bedelini ödemesi gerektirir. Hesap dönemi içinde meydana gelmiş hasarla ilgili tazminat, aynı dönem içinde ilgiliye ödenmiş olabilir (43). Bu karşılıklar ise, tak-

(42) ÖZBALCI; Kur. Verg. Kan. Yor. Ve Açıkl. s.210.

(43) a.g.k.

vim yılının son gününde tazminatları kesinleşmemiş hasarlara ilişkindir. Sigorta şirketinin yükümlülük borcu doğmuştur. Henüz ödenmemiş olan bu tür tazminat bedellerinin meydana geldikleri dönemin sonuçlarına katılmaları gerekmektedir (44).

KVK.'nın 14'üncü maddesinin 4/a bendi uyarınca muallak hasarlara mahsus tazminat karşılığı tahakkuk etmiş ve hesaben tesbit edilmiş fiili tazminat bedellerinden veya bu hesap yapılmamışsa muhammen değerinden oluşur.

ii. Cari Muhataralara Mahsus İhtiyatlar

Cari rizikolar karşılığı, sigorta işlemlerinin yapısının ortaya çıkardığı bir zorunluluğun sonucudur. Yıl içinde üretilen sigortaların bir kısmının sağladığı güvenenin ertesi yılın belirli bir dönemini içine alması dolayısıyla ile, o işe ait primin bir kısmının ait olduğu döneme devredilmesi, sigorta tekniği, dürüst ve düzenli muhasebe uygulamasının bir gereği niteliğindedir (45).

iii. Riyazi İhtiyatlar

Riyazi ihtiyatlar, hayat sigortalarında, tahsil edilen primlerden ayrılan karşılıklarla, bu karşılıklara yürütülen faizlerden meydana gelir. Riyazi ihtiyatlar, her sigorta sözleşmesi üzerinden ayrı ayrı olmak üzere, sigor-

(44) AKDOĞAN; KIZILOĞLU; EYÜPGİLLER; a.g.k., s.307.

(45) ULUSOY; a.g.k., s.252.

ta matematiği esaslarına göre ve belli istatistiki veriler nazara alınarak hesaplanır. Riyazi ihtiyatlar, sigorta teknik ihtiyatları içinde, özel bir yer tutar. Muallak hasarlar ve cari muhataralar karşılıkları, hesap dönemleri arasındaki bir düzenlemeyi ifade ettiği halde, riyazi ihtiyatlar, sigortacılığın gereği olarak ortaya çıkan bir durumu ilgilendirir. Süreklilik ve faaliyetin bünyesine bağlı olma özelliği vardır. Bu karakteri ile, riyazi ihtiyatlardan oluşan fon, sigorta şirketlerinde, bir şekilde işletilip değerlendirilir. Bu suretle sağlanacak gelirlerde, normal olarak, sigorta şirketlerinin vergilendirilecek kazancına dahil olur (46).

KVK.'nın 14'üncü maddesinin 4'üncü bendine göre, hayat sigorta şirketlerinde, riyazi ihtiyatlardan, temettü ve faizleri vergiden istisna edilmiş olan menkul kıymetlere yatırılan kısma ait faizler giderler arasında gösterilemez.

eee. Eshamli Komandit Şirketlerde Komandite
Ortağın Kâr Hissesi

Eshamli Komandit şirketlerde (sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde), kurumlar vergisi matrahı, şirket kazancından, komandite ortaklara düşen pay dışındaki tutardan ibarettir. Komandite ortakların şir-

(46) ÖZBALCI, Kur. Verg. Kan. Yor. Ve Açıkl. s.212.

ket kârından aldıkları pay, şahsi ticari kazanç hükmündedir (GVK. m.37). Dolayısıyla bu kazançların kurumlar vergisi matrahına dahil edilmemesi için kurum kazancından indirilmesi gerekir. Anlaşıldığı gibi bu eshamlı komandit şirketlerde komandite ortağın kâr hissesi ticari kazancın belirlenmesinde söz konusu olacak bir indirim değil, kurumlar vergisi matrahının bulunmasında şirket kazancından mahsubu gereken bir tutar niteliğindedir.

fff. Bağış ve Yardımlar

Genel bütçeye dahil dairelere, katma bütçeli dairelere, il özel idareleri, belediye ve köylere, kamu menfaatlerine yararlı derneklere ve Medeni Kanuna göre kurulan vakıflara makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar kurumlar vergisi matrahından indirilir.

Genel bütçeye dahil dairelere, katma bütçeli dairelere, il özel idarelerine, belediyelere ve köylere bağışlanan okul, kreş ve spor tesisleri ile 50 yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde 35 yatak) kapasitesinden az olmamak koşuluyla, huzurevleri de dahil olmak üzere yurt ve sağlık tesislerinin;

- i. İnşaatı nedeniyle yapılan harcamalar,
- ii. İnşaat için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar,
- iii. Mevcut olan aynı nitelikteki tesislerin faaliyet-

lerini sürdürebilmeleri için yapılan her türlü ba-
ğış ve yardımlar,

kurum kazancının saptanmasında, mükellefler tarafından gi-
der olarak indirilebilir. Ancak, gider olarak indirilebile-
cek bağışın miktarı, yapılacağı yerler ve tahsis edileceği
kuruluşlar, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak olan bir
yönetmelik ile belirlenir.

Ancak bu indirim belli hadler dahilinde uygundur.
Bir takvim yılı içinde yapılan bağış ve yardımlar toplamı-
nın, o yıla ait kurum kazancının % 2'sini ve herhalde
20.000.-lirayı aşan kısmı hasılatından indirilemez. Bu hük-
mün istisnası, Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınan
vakıflara yapılan bağış ve yardımlar olup, bu bağışlarda
20.000 .-liralık hadde bakılmaksızın o yıl kurum kazancı-
nın % 5'ine kadar indirilebilmesine izin verilmektedir
(KVK. m.14/6).

Bağış ve yardımın nakden yapılmaması halinde ise,
bağışlanan veya yardımın konusunu teşkil eden mal veya hak-
kın maliyet bedeli veya mukayet değeri, bu değer mevcut de-
ğilse Vergi Usul Kanunu hükümleri dairesinde Takdir Komis-
yonlarınca tesbit edilecek değer esas alınır.

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununa göre ilkokul
yapımına harcanmak üzere resmi kuruluşlara nakden yapılan
bağışların da tamamı kurumlar vergisi matrahından indirilir.

Aynı şekilde, 2547 Sayılı Kanun kapsamındaki yüksek-
öğretim kurumlarına; 6683 Sayılı Kanuna göre doğal afetler-
den zarar görenlere yapılan bağışların tamamı gider yazıla-
bilir.

ggg. Geçmiş Yıllar Zararları

Geçmiş yıllar zararları beş yıldan
fazla nakledilmemek şartıyla hasılatтан indirilir.

Sürenin hesaplanabilmesi ve izlenebilmesi için her
yılın zararının bilançolarda ayrı ayrı gösterilmesi zorun-
ludur (KVK. m.14/7).

Tam mükellefiyette yurt dışı faaliyetlerden doğan za-
rarlar, faaliyette bulunulan ülkenin vergi kanunlarına gö-
re beyan edilen vergi matrahlarının, her yıl o ülke mevzu-
atına göre denetim yetkisi verilen kuruluşlarca denetlenme-
si ve denetim sonucu düzenlenen raporun türkçe tercümesinin
ilgili vergi dairesine ibrazı halinde gider olarak indiri-
lebilinecektir. Denetim raporunun, bilanço ve kâr-zarar cet-
velinin o ülkedeki yetkili makamlarca onaylanması gerekir.
Faaliyette bulunulan ülkede denetim kuruluşu yoksa, her yı-
la ait vergi beyannamesinin o ülke yetkili makamlarından
alınan bir örneğinin oradaki Türk elçilik ve konsoloslukla-
rına onaylattırılarak bir örneğinin ilgili vergi dairesine
verilmesi gerekir (47).

(47) MUTLUER; TEKİN; HEPER; a.g.k., s.265.

hhh. Faizsiz Olarak Kredi Verenlere Ödenen
Kâr Payları

Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları, özellikle islam ülkelerinin finans kuruluşlarından sağlanan krediler karşılığında faiz yerine kâr payı ödenmesi gereğinin bir sonucu olarak, Kurumlar Vergisi Kanununda yer almış bulunmaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında yer alan indirilmez ancak bu tür finans kuruluşlarından kredi alan ancak karşılığında kâr payı ödeyen kurumlar için geçerli olacaktır. Aynı zamanda özel finans kurumlarınca kâr ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları da indirilecek giderler arasında yer almaktadır(48).

Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları gerçekte faiz niteliğinde olduğundan kurumun giderleri arasında yer almıştır. Örneğin; islam ülkelerinin kurduğu "İslam Kalkınma Bankası" ülkelere sağladığı krediler karşılığında faiz yerine kâr payı almaktadır (49).

Ticari kazancın hasılat ve giderlerin kıyaslanması yoluyla saptanması metodunda görüldüğü gibi uygulamacılar işletme bünyesinde oluşmuş bütün giderlerin işletme gayrisafi hasılatından düşülmesi gereğini ileri sürmüşlerdir. Aslında kanımızca da işletmenin gerçek kârlılığını göstermesi

(48) a.g.k., s.266.

(49) EYÜPGİLLER, Saygın; Sirketler Muhasebesi Vergilendirilmesi ve Mevzuatı, Vergi Yayınları, Ankara Basım Sanayi, Ankara 1982, s.391.

açısından gerekli olan budur. Çünkü, kâr dağıtımına esas olacak kârın, işletme bünyesinde oluşmuş gerçek kâr olması gereği vardır. Zaten gerçekçi değerler esas alınmadan saptanan fiktif bir kârın sağlıklı bir dağıtımından da söz etmek mümkün olmaz.

Söz konusu giderleri uygulamacıların ölçü olarak aldıkları Türk Ticaret Kanununa dayanarak yapılan ve Vergi kanunlarından kaynaklanan giderler olarak ele alındığında görüldüğü gibi indirilecek giderlerle uygulamada kullanılan giderler arasında bir paralellik vardır. Yani uygulamacılar ticari kazanç hesaplamasında söz konusu kanunlardaki indirilecek giderleri, değinilmiş sınıflandırmalar çerçevesinde gayrisafi hasıllardan mahsup etmektedirler. Fakat TTK'nun dolayısıyla uygulamacıların kâr hesabında kabul ettikleri bazı giderleri vergi kanunları kabul etmemektedirler. Bu nedenle iki kâr saptama metodunun ayrı sonuçlar vermesi mümkün olabilecektir. Fakat bu farklı sonuç, giderler dönem sonunda kâr zarar hesabına aktarılırken vergi kanunları açısından değerlendirmelerin yapılması durumunda ortaya çıkar. Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre hazırlanmış bilançolar üzerinde iki metod da aynı sonucu verecektir. Fakat vergi kanunlarından ve diğer kanunlardan kaynaklanan kanunen kabul edilmeyen giderler ticari kârdan mali kâra geçiş aşamasında ticari kâra ekleneceklerdir. Bu nedenle söz konusu giderlere ileriki konularda değinilecektir.

B. TİCARİ KÂRDAN MALİ KÂRA GEÇİŞ

Buraya kadar ticari kazancın saptanmasına yönelik bilgilere ağırlık verilmiştir. Şimdi ise ticari kâr hesaplandıktan sonra mali kâra ulaşılmaya çalışılacaktır. Ticari kâr, ticaret hukuku prensiplerine göre, ticari bilanço da yer alan kâr idi. Oysa mali kâr vergi kanunlarına göre ödenmesi gereken verginin matrahını gösteren kâr olduğu için, vergi hukukuna uygun düzenlenmiş bilançolar esas alınarak hesaplanmış kâr olmalıdır. Ticari bilançodan mali bilanço ya geçiş aşamasında ilk olarak ele alınması gereken konu değerlendirme konusudur. Daha sonra saptanmış olan ticari kâr rakkamına vergi kanunları gereğince eklenmesi gereken kurum kazancından indirilmesi kabul edilmeyen giderler konusu incelenecektir.

Bu başlık adı altında son olarak mali bilanço kârının belirlenmesinde rol oynayan istisnalar konusu ele alınacaktır. Bundan sonra da mali bilanço kârı saptanacak ve kurum kazancının tesbitinde özel durumlar konusuna değinilecektir.

1. Ticari-Mali Bilançoda Değerleme

a. Ticari Bilançoda Değerleme

Türk Ticaret Kanununda değerlendirme tarif edilmiştir. Fakat Ticaret Kanunu açısından değerlemenin amacı yıllık bilanço ya göre hesap ve tesbit olunan gerçek ticari

safi kârın miktarının bulunmasını sağlamaktır, şeklinde açıklanabilir. Bu miktarın tesbitinde gerçek kâra ulaşabilmek için değerlendirme ölçüleri esnek tutulmak suretiyle, güdülen işletme politikasına göre, safi kazancın azaltılıp çoğaltılmasına imkan verilmiştir. Diğer bir ifadeyle yöneticiler, değerlendirme ölçülerini kullanarak, dönem sonu ticari bilanço kârını TTK.'nun 75'inci maddesindeki "açıklık ve doğruluk" ilkelerini gözeterek azaltıp çoğaltabilirler. Ancak aynı şeyi vergi bilançosunda görülen "matrah" için yapamazlar. Çünkü, vergi hukukunda değerlendirme ölçüleri esnek değil sabittir (50).

Bunların yanında iktisadi kıymetlerin değerlemesinde esas alınacak ölçüler ele alınırken, Sermaye Piyasası Kanununa tabi olan halka açık anonim şirketlerin söz konusu kanundan kaynaklanan farklı değerlendirme ölçüleri mevcuttur. Bu değerlendirme ölçüleri de "ticari bilançoda değerlendirme" başlığı altında ele alınacaktır. Her ne kadar ticari bilanço Türk Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde hazırlanan bilanço ise de, halka açık anonim şirketlerin, Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde mali tablolarını hazırlamaları ve bilançoda farklı değerlendirme ölçüleri kullanılması üçüncü bir bilanço tipi ortaya çıkmasını gerektirmeyeceği görüşünderiz. Sadece istisnai bir durum olarak kabul edilmelidir.

(50) ULUSOY, Yılmaz; Ticaret-Vergi-Sermaye Piyasası Hukuku Açısından Anonim Ve Limited Şirketlerde Karın Tesbiti Dağıtımı Vergilendirilmesi, Olgaç Yayınları, Ankara 1984, s.252.

aa. Türk Ticaret Kanununda Değerleme Ölçüleri

Türk Ticaret Kanununda anonim şirket faslında yer alan "anonim şirketin hesapları" kısmında değerlendirme ölçülerine yer verilmiştir. Aynı kanunun 476 ve 534'üncü maddelerinin yaptıkları yollamalar dikkate alındığında, anonim şirketle ilgili değerlendirme hükümlerinin diğer sermaye şirketleri için de geçerli olduğunu görürüz.

Öte yandan TTK.'nun "ticari defterler" den bahseden beşinci faslında yer alan "açıklık ve doğruluk esasları" kenar başlıklı 75'inci maddesinde bazı değerlendirme ölçülerinden bahsedilmektedir (51). Bu durumda TTK.'nda mevcut değerlendirme hükümleri, birisi tüm gerçek ve tüzel kişiler için geçerli 75'inci maddede yer alanlar, ikincisi, özellikle sermaye şirketleri için uygulama alanı bulan TTK. m.460-465 de yer alan değerlendirme ölçüleri ve kanunun aynı sermaye ile ilgili hükümleridir. Her iki bölümde yer alan değerlendirme ölçüleri birbiriyle çatıştığı takdirde sermaye şirketleri için özel hükümlerin uygulanacağı doğal olmakla

(51) "Bütün aktifler, en çok bilanço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden kaydolunur. Borsada kote edilen emtia ve kıymetler o günün borsa rayicine göre ve tahsil edilemeyen veya ihtilafli bulunanlar müstesna olmak üzere, bütün alacaklar da, itibari miktarlarına göre hesap edilir.

Pasifler, hususiyle bütün borçlar, şarta bağlı veya vadeli olsa bile, itibari değeri üzerinden hesaba geçilir.

Ticaret şirketleriyle ticaret kurumlarının envanter ve bilançoları hakkındaki hususi hükümler mahfuzdur." (TTK. m.75).

beraber, özel fasılda hüküm bulunmayan hallerde de 75'inci maddeye gidileceği doğaldır. Aslında, TTK.'nun 75'inci maddesinin son fıkrasında "Ticaret şirketleriyle ticaret kurumlarının envanter ve bilançoları hakkındaki hususi hükümler mahfuzdur" demek suretiyle, özel fasıldaki hükümlerin öncelik taşıdığı vurgulanmak istenmiştir.

Yukarıda değinilen maddeler dikkate alındığında, TTK.'daki değerlendirme ölçülerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

aaa. Maliyet Değeri

Devamlı tesisat (TTK. m.460), stok ve sair mallar (TTK. m.461), borsada rayici olmayan kıymetli evrak (TTK. m.462/2).

bbb. Bir Aylık Ortalama Rayiç Değer

Borsada rayici bulunan kıymetli evrak (TTK. m.462/2).

ccc. Cari Değer

Stok ve sair malların bilançonun düzenlenmesi sırasında maliyet değerinin, cari fiyattan fazla olması halinde (TTK. m.461/2).

ddd. İtfa Değeri

Şirket tarafından çıkarılan tahviller (TTK. m.464/1).

eee. İtibari Değer

Tahsil edilemeyen veya ihtilaflı bulunanlar istisna olmak üzere bütün alacaklar, şarta bağlı ve vadeli olsa bile bütün borçlar (TTK. m.75/2,3).

fff. Bilirkişilerce Tesbit Olunan Değer

Ayınların sermaye şirketlerine kuruluşta ve sermaye artırımında sermaye olarak konması halinde (TTK. m.289, b.2; 392, 476, 508, 516).

bb. Sermaye Piyasası Kanununda Değerleme Ölçüleri

Sermaye Piyasası Kanunu değerleme ölçülerini sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını sağlamak amacıyla belirlemiştir. Ticaret kanununun değerleme amacına çok yakın olarak, işletmelerin gerçek mali yapılarının ortaya konması yanında, açıklık sağlanarak kamunun bu yönde en doğru bilgilerle aydınlatılması gerçekleştirilmek istenmiştir (52).

Sermaye Piyasası Kanununa tabi işletmeler mali tablo ve raporlarını düzenlerken, aşağıda belirtilen değerleme ölçülerini esas almak zorundadırlar (53).

(52) PAMUKÇU, Celal; "Sermaye Piyasası Kurulunca Mali Tablo ve Raporlar Hakkında Yapılan Son Düzenlemeler", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:101, Ocak 1990, s.42.

(53) Sermaye Piyasası Kurulu Genel Tebliği, Seri: XI, No:1, 29.1.1989 Tarih, 20064 Sayılı Resmi Gazete.

- aaa. Maliyet Bedeli
- bbb. Kayıtlı Değer
- ccc. Rayiç Bedel
- ddd. Borsa Rayici
- eee. Geçerli Kur

Yukarıdaki değeri ölçülerinden maliyet bedeli dışındakilerin tanımı ve uygulama biçimi vergi hukukundakinden farklı değildir. SPK tarafından kabul edilen maliyet bedeli kavramı ise vergi hukukunda kabul edilen kavramdan önemli ayrılıklar gösterir.

SPK'ca kabul edilen maliyet kavramı, "tarihi maliyet ilkesi" ne dayanır. Tarihi maliyet ilkesi ise varlıkların, "elde etme maliyeti" ile "rayiç bedel" in düşük olanı ile bilançoda yer alacağını ifade eder. Elde etme maliyeti, varlıkların satın alma, üretim veya inşa maliyetini ifade eder. Bilindiği üzere VUK.'nda, emtia'nın değerlemesinde "fiili maliyet esası" dışındaki maliyet hesaplama yöntemleri kabul edilmemektedir. İstisnai olarak, bazı durumlarda "ortalama maliyet esası" kabul edilmekle birlikte, "ilk giren ilk çıkar" ve "son giren ilk çıkar" gibi maliyet tesbiti yöntemlerinin kullanılmasına izin verilmez. SPK açısından amaç, işletmelerin gerçek mali yapılarının en doğru biçimde tesbiti olduğu için, kanuna tabi işletmeler emtia değerlemelerinde "ilk giren ilk çıkar", "son giren ilk çıkar"

"ağırlıklı - ya da hareketli ağırlıklı - ortalama maliyet yöntemi" ya da "özel sipariş maliyeti yöntemi" ni kullanabilirler (54).

b. Mali Bilançoda Değerleme

Vergi Usul Kanunu değerlemeyi "Değerleme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tesbitidir" şeklinde tanımlamıştır (VUK.m.258).

Kanunun ifadesinden de görüleceği üzere amaç "vergi matrahlarının hesaplanması" dır. Ancak matrahların tesbitinde vergide adaletin önemli şartlarından biri olan eşitlik kuralını sağlamak için vergi bilançosunda değerlendirme esas ve ölçülerinin "belli (nesne) ve müstakil kurallara" bağlanması zorunlu olmuştur (55).

Bilançonun TTK.'ndaki değerlendirme ölçülerine göre, düzenlenmiş olması halinde maliye için, VUK.'ndaki değerlendirme ölçülerine uyan mali bilanço düzenlenmesi yoluna gidilecektir (56).

Şimdi, VUK.'ndaki değerlendirme ölçülerini gözden geçirelim.

(54) PAMUKÇU; a.g.m., s.43.

(55) ULUSOY; Anonim ve Limited Şirketlerde Kârın Tesbiti..., s.62.

(56) PAKLAR, Selahattin; Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Uygulaması, İstanbul Matbaası, İstanbul 1987, s.304.

aa. Mali Bilançoda Değerleme Ölçüleri

VUK, değerleme ölçülerini 261'inci maddesinde 8 tür halinde tesbit etmiştir. Ancak VUK.'nun diğer maddelerinde de değerlemeyle ilgili ölçüler bulunmaktadır. Bilançoya dahil varlıklarda değerleme günü bilanço günüdür. Vergi sistemimizde her ekonomik varlık veya iktisadi kıymet ayrı bir değerleme birimi olarak kabul edilmiştir (57). Burada da inceleme konusu işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin değerlemesi olacaktır. Bu nedenle asıl uygulama alanı Veraset Ve İntikal Vergisi'nde olan, VUK.'nun 291 ve müteakip maddelerinde yer alan "servetlerde değerleme" çalışmasının konusu dışında kalmaktadır (VUK. m.291-312).

Yukarıda da açıklandığı üzere VUK.'nun 261'inci maddesinde sermaye şirketlerinin bilançolarına dahil iktisadi kıymetlerin, işletmenin açılışında, ara veya yıl sonu bilançolarının çıkarılmasında aşağıdaki değerleme ölçüleri kullanılmaktadır.

- aaa. Maliyet Bedeli,
- bbb. Borsa Rayıcı,
- ccc. Tasarruf Değeri,
- ddd. Mukayyet Değer,
- eee. İtibari Değer,
- fff. Rayiç Bedeli

(57) BATIREL, Ömer Faruk; Teoride ve Türk Vergi Sisteminde Değerleme, İstanbul Matbaası, İstanbul 1974, s.70.

- ggg. Emsal Bedeli Ve Emsal Ücreti,
- hhh. Vergi Değeri,
- iii. Diğer Değerleme Ölçüleri.

VUK. 269 ve müteakip maddelerinde ise, işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin hangi değerleme ölçüleri ile değerleneceği ayrı ayrı gösterilmiştir. VUK.'nun ilgili maddeleri dikkate alınarak, hangi kıymetlerin hangi değerleme ölçüsüyle değerleneceği aşığıdaki gibi gösterilebilir.

aaa. Maliyet Bedeli

"Maliyet bedeli, iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilumum giderlerin toplamını ifade eder" (VUK. m.262).

- i. Gayrimenkuller (VUK. m.269-272),
- ii. Demirbaş eşya (VUK. m.273),
- iii. Satın alınan ve imal edilen emtia (VUK. m.274-275),
- iv. Zirai mahsuller (VUK. m.276),
- v. Hayvanlar (VUK. m.277) (58),
- vi. 2801 Sayılı Bazı Kamu Alacaklarının Özel Uzlaşma Yoluyla Tahsili Hakkında Kanun gereği işletmeye

(58) "Zirai işletmelere dahil hayvanların maliyet bedelinin tesbiti mümkün olmayan hallerde maliyet bedeli yerine emsal bedeli ölçü olarak alınmaktadır. Buradaki emsal bedeli ise, işletmenin bulunduğu mahal (gezici hayvancılıkta kışlık) için zirai kazanç komisyonlarınınca tesbit edilmiş ortalama maliyet" dir. (VUK. m.277).

dahil edilen vesikasız emtia, sabit kıymet ve demirbaş (2801 Sayılı Kanun m.13).

bbb. Borsa Rayıcı

"Borsa rayıcı, gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerlerini ifade eder.

Normal temevvüçler dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son muamele günü yerine değerleme ye takaddüm eden 30 gün içindeki ortalama rayıcı esas olarak aldirmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir" (VUK. m.263).

- i. Yabancı paralar (VUK. m.280) (59),
- ii. Yabancı para ile olan senetli, senetsiz alacaklar, borçlar (VUK. m.280/3) (60),
- iii. VUK.'nun, "iktisadi işletmelere dahil iktisadi kıymetleri değerlendirme" bölümünde yazılı olmayan veya yazılı olupda kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkan bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi dışında kalanlar "borsa rayıcı"ne göre değerlendirilir (VUK. m.289),

(59) Yabancı paraların borsa rayıcında muvazaa olduğu anlaşılırsa, borsa rayiç değeri yerine "alış bedeli" alınmaktadır. Şayet borsada yabancı paranın rayıcı yoksa, değerlendirme kuru Maliye Bakanlığı'nca tesbit edilmiştir (VUK. m.280)

(60) Yabancı paralar için yukarıda yapılan açıklama, yabancı para ile ifade edilen senetli alacak ve borçlar için de geçerlidir.

ccc. Tasarruf Değeri

"Tasarruf değeri, bir iktisadi kıymetin değerlendirme gününde sahibi için arzettiği gerçek değerdir" (VUK. m.264).

- i. Senede bağlı vadesi gelmemiş alacaklar (VUK.m.281/1,2),
- ii. Senede bağlı vadesi gelmemiş borçlar (VUK.m.285/1,2),

ddd. Mukayyet Değer

"Mukayyet değer, bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir" (VUK. m.265).

- i. Aktifleştirilen kuruluş giderleri (VUK. m.282/1,2,3,4),
- ii. Peştemallıklar (VUK. m.282/5),
- iii. Aktif geçici hesap kıymetleri (VUK. m.283),
- iv. Pasif geçici hesap kıymetleri (VUK. m.287),
- v. Karşılıklar (VUK. m.288/2), (Amortismanlar kendi özel hükümlerine tabidir.),
- vi. Senetsiz alacak ve borçlar (VUK. m.281/1, 285/1),
- vii. VUK.'nun "iktisadi işletmelere dahil kıymetleri değerlendirme" bölümünde yazılı olmayan veya yazılı olupta kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkan bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi dışında kalanlar varsa borsa rayicine göre, yoksa "mukayyet değer" ile değerlendirilir (VUK. m.289).

eee. İtibari Değer

"İtibari değer, her nevi senetlerle esham ve tahvillerin üzerinde yazılı değerdir" (VUK.m.266).

- i. Kasa mevcutları (VUK. m.284) (Yabancı paralar hariç),
- ii. Eshamli şirketlerde (Anonim şirket ve paylı komandit şirket) çıkarılan hisse senetleri,
- iii. Eshamli şirketlerle iktisadi kamu müesseselerince çıkarılan tahviller (VUK. m.286).

fff. Rayiç Bedel

"Rayiç bedel, bir iktisadi kıymetin değerlendirme günündeki normal alım satım değeridir" (VUK.m.266).

- i. Kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkan bulunmayan bina, arazi ve arsanın vergi değeri bunların rayiç bedelidir (Emlak Vergisi Kanunu m.29/1).

ggg. Emsal Bedeli Ve Emsal Ücreti

"Emsal bedeli, gerçek bedeli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak tesbit edilemeyen bir malın, değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değerdir" (VUK. m.267/1).

- i. Kıymeti düşen mallar (VUK. m.278),
- ii. Ortakların işletmeden aynen aldıkları değerler (KVK.'nun 13'üncü maddesi yollamasıyla GVK. m.41, b.1),

iii. VUK.'nun "iktisadi işletmelere dahil kıymetleri değerleme" bölümünde yazılı olmayan veyahut yazılı olup da kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkan bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi dışında kalanlar borsa ve mukayyet değeri de yoksa "emsal bedeli" ile değerlendirilir (VUK. m.289).

hhh. Vergi Değeri

"Vergi değeri, bina ve arazinin rayiç bedelidir. Bu bedel Emlak Vergisi Kanununun 29'uncu maddesi ile aynı maddede belirtilen tüzük hükümlerine uygun olarak tesbit olunur" (VUK. m.268) (61).

- i. Kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkan bulunmayan bina (VUK. m.289),
- ii. Kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkan bulunmayan arazi ve arsalar (VUK. m.289).

iii. Diğer Değerleme Ölçüleri

VUK.'nun 261'inci maddesinde sayılan

(61) "Vergi değeri, Emlak Vergisinin mevzuuna giren bina ve arazinin rayiç bedelidir. Rayiç bedel, bina ve arazinin beyan tarihindeki normal alım satım bedelidir. Arazisi ve bina ile ilgili normal alım bedelinin tayininde bu kanunun 31'inci maddesine göre hazırlanacak tüzükte belirtilecek normlar nazara alınır.

Tarım arazisinin vergi değerinin tesbitinde ise arazinin (arsalar hariç) verim gücü de nazara alınır. Verim gücünün hangi hallerde nazara alınacağı tüzükte belirtilir" (Emlak Vergisi Kanunu m.29).

ve yukarıda mahiyetleri açıklanan değerlendirme ölçüleri dışında bazı değerlendirme ölçüleri bulunmaktadır. Bunlara ilişkin olarak aşağıdaki açıklamaların yapılması gerekli görülmüştür.

aaaa. Alış Bedeli

"Alış bedeli, maliyet bedelinin bir bölümü olup, satın alınan iktisadi kıymetin karşılığında ödenen ve borçlanılan bedeldir" (62).

- i. Diğer şirket ve kuruluşlara ait Türk ve yabancı hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlerin değerlemesi (VUK. m.279).

bbbb. Alış Emsal Bedeli

İlk defa kurumlar vergisi mükellefi olanlar envanter düzenlenirken VUK.'nun değerlendirme hükümlerine uyarlar. Maliye bedeli bilinmiyorsa, bu bedel yerine mükellefin bizzat belli edeceği "alış emsal bedeli" kullanılır (VUK. geç.m.4).

2. Kurum Kazancından İndirilmesi Kabul Edilmeyen Giderler

Kurum kazancının tesbitinde indirilemeyecek giderler de yine Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Kanunları yönünden ele alınacaktır.

(62) GENÇ; TANRIVERMİŞ; a.g.k.I, s.472.

a. Gelir Vergisi Kanunu Uyarınca İndirilmesi
Kabul Edilmeyen Giderler

Gelir Vergisi Kanununun 41'inci maddesinde yer alan ve ticari kazancın tesbitinde indirilmesi mümkün olmayan giderler aşağıda ana başlıklar halinde sıralanmıştır.

- i. Teşebbüs sahibi ile eşinin ve çocuklarının işletmeden çektikleri paralar ile aynen aldıkları sair değerler,
- ii. Teşebbüs sahibinin kendisine, eşine, küçük çocuklarına işletmeden ödenen aylıklar, ücretler, ikramiyeler, komisyonlar ve tazminatlar,
- iii. Teşebbüs sahibinin, eşinin ve küçük çocuklarının işletmede cari hesap veya diğer şekillerdeki alacakları üzerinden yürütülecek faizler,
- iv. Her türlü para cezaları ve vergi cezaları ile teşebbüs sahibinin suçlarından doğan tazminatlar.

Yukarıdaki maddede sayılmış olan ödemeler, büyük çoğunluğu ile, teşebbüs sahibinin ticari mameleki ile, özel mameleki arasındaki ayırımla ilgilidir. Ticari mamelekten özel mameleke kıymet aktarılması suretiyle ticari işletme bünyesinde doğacak kârın azaltılmasını önlemeyi amaçlar. Bunun için, ticari işletmeden, işletme sahibi ve aile fertlerine yapılacak faiz, ücret ve benzeri ödemeler, gider kabul edilmez (63).

Kurumlarda, teğebbüs sahibinin yerini, kurum ortak veya sahipleri alır. Kurum ortak veya sahiplerinin kişisel mameleki ile, kurum mamelekinin ayrılması ise, daha da büyük bir önem kazanır. Kurum kazancının, kurum bünyesinde vergiye tabi tutulacak olması, kurum sahip veya ortaklarının, sadece özel mamelekleri itibariyle değil, fakat, ticari mamelekleri ile kurum mamelekleri arasındaki kıymet hareketlerinin de düzenlenmesini gerektirir. Bu ihtiyaç, kurumlar vergisinde, örtülü sermaye ve örtülü kazanç dağıtım müesseseleri ile karşılanmıştır. Dolayısı ile, kurum varlığından, ortak veya sahiplere yapılacak aktarmaların GVK.'-nun 41'inci maddesine göre değil, örtülü kazanç dağıtım hükümlerine göre değerlendirilmesi gerekir.

GVK. m.41/5'te, gider kabul edilmeyecek ödemeler arasında, para ve vergi cezaları ve benzeri ödemeler de sayılmıştır. Aynı tür ödemelere, KVK.'nun 15/6 maddesinde de yer verilmiştir.

Dolayısı ile, GVK.'nun 41'inci madde hükmü kurumlarda, asıl işlerliğini, sadece sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde, komandite ortakların, kendileri ve aile fertlerine yapılacak ödemelerin, bütünüyle, matrahtan indirilecek giderlerin kapsamı dışında kalmasında bulur.

b. Kurumlar Vergisi Kanunu Uyarınca İndirilmesi
Kabul Edilmeyen Giderler

KVK.'nun 15'inci maddesinde, kurum kazancından indirilmesi kabul edilmeyen giderler yer almaktadır.

aa. Öz Sermaye Üzerinden Ödenen Veya Hesaplanan
Faizler

Öz sermaye daha önceki konularda yer verildiği üzere, gerçek aktif ile borçlar arasındaki müsbet farktır. KVK.'nun 15'inci maddesinin birinci bendinde ise, öz sermaye üzerinden ödenen veya hesaplanan faizlerin gider olarak indirilemeyeceği belirlenmiştir. TTK.'nun 470'inci maddesi sermaye şirketlerinin esas sermaye üzerinden faiz ödemelerini önleyen bir hüküm taşımaktadır. Ancak, yine TTK.'nun 471'inci maddesi uyarınca anonim şirketlerin, işletmenin faaliyete başlamasına kadar geçecek olan süre için pay sahiplerine "hazırlık dönemi faizi" denilen belirli bir faiz ödemelerine izin vermektedir.

Ancak, bu faizin ödenebilmesi iki şarta bağlıdır. Birincisi hazırlık dönemi faizi ödemesine ilişkin esas sözleşmede hüküm bulunması, ikinci olarak da faizle ilgili hesaba geçirilmesi gerekmektedir (64). İşte hazırlık dönemi faizi adı verilen bu giderlerin, gerek kuruluş gideri, gerekse genel gider olarak kurum kazancından indirilmesine izin vermemektedir.

(64) MUTLUER; TEKİN; HEPER; a.g.k., s.267.

bb. Örtülü Sermaye Üzerinden Ödenen Veya
Hesaplanan Faizler

Örtülü sermaye kavramı, Türk vergi hukukuna kurumlar vergisiyle girmiştir. Örtülü sermayeden maksat, bilançolarda açık olarak öz sermaye içinde görünmeyen sermayelerdir. Bunlar, sonuçta öz sermayeye dahil olması gereken fakat, türlü şekillerle öz sermaye dışında bırakılmış olan ve bilançolarda yabancı sermaye olarak gözüken kalemlerdir (65).

Örtülü sermaye üzerinden ödenen faizler bazı muvazalı uygulamaları önlemek amacıyla kurum kazancından indirilmeleri kabul edilmeyen giderler arasında sayılmıştır (KVK. m.15/2).

KVK.'nın 16'ncı maddesinde, kurumların arasında dolaysız, dolaylı bir şirket ilişkisi veya devamlı ve sıkı bir iktisadi ilişki bulunan gerçek ve tüzel kişilerden yaptıkları borçlanmaların işletmede devamlı olarak kullanılması ve bu borçlarla kurumun öz sermayesi arasındaki oran emsali kurumlarinkine nazaran bariz bir fazlalık gösterirse, anılan borçlanmalar örtülü sermaye olarak tanımlanmaktadır. Bir kurumun kullandığı sermayenin örtülü sermaye sayılması şartları şöyle sıralanabilir.

(65) AKDENİZ, Gıyasettin; Türk Vergi Sistemi Ve Tatbikatı II (Kurumlar Vergisi), Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu (Şişli) Yayınları, No:16, Orhan Mete ve Ortakları Kollektif Şirketi Matbaası, İstanbul 1967, s.18.

- i. Borçlanmaların kurumun ortaklarından veya sürekli ve sıkı iktisadi ilişki kurduğu işletmelerden alınmış olması,

Buradaki takdir ölçüsü, sıkı iktisadi ilişkidir. Bu ise, açık olarak sürdürülen bir iş ilişkisidir. Ayrıca dolaysız şirket ilişkisi, birbirlerinin ortağı olmayı; dolaylı şirket ilişkisi ise, birbirlerinin ortağı olmayan, ancak ortak hisse veya organları olan iki ayrı şirketin ilişkisini ifade etmektedir (66).

- ii. Alınan ödüncülerin teşebbüste süreli olarak kullanılmış olması,

Burada süreklilikten kasıt uzun vadeli borçlanmadır. Uygulama üç yıldan uzun süreli ödüncülerin devamlı sayılması yönündedir.

Hiç şüphesiz sadece bu şart mutlaka örtülü sermayenin var olduğunu kanıtlamaz. Yukarıda açıklanan birinci şartında aynı zamanda var olması gerekir. Bu iki şart diğerini tamamlayıcı özelliktedir (67).

- iii. Alınan ödüncülerin öz sermayedeki payının emsal işletmelere oranla belirgin biçimde yüksek olması,

Burada ölçü, emsal işletmelerdir. Kurumun borçlanması veya ödünçün öz sermayedeki payı, emsal işletmelerdeki

(66) AKDOĞAN; KIZILOT; EYÜPGİLLER; a.g.k., s.312.

(67) AKDENİZ; a.g.k., s.19.

ödünçlerden belirgin biçimde yüksek olmalıdır. Fakat vergi hukuku açısından önemli olan bu sermayeye faiz ödenmemesidir. Çünkü Kurumlar Vergisi Kanunu örtülü sermayeyi değil, bu nitelikteki sermayeye ödenecek faizi gider olarak kabul etmemektedir.

İşte yukarıda açıklanan şartlar birarada olduğu takdirde örtülü sermaye üzerinden faiz ödenmesi veya hesaplaması söz konusu olur. Bu durumda ödenen veya hesaplanan faizler Kurumlar Vergisi Kanununa göre gider olarak indirilemez.

cc. Sermaye Şirketlerince Dağıtılan Örtülü Kazançlar

Türk vergi hukukunda örtülü sermaye yanında bir de örtülü kazanç müessesesi vardır. Bu müessese de Türk vergi hukukuna kurumlar vergisiyle girmiştir.

KVK.'nun 17'nci maddesinde tanımlanan örtülü kazanç dağıtımı, safi kurum kazancının saptanmasında indirilemez (KVK. m.15/3).

Örtülü kazanç, kurumların iktisadi faaliyetlerinden doğan kazançların muvazaa yoluyla, vergi ödenmeden ilgili gerçek veya tüzel kişilere aktarılması anlamındadır (68).

Örtülü kazanç dağıtımı sayılan bütün hallerde taraflar arasındaki görünürdeki sözleşme serbest rekabetin do-

(68) BULUTOĞLU, Kenan; Türk Vergi Sistemi, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1976, s.292.

ğuracağı sonuçtan uzaklaşmıştır. Malın ya da hizmetin satın alınması, satılması, kiralanması yanı sıra şirkete ait bir kazancın aktarılması amacı da güdülmektedir, yani sözleşme muvazaalıdır (69).

Ayrıca Sermaye Piyasası Kanunu da "Kâr Dağıtım Esasları" kenar başlıklı 15'inci maddesinde "Hisse senetleri halka satılan, bir anonim ortaklık; yönetim, denetim veya sermaye bakımından dolaylı veya dolaysız olarak ilişkili bulunduğu diğer bir teşebbüs veya şahısla emsallerine göre bariz şekilde farklı fiyat, ücret ve bedel uygulamak gibi işlemlerde bulunarak yıllık kârını azaltamaz." demek suretiyle, halka açık anonim şirketlerde örtülü kazanç dağıtımını yasaklamıştır.

Aşağıdaki hallerde kazanç tamamen veya kısmen örtülü olarak dağıtılmış sayılmaktadır.

1. Şirket kendi ortakları, ortaklarının ilgili bulunduğu gerçek ve tüzel kişiler, idaresi, murakebesi veya sermayesi bakımlarından vasıtalı vasıtasız olarak bağlı bulunduğu veya nüfuzu altında bulundurduğu gerçek ve tüzel kişiler ile olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük fiyat veya bedeller üzerinden yahut bedelsiz olarak alım, satım, imalat, inşaat muamelelerinde ve hizmet ilişkilerinde bulunursa (KVK. m.17/1);

- ii. Şirket, yukarıda yazılı kimselerle olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük bedeller üzerinden kiralama veya kiraya verme muamelelerinde bulunursa (KVK.m.17/2);
- iii. Şirket, yukarıda yazılı kimselerle olan münasebetlerinde emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük faiz ve komisyonlarla ödünç para alır veya verirse (KVK. m.17/3);
- iv. Şirket, ortaklarından veya bunların eşleri ile usul ve furuundan ve üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sıhrî hısımlarından şirketin idare meclisi başkan veya üyesi, müdürü veya yüksek memuru durumunda bulunanlara emsaline göre göze çaracak derecede yüksek aylık, ikramiye, ücret verir veya benzeri ödemelerde bulunursa,

örtülü kazanç müessesesi ile de kurum kazançlarının vergi ödemeksizin muvazaa yoluyla aktarılması imkanları ortadan kaldırılmak istenmiştir.

dd. İhtiyat Akçeleri (Yedek Akçeler)

Türk Ticaret Kanununa, kurumların özel kanunlarına veya ana sözleşme ve tüzüklere göre safi kazançlardan ayırdıkları her türlü ihtiyatlar ile Bankalar Kanu-

nuna dayanarak bankaların ayırdıkları karşılıklar kurumların indirilemeyecek giderleri arasındadır (70).

KVK.'nun 2362 Sayılı Kanunla getirilen Geçici 2'nci maddesi uyarınca 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten bu kanunun yürürlük tarihine kadar (1950-1980 yılları arasında) ayrılmış ihtiyat akçeleri ve banka provizyonlarının sermayeye eklenmesi veya ortaklara dağıtılması hallerinde; sermayeye eklendiği veya dağıtımın yapıldığı yılın ticari kazancına, vergilendirilmeden önceki brüt tutarları üzerinden eklenir. Bu ihtiyat akçeleri ve banka provizyonları üzerinden ödenmiş bulunan kurumlar vergisi ile tevkif yoluyla ödenmiş bulunan gelir vergileri, ödenecek kurumlar vergisinden mahsup edilir.

Yedek akçeler konusunda ileride "Dağıtılacak kârın tesbit edilmesi" ne yönelik çalışmalarımız sırasında detaylı bilgi verilecektir.

ee. Dar Mükellefiyete Tabi Kurumların Bazı
Giderleri

13.3.1984 Tarih, 1983/1913 Esas, 1984/1033
Karar nolu Danıştay Dördüncü Daire kararı gereğince, dar mükellefiyete tabi kurumlar, şimdiye kadar sıralanan indi-

(70) "Her ne şekilde ve isimle olursa olsun, ayrılan ihtiyat akçeleri kurum kazancından indirilemeyecek giderler arasındadır." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:17.9.1984, Sayı:22106-540.

rilemeyecek giderlerin dışında aşağıdaki yazılı harcamaları da kurum kazancının tesbitinde gider olarak indiremezler (71).

- i. Dar mükellefiyete tabi olan kurumların, ana merkezin ya da Türkiye dışındaki şubelerin yaptığı tanıtım, reklam, haberleşme ve rezervasyon giderleri, ayrıca bu kurumların hesabına yaptıkları alım ve satımları için ana merkeze veya Türkiye dışındaki şubelere verdikleri faizler, komisyonlar ve benzerleri.
- ii. Gelecek yıllarda ödenme ihtimali olan kıdem tazminatları için ayrılan karşılıklar.

Ancak, Türkiye'deki kurumun teftiş ve denetimi için yabancı memleketlerden gönderilen yetkililerin seyahat giderlerinin kurum kazancından indirilmesi mümkündür.

ff. Vergi, Ceza Ve Gecikme Zamları

KVK.'na göre hesaplanan kurumlar vergisi, her türlü para cezaları, vergi cezaları ve Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre ödenen

(71) Aynı paralellikte bir başka Danıştay kararı, "Dar mükellefiyete tabi kurumların ana merkezin veya Türkiye dışındaki şubelerin yaptığı tanıtım, reklam, haberleşme ve rezervasyon giderleri, kurum kazancının tesbitinde gider olarak tesbit edilmez ve gelecek yıllarda ödenme ihtimali bulunan kıdem tazminatları için bilançonun aktifinde karşılık ayrılmaz." Danıştay Dördüncü Daire, Tarih:13.3.1984, Esas No:1983/1913, Karar No: 1984/1033.

cezalar, gecikme zamları ve faizler kurum kazancından indirilemez (KVK. m.15/6).

Öte yandan GVK.'nun 41'inci maddesinin 5'inci fıkrası parantez içi hükmüne göre, sözleşmelerden doğan tazminatlar gider olarak indirilir, çünkü bu tazminatlar ticari bir anlaşmadan doğmuş olması nedeniyle ceza niteliğinde değildir. Özellikle uygulamada, yüklenilen taahhüdün yerine getirilmemesi ya da taahhüden vazgeçilmesi nedeniyle daha önce yatırılan teminatlar karşı tarafa irat kayıt olunmaktadır. "Teminat yakmak" olarak da adlandırılan bu tür giderler masraf olarak indirilebilir.

gg. Yurt Dışında Yapılan İnşaat Onarma ve
Montaj İşlerinden Sağlanan Kazançlara Ait
Giderler

Kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye getirildiğinin belgelenmesi kaydıyla, yurt dışında yapılan inşaat, onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmiştir (KVK. m.8/4). Bu istisna kapsamına giren kurum kazançlarının elde edilmesi için yapılan giderler de kurum kazancından düşülemez.

hh. İtibari Değeri Altında Satılan Menkul
Kıymetlerin Zararı Ve Giderleri

Kanunlarca veya kanunların getirdiği yetkiye dayanılarak tesbit edilen hadler saklı kalmak üzere, men-

kul kıymetlerin itibari değerlerinin altında satışından doğan zararlar ile ödenen komisyonlar ve benzeri her türlü giderler (KVK. m.15/9).

c. Diğer Kanunlarda Yer Alan Hükümler

aa. Katma Değer Vergisi Kanununda Yer Alan Hüküm

Katma Değer Vergisi Kanununun 58'inci maddesinde mükelleflerin vergiye tabi işlemleri üzerinden hesaplanan katma değer vergisi ile, mükelleflerce indirilebilecek katma değer vergisinin gelir ve kurumlar vergileri matrahının tesbitinde gider olarak kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.

Maddenin düzenleniş amacı, mükelleflerin üzerinde yük olarak kalmayan verginin, vergi matrahının tesbiti sırasında gider olarak kabulünün önlenmesidir.

bb. Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununda Yer Alan Hüküm

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununun, "Gider Kaydedilmeme Hali" başlığı altında düzenlenen 14'üncü maddesi hükmü, bu kanuna bağlı I, III ve IV sayılı tarifelerde yer alan taşıtlardan (Ticari maksatla kullanılan uçak ve helikopterler ile taşıt kiralama faaliyeti ile uğraşan işletmelerin bu amaçla kiraya verdikleri taşıtlar hariç) alınan vergi ve cezalar ile gecikme zamları gelir ve kurum-

lar vergilerinin matrahlarının tesbitinde gider olarak kabul edilmez, şeklinde düzenlenmiştir.

Parantez içi hükmü ile ticari maksatla kullanılan uçak ve helikopter ile taşıt kiralama işiyle uğraşan işletmelerin bu amaçla kiraya verdikleri taşıtlar bu hükümden hariç tutulmuş, dolayısıyla bunlara ait vergiler matrahtan indirilebilecektir.

Özet olarak, yukarıda sayılmış olan kurum kazancından indirilmesi kabul edilmeyen giderler mali kârın hesabında ticari kazanç miktarına ilave edileceklerdir.

Şimdi de mali kârdan mahsup edilmesi gereken istisnalar ele alınacaktır.

3. Mali Bilanço Kârının Belirlenmesinde İstisnalar

İstisna, kısaca vergiye tabi kazancın vergi dışı bırakılmasını ifade etmektedir.

KVK.'nın 1'inci maddesinde sayılan kurumların elde ettiği kazançların bir bölümü, kanunda belirlenmiş koşullar ve sınırlar içinde kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. İstisna kurum kazancına uygulanan objektif karakterli bir indirimdir. Başka bir anlatımla, belirli koşulların varlığı halinde bir kısım kazançların vergi dışı bırakılmasıdır (72).

(72) ÖRMECİ, Musa; "Kurumlar Vergisinden İstisna Edilmiş Kazançların Vergilendirilmesi", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl VII, Sayı:80, Nisan 1988, s.31.

KVK.'nda yer alan istisna kazançlarının kabul edilmesinin genel niteliği, kurumlaşmayı teşvik etmek ve vergilendirme politikasını ekonomik bir amaç olarak kullanmaktır. Bu politika, 1980'den sonra yapılan her vergi kanunu değişikliğinde ilgili kanunlara yansımıştır (73).

Çalışmanın buraya kadar olan bölümlerinde vergi matrahının saptanmasıyla ilgili olarak, öz sermaye kıyaslamaları suretiyle ticari kârın saptanması, bu ticari kâr üzerinde değerlemeden doğan farkların giderilip, indirilecek ve indirilemeyecek giderlerin de dikkate alınması suretiyle "safi kurum kazancı" nın saptanmasına kadar gelinmiştir. Fakat bir sermaye şirketinin safi kurum kazancı aynı zamanda kurumlar vergisine esas teşkil edecek matrahı oluşturabileceği gibi, matrah, söz konusu sermaye şirketinin istisna kapsamına giren bir kazancı olması durumunda safi kurum kazancından farklı olacaktır. Şimdi, vergi matrahının belirlenmesinde önemli rol oynayan istisnaları inceleyelim.

a. İştirak Kazançları İstisnası

İştirak kazançları istisnası, KVK.'nun çifte vergilemeyi önlemek amacıyla getirilmiş bir müessese olup, bir kurumun diğer bir kurumun sermayesine katılması suretiyle elde ettiği kazançtır. İştirak kazancı istisnası ise, iştirak eden kurumun, iştirak ettiği kurumdan aldığı ka-

(73) KIZILOTT; a.g.k., s.379.

zanç payının kurumlar vergisinden istisna edilmesidir (74).

Bu şekildeki katılma olaylarında iki durum söz konusu olup, bunlardan birisi sermayesi ile diğer kuruma katılan "iştirak eden" kurumdur. Bu kuruma "ana kurum" adı verilir. Diğer ise kendisine "iştirak edilen" kurum olup bu kuruma da "yavru kurum" denilir.

Bilindiği üzere, 1.1.1981 yılı öncesinde, Kurumlar Vergisi Kanununda kurum kazançlarının ortaklara intikal edeceği ve onlar tarafından da genelde gelir vergisine tabi tutulacağı varsayılmış; kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren kurum kazançları dağıtılmasalar dahi hem kurumlar vergisine, hem de gelir vergisi kesintisine tabi tutulmuşlardır (75).

Ancak, KVK.'nın 8'inci maddesinin 1 nolu bendinde yer alan iştirak kazançları istisnası, 1.1.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3239 Sayılı Kanunun 14'üncü maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Yapılan bu düzenlemeye paralel olarak GVK.'na mükerrer 39'uncu madde ilave edilmiştir. Bu madde ile; "Kurumlardan elde edilen kurumlar vergisine tabi tutulmuş veya

(74) KIZILOT; a.g.k. s.381.

(75) PAKLAR, Selahattin; "İştirak Kazançları İstisnası Ve Gelirleri Vergiden Müstesna Menkul Kıymet İratları İstisnasına İlişkin Olarak 3239 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:V, Sayı:56, Nisan 1986, s.54.

üzerinden vergi tevkifatı yapılmış kâr paylarının ticari kazançtan indirilmesi" öngörülmüştür.

Mükerrer 39'uncu madde, kurum kazancının tesbitinde de uygulanacağı için, "iştirak kazançları" kurum ticari kârının dışında tutulacak, dolayısıyla kurum kazancı içinde yer almamak suretiyle mükerrer bir vergileme olmayacaktır. Yani, iştirak kazançları istisnası, kurumlar bakımından, doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak devam edecektir (76).

b. Dar Mükellef Kurumların Yurt Dışı Faaliyet
Kazançları İstisnası

Türkiye'de döviz olarak getirildiğinin tevsik edilmesi kaydıyla Türkiye'de işyeri olan veya daimi temsilci bulunduran dar mükellefiyete tabi kurumların yurt dışı faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmiştir (KVK. m.8/3). Bu istisna 3239 Sayılı Kanununun 74'üncü maddesiyle 1.1.1986 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur.

Söz konusu bu istisna, esas yapısı itibariyle, Türkiye'de elde ettikleri kazançlar nedeniyle dar mükellef olarak kurumlar vergisine tabi mükelleflerin yurt dışında elde ettikleri kazançların Türkiye'ye getirilmesi durumunda, is-

(76) ERKİLET, Şaban; "Kurumlar Vergisinden Müstesna Kazanç Ve İratlarda Vergi Tevkifatı I", Maliye Postası Dergisi, Yıl:7, Sayı:141, Temmuz 1986, s.20.

tisnanın uygulanması suretiyle bir taraftan döviz girdisini artırmak, diğer taraftan ortaya çıkabilecek idari sorunlara yol açmamak bakımından yararlı bir nitelik taşımaktadır (77).

c. Menkul Kıymetlerin Temettü, Faiz Ve İkramiyelerine Tanınan İstisna

İhraç kanunlarına ve devletin kanunların verdiği yetkiye dayanarak yaptığı sözleşmelere göre mevcut ve çıkacak vergilerden muafılığı kabul edilmiş olan menkul kıymetlerin temettü, faiz ve ikramiyeleri kurumlar vergisinden, aynı kanunun 8/3 maddesiyle istisna edilmiş iken, bu istisna 1.1.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3239 Sayılı değişiklik kanunu ile kaldırılmıştır.

Diğer taraftan, yine aynı değişiklik kanunu ile getirilen KVK.'nun geçici 11'inci maddesi hükmüne göre bu istisnanın 1 Ocak 1986 tarihinden önce ihraç edilmiş bulunan menkul kıymetlerin temettü, faiz ve ikramiyelerine uygulanmaya devam edileceği hüküm altına alınmıştır.

Ancak, KVK.'na eklenen geçici 14'üncü madde hükmüne göre, söz konusu menkul kıymetlerin temettü, faiz ve ikramiyelerine isabet eden giderlerin kurum kazancının tesbitinde indirim olarak kabul edilmeyeceği belirtilmiştir(78).

(77) KIZILOĞ; a.g.k., s.421.

(78) ÖRMECİ, Musa; "Sermaye Şirketleri İle Kooperatiflerde (1950-1986) Yıllarında Elde Edilen Karların Dağıtımı", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:VI, Sayı:68, Nisan 1987, s.63.

d. Yurt Dışında Yapılan İnşaat, Onarma Ve Montaj İşleri İle Teknik Hizmetlerden Sağlanan Kazançlarla İlgili İstisna

İstisna hükmünün uygulama alanını, özellikle son yıllarda gelişen ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit kurumlarca elde edilen kazançlar oluşturmaktadır.

Kolaylıkla anlaşılabilceği üzere, söz konusu istisnanın amacı, Türk müteşebbislerinin yurt dışına açılmalarını teşvik ederek bu yolla ülkenin döviz ve istihdam sorununa katkı sağlamaktır (79).

Bu amaç doğrultusunda KVK. m.8 dışında 25.4.1986 Tarih, KVK/22113 Sayılı Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezasında da belirlendiği üzere, yurt dışındaki yapılan inşaat, onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden elde edilen ve kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye getirildiği tevsik edilen kazanç, kurumlar vergisinden istisna edilecektir.

Bent hükmünde belirtilen işlerden inşaat, onarma ve montaj işleri ile nelerin anlatılmak istendiği ayrı bir açıklamaya gerek göstermeyecek kadar açıktır. Buna karşılık "teknik hizmetler" kavramının kapsamı pek belirgin değildir. Bu deyimle genel olarak, etüd, öğretim, uzmanlık, hakemlik,

(79) CEYLAN, Fazıl; "Yurt Dışında Yapılan İnşaat, Onarma Ve Montaj İşleri İle Teknik Hizmetlerden Sağlanan Kazançların Kambiyo Ve Vergi Mevzuatı Karşısındaki Durumu", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:5, Sayı:59, Temmuz 1986, s.14.

proje, revizyon, ekspertiz, tahlil, bakım ve benzeri hizmetler kastedilmektedir (80).

e. Sanayi Ürünü İhracat İstisnası

KVK.'nun 8'inci maddesinin 6 numaralı bent hükmüyle getirilen istisnalardan birisi de "Sanayi ürünü ihraç" istisnasıdır.

Sanayi ürünleri ihracına ilişkin istisnanın tanımlanmasında amaç, sanayi ürünü imalatını artırmak ve sanayi ürünü imal eden ve bu imalatını ihraç eden kurumları teşvik etmektir.

İstisnanın esası, belli bir vergilendirme döneminde belli bir miktarın üzerinde gerçekleştirilen sanayi ürünü ihracatı için, elde edilen ihracat hasılatının belli bir yüzdesine eşit miktardaki kurum kazancının vergilendirme dışında bırakılması şeklinde ifade edilebilir (81).

Sanayi ürünleri ihraç istisnası yalnızca kurumlar vergisi mükelleflerine tanınan bir vergi ayrıcalığıdır. Sanayi ürünü ihraç istisnasının uygulanması için kanun metninden de anlaşılacağı üzere bazı şartlar gereklidir. Bunlar kısa-

(80) AYDEMİR, Oğuz; "Yurt Dışında Yapılan İnşaat, Onarma Ve Montaj İşleri İle Teknik Hizmetlerden Sağlanan Kazançlara İlişkin İstisna", Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, Sayı:161, Mayıs 1987, s.9.

(81) AYDEMİR, Oğuz; "Sanayi Ürünü İhracat İstisnası", Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, Sayı:158, Nisan 1987, s.13.

ca; ihraç edilen malın sanayi ürünü olması (82), imalatçı ya da ihracatçı kurumların bir yılda yapacakları ihraç tutarının 250.000 Amerikan Doları ya da muadili yabancı para karşılığı Türk Lirasını aşması gerekliliği, ihracatçı olmayan imalatçı kurumlar da ihracatın belgelendirilmesi, istisnanın ihracatın fiilen yapıldığı kurum kazancına uygulanmasıdır.

Sanayi ürünü ihraç istisnası, imalatçı kurumlarda ihraç edilen sanayi ürünü hasılatının 1989 yılı için % 20, 1990 yılı için % 18'dir (83). İhraç ettiği sanayi ürünü imal etmeyen kurumlar ise, bu istisnadan 1/4 oranında yararlanırlar. Başka bir anlatımla, bunlarda, ihraç ettikleri sanayi ürününden elde ettikleri hasılatın % 5'i oranında istisnadan yararlanırlar.

(82) "İmalatçı kurumların, ihracatçı kurumlara yaptığı satışlar nedeniyle, sanayi ürünü ihracatı istisnasından yararlanabilmeleri için, ihracatçıya teslim edilen sanayi ürünlerinin ihracatçılara herhangi bir nitelik değişikliği yapılmadan aynen ihracı gerekir. Örneğin; kumaşların bir firmada boya ve apre gibi işlemlere tabi tutulduktan sonra ihracatçıya teslim edilmesi, ihracatçının da kumaşlardan imal ettiği konfeksiyon ürünlerini ihraç etmesi durumunda imalatçı firmanın sanayi ürünü ihraç istisnasından yararlanması söz konusu değildir". Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:23.8.1984, Sayı: 22123-297.

(83) Bu oranlar son olarak 89/14073 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1.1.1989 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere değiştirilmiştir. Bu oranlar değişmeden önce, yıl ayırımı yapılmaksızın, yani her yıl için % 20 olarak uygulanıyordu.

f. Yaş Meyve, Sebze, Kesme Çiçek, Süs Bitkileri
İle Bunların Tohum Ve Fideleri Ve Su Ürünleri
İhracatı İle İlgili İstisna

KVK.'nın 8/7'nci maddesinde düzenlenmiş yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ile bunların tohum ve fideleri ve su ürünleri ihraç istisnasının amacı zirai ürün üretimi ve ihracatını teşvike yöneliktir.

Anılan maddeye göre, "yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ile bunların fide ve tohumları ve su ürünleri ihraç eden yıllık ihracat tutarı (0) sıfır Amerikan Doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk Lirasını aşan kurumların bu ihracattan sağladıkları hasılatın % 20'si kurum kazancından indirilir, ihraç edildiğinin tevsiki şartıyla ihracatçılara yapılan satışlarda söz konusu ürünlerin üreticisi yönünden ihracat sayılır" denilmektedir. Kanun metninde (0) asgari ihracat tutarı için istisna oranı % 20 olarak yer almasına rağmen, 89/14073 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 1989 yılı için % 20, 1990 yılı için ise % 18 olarak yeniden tesbit edilmiştir.

Bu istisna, zirai faaliyette bulunan sermaye şirketlerinin bir bölümü ile, bu faaliyetlerden elde edilen bir kısım ürünlerin ihracatıyla uğraşan kurumları ilgilendirmektedir.

g. Dış Navlun Hasılatı İstisnası

Navlun, sözcük anlamı itibariyle, bir yerden başka bir yere ulaştırmak için gemiye alınan eşyanın tümü ve taşıyıcı tarafından, gemisinde taşınacak yük için istenen ücret anlamına gelmektedir.

KVK.'nın 8'inci maddesinin 5 numaralı bent hükmüne göre, kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin belgelendirilmesi koşuluyla, dış navlun hasılatının % 20'si kurumlar vergisinden istisna edilmiştir, İstisnanın amacı, nakliyat sektörünün geliştirilmesi döviz gelirlerini artırmak ve kurumlaşmayı teşvik etmektir (84).

(84) ÇALIKOĞLU, Erdal; GÖKYOKUŞ, Sezgin; "Dış Navlun İstisnası Uygulaması Hakkında Bir Öneri", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:4, Sayı:47, Temmuz 1985, s.26.

Ayrıca bu konudaki Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası ve ilgili Danıştay kararlarına bakmak gerekirse, bu kararların genel bir özeti aşağıda ele alınmıştır.

"Dış taşımacılıkla uğraşanları teşvik amacıyla getirilen dış navlun hasılatı istisnasında esas amaç, yurda giren döviz miktarının artırılmasına yöneliktir. Bu nedenle istisna, taşıma işini, yurt dışındaki firmalarla direkt bağlantıya giren ve navlun bedelini bizzat kendi adına döviz olarak getiren taşımacıya uygulanır." Danıştay Dördüncü Daire, Tarih:18.6.1986, Esas No:1985/3850, Karar No:1986/2302.

"Yurt dışı taşımacılığının Türk lirası karşılığında yapılması halinde, dış navlun hasılatına ilişkin istisnadan yararlanılması mümkün değildir." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:5.11.1985, Sayı:22123-297.

"Yurt dışı taşımacılık dolayısıyla elde edilen dış navlun hasılatının Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin tevsiki halinde, dış navlun hasılatına ilişkin istisnadan yararlanılır. Ancak, nakliyenin döviz karşılığında diğer nakliye kuruluşlarına yaptırılması durumunda söz konusu istisnadan yararlanmak mümkün değildir." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:28.8.1984, Sayı:22123-297.

Dış navlun hasılatı istisnasını düzenleyen bent'e Sayılı Kanunla getirilen ekleme ile Bakanlar Kurulu'na % 20 lik istisna oranını % 1'e kadar indirmeye veya kanunda yer alan orana kadar artırma yetkisi verilmiştir. Bakanlar Kurulu bu yetkisini 89/14073 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kullanarak 1989 yılı için istisna oranını % 20, 1990 yılı için ise, istisna oranını % 18 olarak belirlemiştir.

İstisnanın uygulanabilmesi için, sanayi ürünü ihracat istisnasında olduğu gibi asgari bir ihraç tutarı koşulu öngörülmemiştir. Ancak, istisna oranı, sanayi ve zirai ürün dış satımlarında olduğu gibi, bu istisnada da hasılatı (navlun hasılatına) uygulanacaktır.

h. Yatırım İndirimi İstisnası

Yatırım indirimi kısaca, ülkemizin ekonomik kalkınmasını sağlamak amacı ile özel sektörde faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, kalkınma planına uygun yatırımlarını teşvik eden bir vergi istisnası rejimidir (85).

Yatırım indiriminin amacı, kalkınma planlarında belirlenen alanlarda ve bölgelerde yapılan yatırım harcamalarının belirli ölçüde vergiye tabi kazançtan indirilmesi

(85) POLATKAN, Tanju; "Yatırımların Ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki Ve Yönlendirilmesi", Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, Sayı:163, Haziran 1987, s.28.

yoluyla desteklenmesidir. Vergi yoluyla yapılan destek sayesinde yatırımların hızlandırılması ana amaçlardan birisidir.

Sermaye şirketleri ve aynı mahiyetteki yabancı kurumlar KVK.'nun 8/9 maddesi gereğince yatırım indiriminden faydalanabileceklerdir.

3239 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önce, dar mükelleflerin yatırım indirimi istisnasından yararlanıp, yararlanamayacaklarına dair kesin bir hüküm bulunmamakta idi (86).

3239 Sayılı Kanunla, KVK.'nun 8/9 maddesinde yapılan değişiklikle, dar mükellefiyete tabi kurumların ve aynı kanunla kurumlar vergisi mükellefleri arasına alınan iş ortaklarının da yatırım indirimi istisnasından yararlanabilecekleri, bilimsel araştırma ve geliştirme yatırımlarının da istisna kapsamına girdiği açıkça belirtilmiştir (87).

Sermaye şirketleri içerisinde yatırım indirimi istisnası, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde özellik göstermektedir. Bilindiği gibi bu şirketlerde komandite ortakların kâr payları ortaklar yönünden şahsi ticari kazanç

-
- (86) KILIÇDAROĞLU, Kemal; "Dar Mükellefler Yatırım İndirimi İstisnasından Yararlanabilirler Mi?", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:3, Sayı:163, Haziran 1984, s.52.
- (87) ALACAGÜN, Malik; "3239 Sayılı Kanunla Yatırım İndirimi Uygulamasına Getirilen Yenilikler", Vergici Ve Muhasebeci İle Diyalog Dergisi, Yıl:2, Sayı:11, 1986/5, s.28.

hükmündedir (GVK. m.37). Bu şirketlerde kurum kazancının tesbitinde KVK.'nun 14/5 maddesi uyarınca komandite ortakların kâr payı gider olarak indirilir. Bu şekilde saptanan kazançtan komandite ortakların hissesine düşen kısım hariç yatırım indirimi düşülerek, kurumlar vergisi matrahı bulunur. Ancak, yatırım indirimi, komandite ortaklığın kâr payının düşülmesinden önceki kazancına uygulanır (88).

Komandite ortaklar şirketten aldıkları kâr payı ile sınırlı olarak, indirimi kişisel gelir vergisi beyannamelerinde ayrıca gösterirler. Yani sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde yatırım indirimi, komandite ve komanditer ortakların kâr hisseleri toplamına uygulanacaktır.

GVK.'nun yatırım indirimine ilişkin hükümleri, Kurumlar Vergisi Kanunu gereğince yatırım indirimi istisnasından yararlanacak mükelleflere de uygulanır. Yatırım indirimi istisnasından yararlanacak yatırımların, teşvik kapsamına alınıp, teşvik ve yatırım indirimi belgesine bağlanması için GVK.'nun ilgili hükümlerinde aranan koşullar ana başlıklar itibariyle şunlardır; 1.Kazancın bilanço esasına göre tesbiti, 2.Yapılan yatırımın Devlet Planlama Teşkila-

(88) PAKLAR, Selahattin; "Eshamlı Komandit Şirketlerde Vergi Alacağı, Yatırım İndirimi Ve İhracat İstisnası Uygulaması", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:2, Sayı:15, Kasım 1982, s.22.

"Yatırım İndirimi uygulamasında ortaklardan bir bölümünün yabancı olması nedeniyle, şartlar bozulmadıkça kanunda öngörülen vergi istisnalarından yararlanabilir", Danıştay Dördüncü Daire, Tarih:17.10.1984, Esas No:1982/6450, Karar No:1983/531.

tı'nın hazırladığı kalkınma planlarına uygun olması, 3.Yatırımların belirli hedefleri gerçekleştirecek yeni aktif değerlerin tedariki ve kuruluşu ile ilgili olması, 4.Kanunda belirtilen en az yatırım tutarlarına uyulmuş olması, 5.İzin ve onayla ilgili gerekli koşulların sağlanmış olmasıdır.

i. Turizm Müesseseleri İle Seyahat Acentalarının Hasılatlarına İlişkin İstisna

KVK.'nun 8 numaralı maddesinin 10 numaralı bendinde, "Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu hükümleri dairesinde "Turizm müessesesi" belgesi veya 1618 Sayılı Seyahat Acentaları Ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu gereğince "Seyahat Acentaları İşletme Belgesi" almış olan kurumların döviz olarak elde ettikleri hasılatın % 20'si mezkur dövizlerin yetkili bankalarda bozdurulduğunun tevsiki şartıyla kurum kazancından indirilir. Elde edilen dövizleri bizzat bozdurmayan ve dövizini sağlayan müessese veya acentadan doğrudan doğruya pay alan turizm müesseseleri, bu istisnadan aldıkları pay oranında faydalanırlar" hükmü yer almaktadır (89).

(89) "Turizm alanında bizzat ticari faaliyette bulunmayan, ancak kiraladığı otelin elde ettiği döviz gelirinden % 80 pay alan kurum, KVK.'nun 8/10'uncu maddesinde yer alan istisnadan yararlanamaz." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:9.12.1985, Sayı:22123-550/78309.

Söz konusu bent ile, turizm müesseseleri ve seyahat acentalarının döviz girdilerini artırmak amacıyla bir teşvik hükmü getirilmiş olmaktadır. Ancak bu teşvikten, yani istisnadan yararlanabilmek belli koşullara bağlanmıştır. Koşulları taşıyan kurumların döviz olarak elde ettikleri hasılatın % 20'si kurumlar vergisinden istisna edilmekte, yani safi kurum kazançlarından düşülmektedir.

Kanun maddesinde turizm müessesesi ve seyahat acentaları isimleri geçmektedir. Bunları kısaca tanımlarsak, Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu hükümlerine bağlı Turizm Müesseseleri Ve Nitelikleri Yönetmeliğine göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan, turizm müessesesi kuruluş belgesi veya turizm müessesesi işletme belgesi almış bulunan yatırım ve işletmeler, turizm müesseseleri olarak nitelendirilmiştir.

Seyahat acentaları ise, halka, oteller adına ve hesabına ulaşım sistemleri adına ve hesabına seyahat hizmeti satan, bu hizmetler için yer ayırtan, bilet veren ve karşılığında ödemeleri kabul eden işletmelerdir (90).

Kendi aralarında "A", "B" ve "C" grubu seyahat acentaları olarak üçlü bir sınıflamaya tabi tutulurlar. A grubu seyahat acentaları, kazanç amacıyla turistlere ulaştırma,

(90) AKTAŞ, Ahmet; "Turizm Pazarlamasında Aracı Kuruluşlar Ve Sorunları", Bolu Yüksekokullar Dergisi, Yıl:1, Temmuz-Ağustos 1983, s.90.

konaklama, spor ve eğlence olanakları sağlayan, onlara turizm ile ilgili bilgiler veren, konuya ilişkin tüm hizmetleri gören kuruluşlardır. Başka bir anlatımla, A grubu seyahat acentaları, kanunun 1'inci maddesinde yazılı tüm seyahat acentalığı hizmetlerini gerçekleştirebilirler. B grubu seyahat acentaları, uluslararası kara, deniz ve hava ulaştırma araçlarıyla A grubu seyahat acentalarının düzenlediği turların biletlerini satarlar. C grubu seyahat acentaları ise, yalnızca Türk vatandaşları için, yurt içi turlar düzenleyebilirler. Bu acentaların istisnadan yararlanabilmesi için gruplarının türü önemli değildir. Her üç gruptaki acentalar da istisnadan yararlanabilirler. Ancak, seyahat acentası olarak gerçek kişi işletmesi şeklinde de kurulabilmektedir. Fakat, istisna yalnızca kurumlara tanındığı için, kurum statüsü olmayanların istisnadan yararlanamayacağı açıktır (91).

j. Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklıkları İle
Menkul Kıymetler Yatırım Fonlarına İlişkin
İstisna

KVK.'nun 8'inci maddesinin 12 nolu bent hükmüne göre, "Menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının ve menkul kıymetler yatırım fonlarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları" kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

(91) BAŞAĞAÇ, Halil; "Turizmcilere Kurumlar Vergisi İstisnası", Vergi Sorunları Dergisi, Yıl:6, Sayı:1987/3, 1987, s.77.

Söz konusu bu istisna hükmü ile, adı geçen kuruluşların gelişmesinin sağlanması, sermaye piyasasının canlanması, yatırımların finansmanına kaynak temini gibi amaçlar göz önünde bulundurulmuştur.

Menkul kıymetler yatırım fonları çalışmanın birinci bölümünde açıklandığı için burada tekrar değinilmeyecektir.

Menkul kıymetler yatırım ortaklıkları, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 33'üncü maddesinde "menkul kıymet portföyü işletilmek üzere kurulan anonim ortaklıklar" olarak tanımlanmış ve bu ortaklıkların menkul kıymet portföyü işletmek dışında yapabileceği diğer faaliyetlerin, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca düzenleneceği hükme bağlanmıştır.

Küçük tasarruf sahiplerinin birikimleri ile piyasadan satın alınan menkul değerler, ortaklığın portföyünü oluşturmaktadır (92).

Portföy işletmeciliğinden doğan kazançlar, portföydeki hisse senetlerinin temettülerinden, özel sektör ve devlet sektörü tahvil faizlerinden ve menkul kıymetlerin alım satımından sağlanan kazançlardan meydana gelmektedir (93).

(92) TOPTPEPE, İbrahim; "Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklıkları", Maliye Dergisi, Sayı:59, Eylül-Ekim 1982, s.23.

(93) ARAL, Uluer; "Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklıkları Ve Menkul Kıymetler Yatırım Fonları İle İlgili Olarak Vergi Yasalarında Yapılan Düzenlemeler", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:1, Sayı:7, Mart 1982, s.4.

Menkul kıymet yatırım ortaklıklarının kurulabilmesi bazı koşullara bağlanmıştır. Bu koşullardan birincisi menkul kıymet yatırım ortaklıklarının anonim şirket şeklinde kurulmalarıdır. İkinci koşul, menkul kıymet yatırım ortaklıklarının kayıtlı olarak kurulmalarıdır. Kayıtlı sermayeden amaç, anonim şirketlerin TTK.'nda öngörülen formalitelere başvurmaksızın, sermayesini yükseltebileceği, yeni hisse senetleri çıkarabileceği tavan bir rakkamın belirlenmesidir. SPK.'nun diğer bir bölümde düzenlenen menkul kıymetleri halka arz olan anonim ortaklıkları içinde, kayıtlı sermaye ilkesi getirilmiş, ancak bu ortaklığın isteğine bırakılmıştır. Oysa, menkul kıymetler yatırım ortaklığı için böyle bir seçim söz konusu değildir. Menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının başlangıç sermayeleri Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca belirtilen miktardan az olamayacaktır. Burada amaçlanan, bu ortaklıkların faaliyetlerine başlarken Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın öngördüğü seviyede güçlü bir mali yapıya sahip olmalarının istenmesidir (94).

k. Emisyon Primleri İstisnası

Anonim şirketler hisse senetlerini ya itibari değeri üzerinden ya da bu değerinden fazla bir bedelle ihraç edebilirler. İşte anonim şirketlerin gerek kuruluşlarında gerekse sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerleri üzerinden elden

(94) KIZILOT; a.g.k., s.675.

çıkarılmasından elde ettikleri kazançlara emisyon primleri denilmektedir (95).

Anonim şirketler TTK.'nun 286'ncı maddesi gereğince itibari değerinden aşağı bir bedel ile hisse senetleri çıkaramazlar. Emisyon primi yasal dayanağını sözü edilen TTK.'nun 286'ncı maddesinin ikinci fıkrasından alır. Bu maddeye göre, bir anonim şirkette hisse senetlerinin nominal bedelin üstünde ihraç edilerek emisyon priminin oluşabilmesi için, önce şirket ana sözleşmesinde bu konuda bir hüküm bulunması, eğer böyle bir hüküm yoksa genel kurul tarafından bu konu ile ilgili bir karar alınması zorunludur (96).

Emisyon priminin esas amacı, eski hissedarlarla yeni hissedarlar arasında dengeyi sağlamaktır. Eski hisse sahiplerinin elindeki hisselerin şirketin toplam mal varlığındaki oranlarına göre taşıdıkları değerde bir azalma olması, böylece eski hissedarların zarara uğramaları, yeni hisselerin primli olarak çıkarılması yoluyla engellenmiş olur (97).

KVK.'nun 8'inci maddesinin 13 numaralı bend hükmü gereğince, Anonim şirketlerin gerek kuruluşlarında, gerek

(95) ULUATAM, Özhan; Türk Vergi Hukuku, Adım Yayıncılık Ltd. Şti, Feryal Matbaacılık, Ankara Ekim 1990, s.316.

(96) TUNCER, Selahattin; "Vergileme Açısından Emisyon Primleri", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:112, Aralık 1990, s.11.

(97) KANETİ, Selim; "Kurumlar Vergisi Açısından Anonim Şirketlerin Emisyon Primleri", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:4, 1983, s.7.

sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerlerinin üzerinde elden çıkarılmasından, dağıtılmamak ve borsaya kayıtlı olmak şartıyla elde ettikleri kazançlar" kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

Anonim şirketler yalnızca birinci el piyasasında işlem gören hisse senetlerinden dolayı meydana gelen primlerin istisnasından yararlanabilirler. Birinci el piyasası, gelirleri bunları çıkaran şirkete ait olan ve hisse senetlerinin ilk işlem gördüğü piyasadır. Şirketin başka şirketlere ait hisse senetlerini ikinci el piyasasında nominal değeri üzerinde pazarlaması emisyon primi niteliğinde olmayıp, bu gibi ikinci el piyasasından elde edilen hasılat istisna dışında olup, dönem sonunda şirket kârı içinde kurumlar vergisine tabi tutulur (98).

Anonim şirketin emisyon primleri istisnasından yararlanabilmesi için kanun metninden de anlaşıldığı gibi, ihraç edilen hisse senedinin borsaya kayıtlı olması ve elde edilen kazancın dağıtılmaması gerekir.

L. Devralınan Kurumların Geçmiş Yıl Zararları
İle İlgili İstisna

KVK.'nun 8'inci maddesinin 14 numaralı bent hükmü gereğince, "Beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla

bu kanuna göre yapılan devirlerde münfesihi kurumun devir öncesi son bilançosunda görülen zararlar devralan kurumca beyan edilen kurum kazancından indirilebilir. Bu indirimle ilişkin şartlar, usul ve esaslar Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na belirlenir" denilmektedir.

Söz konusu istisna, ekonomik hayatta kalmaları güç olan kurumların ekonomiden çekilmelerini önlemek amacıyla kârlı kuruluşlarca devralınmalarını özendirmeye yönelik bir istisnadır (99).

Devralınan kurum zararlarınının mahsup edilmesi için azami süre devir tarihinden itibaren 5 yıldır. 31 seri no-lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde tesbit edilen usul ve esaslara göre, zararlı şirketleri devralan kurumun zararlı şirketin devir öncesi son bilançosu ile devir bilançosunun (devralan şirket yetkilisince onaylanmış) birer örneği bir dilekçeye bağlanarak devir tarihinden itibaren en geç bir ay içerisinde Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na bildirilmesi gerekmektedir. Bu bildirim üzerine zararlı şirketin defter ve belgeleri merkezi denetim elemanlarınca incelenir. Ancak zarar, beş yıllık aşkın bir dönemi kapsıyorsa, o döneme ait defter ve belgelerinde, denetim elemanlarına eksiksiz ibraz edilmesi zorunludur. İnceleme sonucu devra-

(99) ŞENER, Hasan; "Devralınan Kurumlara Ait Zararların Devralan Kurum Kazancından İndirimi", Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, Sayı:148, Kasım 1986, s.16.

lan kurumun, beş yıldan fazla nakledilmemek koşuluyla indirebileceği zarar tutarı belirlenecektir.

m. Okul, Kreş Ve Spor Tesisleri İle Yurt ve Sağlık Tesislerinin İşletilmesinden Sağlanan Kazançlarla İlgili İstisna

KVK.'nun 8'inci maddesinin 15 numaralı bendinde, "Okul, kreş ve spor tesisleri ile 50 yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde 35 yatak) kapasitesinden az olmamak üzere yurt ve sağlık tesislerinin (huzurevleri dahil) işletilmesinden elde edilen kazançlar ilgili bakanlığın görüşü alınmak suretiyle Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın belirleyeceği usul ve esaslar dahilinde 5 yıl süreyle kurumlar vergisinden müstesna tutulurlar. İstisna, kuruluşların faaliyete geçtiği tarihten itibaren başlar.

Bu kuruluşların kalkınmada öncelikli yörelerde kurulması halinde bunlardan elde edilecek kazançlar yukarıdaki şartlar dahilinde 10 yıl süreyle kurumlar vergisinden müstesna tutulur. Bu kazançlar GVK.'nun 94'üncü maddesine göre tevkifata tabi tutulmaz. Ortaklara dağıtımı kâr dağıtımını sayılmaz.

Eğitim, spor ve sağlık tesislerinde kazanç istisnası, eğitim ve öğretimi teşvik etmek, eğitim, öğretim ve sağlık hizmetlerinin özel sektörce yürütülmesini sağlamak ve bu suretle devletin eğitim, öğretim ve sağlık hizmetleri ile

ilgili yükünün hafifletilmesi amacıyla konulmuş sosyal amaçlı bir istisnadır.

Madde hükmünden de anlaşılabilceği gibi istisnanın uygulanacağı kuruluşlar, okullar, kreşler, spor tesisleri, yurt ve sağlık tesisleridir.

n. Kanunla Kurulan Emekli Ve Yardım Sandıkları, Oyak, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı ile İlgili İstisna

KVK.'nun 8'inci maddesinin 16 numaralı bendine göre, "kurumların safi kurum kazançlarından T.C.Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağ-Kur gibi kanunla kurulan emekli ve yardım sandıkları ile Ordu Yardımlaşma Kurumu ve 2983 Sayılı Kanunla kurulan Toplu Konut Ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'na sermayeye iştirak nisbetinde isabet eden kısmın yarısı. Bu istisnadan yararlanabilmek için iştirak edilen kurumda yetkili organın anılan kârlar hakkında kâr dağıtım kararı almış olması şarttır".

Söz konusu istisna, bent hükmü içinde sayılan kuruluşlara iştirak olanağının sağlanması ve kurumların bu açıdan özendirilmesi bakımından önem taşımaktadır (100).

Yukarıda yer alan kanun maddesine göre, bu istisnanın uygulanabilmesi için kâr payını elde eden kurumun kanun met-

(100) KIZILOĞ, Şükrü; "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı, Oyak ve Kanunla Kurulan Emekli ve Yardım Sandıklarıyla İlgili Kurumlarda Vergi İstisnası", Petkim Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Yıl:1, Sayı:2, Ocak 1990, s.12.

ninde sayılan kurumlardan olması ve iştirak edilen kurumda bu kuruluşların sermaye payına isabet eden kâr paylarının dağıtılmasına karar verilmiş olması gerekmektedir. Kâr dağıtımı söz konusu olmadıkça bu istisnanın uygulanması mümkün değildir.

o. Devlet Tahvili Hazine Bonosu Ve Gelir Ortaklığı Senetlerinin Elden Çıkarılmasından Sağlanan Kazançlarda Ve Vakıf İştirak Kazançlarından Sağlanan İstisna

KVK.'nun 8'inci maddesinin 17 numaralı bendi hükmü ile, Devlet tahvili, hazine bonosu ve gelir ortaklığı senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançların tamamı ile kurumların safi kurum kazancından, gelirlerinin tamamını kendi amaçlarına tahsis eden Bakanlar Kurulu tarafından vergi muafiyeti tanınan vakıflara sermayeye iştirakleri oranında isabet eden kısmın % 30'u kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur.

1.1.1987 tarihinden sonraki işlemleri kapsayan bu istisnaya ilişkin % 30 oranını değiştirme konusunda Bakanlar Kurulu'na yetki verilmiştir. Bakanlar Kurulu, vergi muafiyeti tanınan vakıflara ait bu istisna oranını sifıra kadar indirmeye veya % 30 oranına ulaşıncaya kadar yükseltmeye yetkilidir. Söz konusu vakıfların, istisnadan yararlanabilmeleri açısından iştirak edilmiş olan kurumun yetkili orga-

nının, bu kârlar hakkında en geç kazancın beyan edildiği tarihe kadar kâr dağıtım kararı alması gerekmektedir.

p. Tam Mükellefiyete Tabi Kurumların İştirak Hisselerinin Veya Gayrimenkullerinin Satışından Doğan Kazançlarla İlgili İstisna

KVK.'nda değişiklik yapan 3689 numaralı kanun 20.12.1990 tarih ve 20731 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklik ile 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununa geçici 18'inci madde monte edilmiştir.

Söz konusu KVK. geçici m.18 gereğince "Tam mükellefiyete tabi kurumların iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin 1990, 1991 ve 1992 yıllarında satışından doğan kazançların tamamının satışın yapıldığı yılda kurum sermayesine ilave edilmesi, anonim şirketler yönünden sermaye artırımını nedeniyle çıkarılacak hisse senetlerinin nama yazılı olması ve en geç altı ay içinde borsaya kote ettirilmesi şartıyla sermayeye eklenen bu kazançlar, kurumlar vergisinden müstesnadır. Şu kadar ki, vadeli satış nedeniyle kazancın tamamının aynı yıl içinde ödenmiş sermayeye dönüştürülememesi halinde ödenen nakdi sermaye kadar istisnadan yararlanılır ve bu satıştan doğan kazanç ulaşıncaya kadar her yıl ödenen nakdi sermaye kurum kazancından indirilir. 1992 yılından sonra yapılacak tahsilatların sermayeye ilavesi halinde bu hüküm uygulanmaz.

Bu kazançların sermayeye ilavesi kâr dağıtımı sayılmaz ve sermayeye ilave edilen kazançlar Gelir Vergisi Kanununun 94'üncü maddesine göre tevkifata tabi tutulmaz.

Şu kadar ki, menkul kıymet veya gayrimenkul ticareti ile uğraşan kurumların, bu amaçla ellerinde bulundurdıkları değerlerin satışından elde ettikleri kazançlar istisna kapsamı dışındadır.

Sermayeye eklenen bu kazançların beş yıl içinde herhangi bir surette işletmeden çekilmesi veya işletmelerin tasfiyesi halinde, bu kazançlar o yılın kazancı sayılarak vergiye tabi tutulur."

Yukarıdaki madde ile düzenlenmiş istisna, işletmelerin mevcut sabit öz kaynaklarının vergisiz olarak likit öz kaynaklar haline dönüştürülmelerini teşvik amacını taşımaktadır (101).

KVK.'na ilişkin 34 seri no'lu Genel Tebliği'nde genişçe açıklandığı üzere, söz konusu kurumların iştirak hisselerinin ve/veya gayrimenkullerinin peşin satışı halinde istisnadan yararlanılacaktır.

Vadeli satış durumunda peşin satıştan doğan nakit kısmının sermayeye eklenen kısmı için istisnadan yararlanabilmek mümkün olacaktır.

(101) KOYUNCU, Muzaffer; "KVK. Geçici 10'uncu Maddeye Göre, Gayrimenkul Ve İştirak Hisselerinin Peşin Satışından Doğan Kazanç İstisnası, Sonraki Dönemlere Devredilebilir mi?", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:5,1990,s.48.

Söz konusu istisna daha önce Kurumlar Vergisi Kanunu geçici madde 10'da yer almaktaydı. Fakat bu madde hükmü 5.9.1990 tarihinden geçerli olmak üzere iptal edilmiştir. Fakat yukarıda belirtilen ve KVK. geçici madde 10'a paralel bir düzenleme getiren KVK. geçici madde 18 ile istisnanın belirlenen süreler dahilinde uygulamada kalması sağlanmıştır.

r. Finansman Fonu

KVK.'nun mükerrer 8'inci maddesi ile kurumlarca yapılan yatırım indiriminden yararlanması kabul edilmiş bulunan yatırımların finansmanında kullanılmak ve yatırım indirimi belgesinde bu yatırım için öngörülen süre ile sınırlı kalmak üzere bazı koşullarla finansman fonu adı altında belirli bir tutarı ayırma ve bu miktarı safi kurum kazancından indirebilme olanağı tanınmıştır. Söz konusu madde hükmü, "Sermaye şirketleri ile kooperatifler, yatırım indiriminden faydalanması kabul edilmiş bulunan yatırımların finansmanında kullanılmak ve yatırım indirimi belgesinde bu yatırım için öngörülen süre ile sınırlı kalmak kaydıyla aşağıdaki şartlarda finansman fonu ayırarak safi kurum kazancından indirebilirler.

- i. Ayrılacak finansman fonu kurumlar vergisi matrahının % 25'ini ve yapılacak yatırımın tutarını geçemez.

- ii. Finansman fonunun T.C.Merkez Bankasında açılacak ve her an paraya çevrilebilir devlet tahvili hesabına yatırılması mecburidir.
- iii. T.C.Merkez Bankasında açılacak hesaptan çekişler Devlet Planlama Teşkilatı'nca düzenlenecek çekiş belgelerine dayanarak yapılır ve yıl içinde fiilen yapılan yatırım tutarını aşamaz.
- iv. Bir önceki yıl safi kurum kazancından finansman fonu olarak ayrılan meblağ hesap dönemi sonunda safi kurum kazancına eklenir" şeklindedir.

Finansman fonunun temel getiriliş amacı, sermaye şirketleri ile kooperatiflere, finansman kaynağı sağlamak suretiyle, mevcut yatırımların hızlandırılması ve dolayısıyla ekonomik kalkınmanın sağlanmasıdır. Başka bir anlamıyla, finansman fonu müessesesi, sermaye şirketlerinin ve kooperatiflerin yatırımlarında, vergi erteleme yolu ile bir kaynak sağlanması ve bu kaynağın verimli bir şekilde kullanılmasını amaçlamaktadır (102).

Tam mükellef şeklinde vergiye tabi olmayan, sermaye şirketi veya kooperatif statüsünde kurulmayan kurumlar vergisi mükelleflerinin finansman fonu ayırabilme ve ayrılan tutarı kurum kazancından indirebilme hakları bulunmamaktadır.

(102) GÜLTEKİN, Mehmet; "Finansman Fonu Ve Uygulaması", Vergi Sorunları Dergisi, Cilt:2, Nisan 1982, s.17.

4. Kurum Kazancının Tesbitinde Özel Durumlar

Safi kurum kazancının belirlenmesi yönünden bazı haller özellik göstermektedir. Bu haller aşağıda belirtilmiştir.

a. Zirai Faaliyetlerle Uğraşan Kurumlarda Kazanç Tesbiti

Safi kurum kazancının belirlenmesinde zirai faaliyetle uğraşan kurumlarda da GVK.'nun ticari kazancın saptanmasına ilişkin hükümleri uygulanır. Ancak, GVK.'nun zirai kazançlarda hasılattan indirilecek ve indirilmeyecek giderlerle ilgili hükümlerinin (GVK. m.56, 58, 59) gözönünde bulunması gerekmektedir.

b. Dar Mükellef Kurumların Kazanç Tesbitinde Özel Durum

Dar mükellefiyete tabi kurumların kurum kazançlarının ticari kazanç gibi tesbit edilmesi gereken kazanç ve iratlar dahil olmak üzere, ticari veya zirai kazançlar dışında kalan kazanç ve iratlardan oluşması halinde, GVK. nun bu tür kazanç ve iratların tesbiti hakkındaki hükümleri kurumlar vergisi matrahının tesbitinde de aynen uygulanır.

c. Ortalama Kâr Haddi ve Asgari Gayri Safi Hasılat

KVK.'nun 13'üncü maddesinin üçüncü fıkrasında, bir vergi güvenlik önlemi olarak Gelir Vergisi Kanunu'nda

cari kâr üzerinde değerlemeden doğan farkların giderilmesi, kâr hesaplanırken dikkate alınmamış olan indirilecek ve indirilemeyecek giderlerin dikkate alınması ve vergi kanunlarıca vergiden istisna edilmiş kurum kazançlarının kârdan mahsup edilmesi suretiyle hesaplanmış bulunmaktadır. Yani kısaca vergi matrahı hesaplanırken ticari dönem kârına kânen kabul edilmeyen giderler eklenecek, vergiden müstesna kazançlar bu kârdan indirilecektir.

II. DAĞITILABİLİR KÂRIN TESBİTİ

Dağıtılabılır kâr kavramı çalışmanın birinci bölümünde açıklanmış olduğu için burada tekrarlanmayacaktır. Sermaye şirketlerinde dağıtıma esas olacak kâr daha önce de belirtildiği üzere safi ticari kârdır. Yani ticari bilançoda yer alan kârdır. Devlet ise üzerinden vergi hesaplayacağı kârı mali kâr olarak belirlemiş ve bu aşamada kâr dağıtımında taraflardan bir tanesini oluşturmuştur. Çünkü devletin zorunlu olarak tahsil ettiği kurumlar vergisi, fonlar ve vergi stopajları sermaye şirketlerinde kâr dağıtımını etkilemektedir. Devlet aynı zamanda kârdan ilk pay alan kişi durumundadır. Bu nedenle diğer kişilere dağıtılacak kâr miktarı devletin kârdan aldığı paydan sonra belirlenebilmektedir. Bu nedenle şimdi devletin safi ticari kârdan pay almak için kullandığı kurumlar vergisi, fonlar ve ku-

rumlar vergisinden müstesna kazançlardaki vergi kesintisini inceleyerek, diğer kişilere dağıtılması mümkün olabilecek safi ticari kârın bir parçası olan dağıtılabılır kâr miktarını tesbit edelim.

A. KURUMLAR VERGİSİNİN TİCARİ KÂRIN BÖLÜMESİNDE YERİ

Bilindiği gibi sermaye şirketleri Kurumlar Vergisi Kanunu hükümlerine göre bir hesap dönemi içinde elde ettikleri kurum kazancı üzerinden % 46 oranında kurumlar vergisi ödemek zorundadırlar.

Kurumlar vergisi, safi ticari kârı etkileyen (azaltan) en önemli unsurlardan biridir. Daha önceki konularımızda niteliğine değinilen safi ticari kârın içinde kurumlar vergisi de bulunmaktadır. Çünkü, kurumlar vergisi safi ticari kâr üzerinden hesaplanmakta, diğer bir ifadeyle bu kâr üzerinden kurumlar vergisi matrahına ulaşılmaktadır.

Kurumlar vergisi, devletin işletmeden aldığı ve işletme yönünden ödenmesi yaptırıma bağlanmış bir borç niteliği taşıdığından, şirket tüzel kişisi, yönetim organı ve genel kurul veya ortaklar kurulu, hatta şirket kârını menfi yönde etkilemesi bakımından tüm ortaklar için birinci önem taşıyan bir konudur. Bu derece önemli bir konunun, yönetim kurulunun kâr dağıtım teklifiyle birlikte genel kurula sunulması ve kurumlar vergisinin hesaplanış şeklinin açıklanması yönetim organının görevleri arasındadır.

Dolayısıyla kurumlar vergisi safi ticari kârın oluşması sırasında onu etkileyen bir unsur olmayıp, ancak oluştuktan sonra azaltıcı bir etki yapan bir ayırım niteliğindedir. Bu nedenle safi ticari kâr kesinleşmeden, bu kârdan ayrılarak, bilançoda borç şeklinde gösterilmesi muhasebe kurallarına ve işin gereğine de aykırıdır. Bu nedenle safi ticari kâr, ticari hükümlere göre oluşan, ödenecek kurumlar vergisini de bünyesinde taşıyan bir miktarı ifade etmektedir (104).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, şirket tüzel kişiliği adına tarh olunan kurumlar vergisinin oranı genel olarak sabittir ve bu oran KVK. m.25 gereğince % 46'dır. Genel oran % 46 olmakla birlikte, Bakanlar Kurulu'nun bu oranda değişiklik yapma bakımından yetkisi bulunmaktadır. KVK.'nun 25'inci maddesinin 1'inci fıkrası ile, Bakanlar Kurulu, söz konusu vergi oranını % 50 oranına kadar arttırmaya veya kanda yazılı orana kadar indirmeye yetkilidir.

Ayrıca Bakanlar Kurulu'na halka açık anonim şirketlerde vergi oranını düzenlemeyle ilgili bazı yetkiler de verilmiştir.

1. Halka Açılan Şirketlerde Kurumlar Vergisi Nisbeti İndirimi

Bu gün Batı Avrupa ülkeleri vatandaşlarının elin-

(104) ULUSOY; Anonim ve Limited Şirketlere Kârın Tesbiti..., s.380.

Yukarıda bahsedilen sermayenin yatırımlara aktarılması amacı doğrultusunda, vergi kanunlarının teşvik edici bir duruma gelebilmesi için Bakanlar Kurulu'na halka açık anonim şirketlerde vergi oranını düzenlemeyle ilgili bazı yetkiler verilmiştir. 3332 Sayılı Kanunla yapılan son düzenlemede ise, halka açık anonim şirketlerde uygulanabilecek vergi oranları ayrıntılı olarak belirtilmiştir. 25.3.1987 tarih ve 3332 Sayılı Kanunun 12'nci maddesiyle yapılan son düzenleme aşağıdaki gibidir.

"Bakanlar Kurulu % 80'i nama yazılı olup, hisse senetleri borsaya kayıtlı bulunan ve sermaye yapısı ortaklar pay defterinden tesbit edilen halka açık anonim şirketlerde vergi nisbetini aşağıdaki şekilde indirebilir veya indirilmiş nisbetleri birlikte veya ayrı ayrı 6 puana kadar arttırabilir. Şu kadar ki, indirimli nisbetlerin uygulanabilmesi için, aşağıdaki bentlerde tesbit edilmiş şartların ilgili hesap döneminin ilk altı ayında gerçekleşmesi şarttır. Şartların kaybedildiği hesap dönemi kazancına indirimli nisbet uygulanmaz.

- i. Anonim şirketin ödenmiş sermayesinin en az % 25'inin, sermayedeki payları % 1'in altında olan 200'den fazla gerçek veya tüzel kişiye ait olması halinde, vergi nisbeti % 40'a;
- ii. Anonim şirketin ödenmiş sermayesinin en az % 51'inin, sermayedeki payları % 1'in altında olan 200'-

den fazla gerçek ve tüzel kişiye ait olması halinde, vergi nisbeti % 35'e;

iii. Anonim şirketin ödenmiş sermayesinin en az % 80'inin, sermayedeki payları % 1'in altında olan 200'den fazla gerçek ve tüzel kişiye ait olması halinde, vergi nisbeti % 30'a;

iv. Yukarıda tanımlanan kurumlardan her birinin sermayelerinin en az % 80'ine sahip oldukları anonim şirketlerde vergi nisbeti ise;

- (a) bendinde yazılı şirketlerin iştirak ettiği anonim şirketler için % 40'a;

- (b) bendinde yazılı şirketlerin iştirak ettiği anonim şirketler için % 35'e;

- (c) bendinde yazılı şirketlerin iştirak ettiği anonim şirketler için % 30'a

indirilebilir.

Kısaca, 3332 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Bakanlar Kurulu'na belirli koşullar dahilinde halka açık anonim şirketler için, % 40 ile % 30 arasında farklı kurumlar vergisi oranı belirleme yetkisi verilmiştir. Bakanlar Kurulu bu yetkisini 14.7.1987 tarih ve 87/11985 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kullanmıştır.

Madde metninden de anlaşılacağı gibi, indirimli kurumlar vergisi oranından yalnızca sermaye şirketleri içe-

risinde yer alan halka açık anonim şirketler yararlanabilecektir. Anonim şirketin faaliyet konusunun, indirimli orandan yararlanmada önemi bulunmamaktadır. Önemli olan, anonim şirketin halka açık anonim şirket olmasıdır.

Madde metninden çıkarılan ikinci bir sonuç ise, indirimli kurumlar vergisi oranından yararlanan halka açık anonim şirketlerin, sermayelerinin en az % 80'ine sahip oldukları anonim şirketlerde indirimli kurumlar vergisi oranından yararlanabilmesidir. Başka bir anlatımla, iştirak edilen anonim şirketlere indirilmiş kurumlar vergisi oranının uygulanabilmesi için, yukarıda belirtilen koşulları taşıyan anonim şirketlerin sermayeye iştirak oranının % 80 olması gerekir.

a. Şirket Ortağı Tüzel Kişilerin Halka Açılmalarındaki Avantajları

Şirket kurucuları ve ortakları gerçek kişi olabilecekleri gibi, tüzel kişi de olabilirler. Anonim şirketler halka açılırlarken hisse senetlerini birinci elden veya ikinci elden olmak üzere farklı şekilde ihraç edebilirler. Birinci elden ihraçlarda şirketin anonim şirket olması zorunluluğu olduğu halde, ikinci elden halka arzda böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır.

İkinci elden halka arzın en yaygın olduğu şekil ise, holdinge bağlı şirketler grubu içinde görülmektedir. Gru-

bun içindeki bir anonim şirkete ait hisse senetleri yine aynı grup içinde bir diğer şirket veya bizzat holding tarafından halka arz edilmektedir. Son aylarda gittikçe yaygınlaşan ikinci elden halka arzın bir çok yönden ve vergi açısından avantajlı bulunmaktadır. Bilindiği üzere şirketin bizzat kendisi sermaye artırım yoluyla yeni paylar ihdas edip, bunları nominal değerinde halka satabilir. Ancak bu işlem için ilgili bakanlıktan izin alınması, genel kurulun toplanması ve diğer bir kısım formalitelerin tamamlanması gerekmektedir. Bu ise masrafa ve zaman kaybına neden olmaktadır. Ayrıca genel kuruldan sermaye artırım kararının geçip geçmeyeceği de şüphelidir ve genel kurul kararları Ticaret Kanununun 381'inci maddesi gereğince iptal edilebilme rizikosunu da taşımaktadır (107).

Şirketin bizzat kendisinin nominal değerinin üzerinde paylar ihdas edip, bunları halka satması halinde, elde edeceği primli satış hasılatı, KVK.'nun 8'inci maddesinin 13'üncü bent hükmünün şartları dahilinde kurumlar vergisinden istisna bulunmaktadır. Ne var ki, kurumlar vergisi istisnasından yararlanan emisyon primleri, "istisna kazancı" niteliği taşıdığından, GVK.'nun 94/8 maddesine göre, gelir vergisi kesintisine tabi bulunmaktadır. Böylece kurumlar ver-

(107) ULUSOY, Yılmaz; "Şirket Ortaklarının Halka Açılışının Sermaye Piyasasına Etkileri Ve Bazı Avantajları", Petkim Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Sayı:10, Eylül 1990, s.8.

gisi istisnasından yararlanan şirket, gelir vergisi ödemek zorunda kalmaktadır.

Aynı grup içinde şirket ortağı diğer bir şirketin veya holdingin halka açılmasında ise, yeni paylar ihdas edilmediğinden ilgili bakanlıktan izin almaya, genel kurulu toplantıya çağırmaya, satılmayan kısma peşinen satış taahhüdü vermeye ve hatta hisse senedi bastırmaya gerek bulunmamaktadır. Bu idari kolaylıklar yanında, vergi avantajı da daha fazla olmaktadır. Zira, KVK.'nun geçici 10'uncu maddesi, çalışmanın istisnalar ile ilgili bölümünde açıklandığı üzere, kurumların aktiflerindeki hisse senetlerinin satışından elde olunan kazancı, 1990 yılı sonuna kadar kurumlar vergisinden istisna tutmaktadır. Kurumlar vergisinden istisna olan bu kazançlar, diğer taraftan özel bir hükümle gelir vergisi kesintisine de tabi tutulmamıştır.

Yapılan açıklamalar gösteriyor ki, şirketlerin yerine, bu şirketlerin tüzel kişi ortaklarının halka açılması vergi avantajı yanında, formalite ve idari kolaylıklar sağlamaktadır.

2. Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Faaliyet Gösteren Sermaye Şirketlerinde Kurumlar Vergisi Nisbeti İndirimi

20.12.1990 tarih, 20731 Sayılı Resmi Gazetede ki 3689 Numaralı Kanunla, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu-

na geçici 19'uncu madde eklenmiştir. Söz konusu madde hükümüne göre, "1.1.1991-31.12.2000 tarihleri arasında, münhasıran kalkınmada öncelikli yörelerde faaliyet gösteren ve kanuni ve iş merkezleri bu yörelerde bulunan ayrı tüzel kişiliğe sahip imalatçı kurumların, bu faaliyetlerinden elde edecekleri kazançları, kalkınmada birinci derecede öncelikli yörelerde % 20, kalkınmada ikinci derecede öncelikli yörelerde ise % 30 oranında kurumlar vergisine tabi tutulur."

Maddenin amacı, imalatçı kurumların kalkınmada öncelikli yörelerde yapacakları yatırımın vergi yoluyla teşvik edilmesidir.

Söz konusu maddedeki şartları yerine getiren sermaye şirketleri de kurumlar vergisi indiriminden yararlanabileceklerdir.

B. ÖDENMESİ GEREKEN FONLAR

Sermaye şirketlerinde cari dönem itibariyle vergiye tabi bir kazancın bulunması durumunda, bunun üzerinden kurumlar vergisi ödenmesi gerektiğini biliyoruz. Bu vergi hesaplamasından sonra söz konusu, şirketlerin ayrıca bazı fonları ödemeleri gerekmektedir.

Fon belirli bir amacın gerçekleştirilmesi için ayrılmış olan ve gereğinde kullanılmak üzere, bir hesapta tutu-

lan paralar (108) şeklinde tanımlanabilir. Bizde yaygınlaşan ve burada ele alacağımız anlamıyla fon, belirli bir amacın veya birbirine yakın amaçlar grubunun gerçekleştirilmesi için, belirli (nakdi) kaynakların toplandığı ve harcandığı, bütçe içi veya bütçe dışı kanunsal nitelikli bir hesaptır. Fonun kaynakları genel ve katma bütçeler içinden bir defalık (kuruluşta) veya süreli olarak karşılanacağı gibi özellikle bütçe dışı fonlarda kendi mevzuatlarında belirtilen öz gelirlerinden de sağlanabilmektedir (109).

Fonlar vergi gibi devlet adına tahsil edilirler. Fakat devlet açısından bütçe dışı gelirlerdendirler. Fonların amacı, sosyal refah devleti olmanın doğal sonucu olarak gelişen ve genişleyen kamu hizmetlerinin yerinde ve zamanında gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan giderlerin sağlanabilmesine katkıda bulunmaktır. Son zamanlarda yapılan düzenlemeler sonucu, fonlar tüzel kişiliğe sahip kamu harcamaları şeklinde örgütlenmektedir. Bu fonlarda toplanan paralar, bir kamu geliridir. Cebrilik, gerçek ve tüzel kişilerden para olarak alınma gibi özellikleri nedeniyle, diğer kamu gelirleri vergi, resim, harç ve parafiskal gelirlere benzemektedir. Karşılıksız olması nedeniyle vergi-

(108) BULUTOĞLU, Kenan; E. KURTULUŞ; Bütçe Ve Kamu Harcamaları, İstanbul 1981, s.458.

(109) OYAN, Oğuz; "Fon Uygulaması Üzerine Genel Bir Değerlendirme", Mali Hukuk Dergisi, Sayı:5, Ankara 1986, s.3.

ye benzemekle beraber diğer kamu gelirlerinden ayrılmaktadır. Ayrıca bütçe dışı bir kamu geliri olması nedeniyle bütçeye dahil kamu gelirlerinden karşılıksız olması nedeniyle de bütçe dışı kamu geliri olan parafiskal gelirlerden ayrılmaktadır. Bu nedenle, fon gelirlerini ek bir vergi, vergi kesri, harç veya parafiskal gelir olarak nitelendirmek mümkün değildir. O halde, en çok diğer kamu gelirlerinin birbirine benzediği kadar onlara benzeyen fakat hepsinden önemli farklı özellikleri olan bütçe dışı bu gelirleri ayrı bir kamu geliri türü olarak kabul etmek ve "fon geliri" şeklinde adlandırmak gerekir (110).

Sermaye şirketlerinin ödeyeceği fonlar, Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Çıracılık, Mesleki Ve Teknik Eğitimi Geliştirme Ve Yaygınlaştırma Fonu olmak üzere üç çeşittir.

1. Savunma Sanayii Destekleme Fonu

7.11.1985 tarih ve 3238 Sayılı "Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın Kurulması Hakkındaki Kanun" un 12'nci maddesiyle söz konusu fon kurulmuştur.

Savunma Sanayii Destekleme Fonu'nun amacı, 3238 Sayılı Kanunun 1'inci maddesinde "Modern Savunma Sanayiinin geliştirilmesi ve Türk silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu-

(110) KARAKOÇ, Yusuf; "Kamusal Nitelikli Fon Gelirleri", Mali Hukuk Dergisi, Sayı:5, 1986, s.29.

nun sağlanması" olarak belirlenmiş olup, fonun kaynakları yine aynı kanunun 12'nci maddesinde 12 kalem halinde sayılmıştır. Bu kaynaklardan en önemlileri gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin ödeyecekleri meblağdır.

3238 Sayılı Kanunun 12'nci maddesinin (4) fıkrasına göre, Savunma Sanayii Destekleme Fonunun mükellefleri şunlardır:

- i. Kazanç ve iratlarını yıllık beyanname ile beyan etmek zorunda olan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri,
- ii. Yıllık beyanname vermeye mecbur olmayan dar mükellefiyete tabi mükelleflerden Gelir Vergisi Kanununun 101'inci maddesi gereğince kazanç ve iratlarını münferit beyanname ile beyan etmek zorunda olanlar,
- iii. Vergiye tabi kazançlarını Kurumlar Vergisi Kanununun 22'nci maddesi gereğince özel beyanname ile beyan eden dar mükellefiyete tabi yabancı kurumlar,
- iv. Gelir Vergisi Kanununun 94'üncü maddesinde sayılan ödemelerden vergi tevkifatı yapmak zorunda olan sorumlular ile Kurumlar Vergisi Kanununun 24'üncü maddesi gereğince vergi tevkifatı yapmak zorunda olan sorumlular,
- v. Kazançları götürü usulde tesbit edilen mükellefler.

3238 Sayılı Kanunun 13/5'inci maddesine göre gelir ve kurumlar vergisi mükellef ve sorumlularının ödeyecekleri Savunma Sanayii Destekleme Fonunun matrahı, gelir ve kurumlar vergisi olarak hesaplanan vergidir.

Görüldüğü üzere, fonun matrahı, gelir ve kurumlar vergisi matrahı değil, gelir ve kurumlar vergisi matrahı üzerinden hesaplanan gelir ve kurumlar vergisinin kendisidir (111).

3278 Sayılı Kanunun 13/5'inci maddesinde, Savunma Sanayii Destekleme Fonu oranının, gelir ve kurumlar vergisi olarak hesaplanan verginin % 2,5'u olduğu ve Bakanlar Kurulunun % 2,5 oranını % 7,5'e kadar yükseltmeye veya 0'a kadar indirmeye ve bu yetkiyi gelir unsurları itibariyle veya stopaja tabi unsurların her biri için ayrı ayrı oranlar tesbit edilmek suretiyle de kullanılabileceği hüküm altına alınmıştır. Bakanlar Kurulu oran konusundaki bu yetkisini aşağıda olduğu gibi kullanmıştır.

<u>Bakanlar Kurulu Karar Sayısı ve Resmi Gazete'de Yayın Tarihi</u>	<u>Oran</u>	<u>Uygulama Dönemi</u>
85/10182 (26.12.1985)	% 3	1.1.1985-31.12.1987
87/12468 (31.12.1987)	% 4	1.1.1988-31.12.1988
88/13441 (5.11.1988)	% 5	1.1.1989-Yürürlükte

(111) KARAARSLAN, Ali; "Gelir ve Kurumlar Vergisi ile İlgili Fonlar ve Öneriler", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:110, Ekim 1990, s.35.

Tablodan da anlaşılabilceği gibi Savunma Sanayii Destekleme Fonu'nun oranı halen % 5'dir.

2. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu 14.6.1986 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak kurulmuştur. Fon ise kanunun 3'üncü maddesi ile kurulmuştur. Fonun amacı kanunun 1'inci maddesinde "fakruzaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek ve sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek" olarak belirlenmiş ve fonun kaynakları aynı kanunun 4'üncü maddesinde (9) kalem olarak sayılmış bulunmaktadır. Bunlardan konumuzla ilgili olan ve kaynaklar arasında önemli yere sahip bulunan, yıllık beyanname veren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, hesaplanan gelir veya kurumlar vergisi üzerinden ilave olarak ödeyecekleri % 1 oranındaki miktardır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ödeyecek gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, Savunma Sanayii Destekleme Fonu'ndan farklı olarak, yalnızca yıllık beyanname veren gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri olarak belirlenmiştir (3238 Sayılı Kanun m.4). Görüldüğü üzere, fon mükellefleri sadece, yıllık beyanname veren gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri olduğundan özel, münferit,

muhtasar beyanname verenler ve götürü usulde vergilendirilen mükellefler bu fon için ödeme yapmayacaklardır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun da matrahı, Savunma Sanayii Destekleme Fonunda olduğu gibi, fon mükelleflerinin hesaplanan gelir ve kurumlar vergisidir.

3. Çıracılık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu

3308 Sayılı Kanunun 32'nci maddesinde, Çıracılık Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonunun amacı, "örgün, çıracılık ve yaygın eğitim yoluyla mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması, yetiştirilen insan gücünün sayı ve kalite olarak artırılması, çıracılık eğitimi dahil örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitimin bir bütün olarak desteklenip geliştirilmesi, mesleki ve teknik alanda iş öncesi ve hizmet içi eğitim programlarının kamu ve özel bütün işyerlerinde verimliliği artırıcı ilkelere gözetilerek yürütülmesini sağlamak" olarak belirlenmiş olup, aynı madde de fonun kaynakları 12 kalem olarak sayılmıştır. Bu kaynaklar arasında yer alan ve konumuzla ilgili olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin ödeyecekleri fonun esasları yukarıda açıklanan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile aynıdır. Bu fonun da oranı % 1'dir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu fonlar bütçe dışı fonlardır ve bütçe dışında oluşturulması, geleneksel bütçe ilkelerinin tamamına aykırıdır.

Ayrıca, normal vergilendirmede % 46 olan kurumlar vergisi oranınının %49,22 ye, sermaye yapılarına göre % 30 uygulanacak kurumlar vergisinin oranınının % 32,1 e, % 35 olan kurumlar vergisinin oranınının % 37,45'e, % 40 olan oranın ise % 42,80'e yükseldiği görülmektedir.

Ülkemizde teşvik edilen şirket türlerinin çoğalması arzu edilirken, verginin hesaplanması güçleşmiş, yapısal bütünlüğünde ise, tahribatlar olmuştur (112).

Diğer taraftan kişiler sorumluluklarının basit ve sade bir şekilde düzenlenmesini isterler. Mevcut üç fonun uygulamada karışıklıklar, dolayısıyla kırtasiye yarattığı bir gerçektir. Çünkü gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, gelir ve kurumlar vergilerinden başka ayrı ayrı üç fonu da hesaplayıp yatırmak zorundadırlar. Kabul etmek gerekir ki, adları fon olsa da, bu üç fona yapılan ödemeler mükellef açısından vergidir. Tarh, tahakkuk, ödeme ve ceza uygulaması aynen gelir veya kurumlar vergisinde olduğu gibidir (113).

Fonların kâr dağıtımına etkisi ise aynı kurumlar vergisinde olduğu gibi, fonlar da dağıtılacak safi ticari kâr miktarını azaltırlar. Çünkü mali kâr üzerinden hesaplanan

(112) ALTINÖZ, Mehmet; "Kurumlar Vergisi ve Fonların Vergi Yapısına Etkisi, Muhasebedeki Görünümüyle Bağımsız Dış Denetimde Yaratacağı Güçlükler", Mali Hukuk Dergisi, Şanal Matbaası, Sayı:18, Ankara 1988, s.36.

(113) KARAARSLAN; a.g.m., s.38.

kurumlar vergisinin üzerinden hesaplanan fonlar da safi ticari kâr toplamından mahsup edildikten sonra bu kâr dağıtımına konu olabilecektir.

C. KURUMLAR VERGİSİNDEN MÜSTESNA KAZANÇ VE İRATLARDA VERGİ KESİNTİSİ

Verginin kaynakta kesilmesi usulü, her ne kadar verginin sonradan mahsubu yapılmak üzere ödeme yapıldığı esnada kesilmesi (114) olarak tanımlanırsa da, kurumlar vergisinden müstesna kazanç ve iratlardaki vergi kesintisi nihai vergileme biçimindedir.

Bu tanımdan verginin kaynakta kesilmesi usulünün bir vergi toplama (tahsili) usulü olduğu anlaşılmaktadır (115). Vergi hukukunda "stopaj", "kaynakta kesme" olarak da isimlendirilen vergi tevkifatı, verginin toplanmasında modern, süratli, ekonomik amacı bulunan bir sistem olarak görülmektedir. Burada vergi sorumluları vergi dairesi adına vergiyi kesmekte ve vergi dairesine yatırmaktadır. Bu durumda gelir, istihkak sahiplerine brüt olarak ödenmemekte, kanunda belirtilen kesinti yapıldıktan sonra ödenmektedir (116).

Vergi tevkifatı müessesesi Gelir Vergisi Kanununun 94'üncü maddesinde düzenlenmiştir.

(114) ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz; Türk Vergi Sisteminde Verginin Kaynakta Kesilmesi, Ankara 1975, s.2.

(115) a.g.k.

(116) GÜLSEVEN, Mustafa; "Gelir Vergisi Tevkifatı Ve Vergi Sorumluluğu", Mali Hukuk Dergisi, Sayı:3, 1986, s.54.

1980 öncesi vergi sistemimizde, vergicilerin yakından bildiği meşhur, GVK.'nun 96'ncı madde uygulaması vardı. Bu eski 96'ncı maddede, kurum kazançları "dağıtılan" ve "dağıtılmış sayılan" şeklinde ikili bir ayırım içinde gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmuştur. Aşağı yukarı 20 sene uygulama sahasında kalmasına rağmen bu sistemin doğurduğu sorunlar bir türlü önlenememiş ve vergilendirmenin en karışık problemleri bu noktadan doğmuştur. Nihayet 1980 yılında vergi kanunlarında yapılan köklü değişikliklerden biri olarak, uygulamada basitlik, kolaylık sağlamak üzere, vergi alacağı esasına geçilmiştir. Vergi alacağı esasının bir ayağı olarak da, kurumlar vergisinden müstesna fakat menkul sermaye iradı olarak gelir vergisi konusuna giren kazanç ve iratlar üzerinden vergi kesintisi yapılması öngörülmüştür. Bunu sağlamak üzere GVK.'nun 94/8 maddesindeki hüküm vazedilmiştir. İlk bakışta gerçekten kolay anlaşılır ve uygulaması basit görünen vergi alacağı esası da beklenen ölçüde rahatlık getirmemiştir. Bunun üzerine 1986 yılı başından itibaren yürürlüğe giren 3239 Sayılı Kanunla, vergi alacağı esasına son verilmiş, bunun yerine kurumlar vergisi oranının % 40'dan % 46'ya yükseltilmesi suretiyle, kurum kazançlarından pay alan kişiler için de bunun nihai vergilendirme yerine geçmesi öngörülmüştür. Başka bir deyişle, kurum kazançları kurumlar vergisine tabi tutulduktan sonra ayrıca dağıtıldığında gelir vergisi beyannamesi

Maddeden de anlaşılabilceği gibi, kurumlar vergisinden müstesna kazançların bazıları hariç, dağıtılıp dağıtılmadığına bakılmaksızın vergi kesintisine tabi tutulacağı görülmektedir (118).

GVK.'nun 94/9 maddesinde vergi tevkifat oranı genel olarak % 25 olarak belirlenmiştir. Fakat aynı maddede, "Bakanlar Kurulu bu maddede yer alan tevkifat nisbetini, her bir bentte yer alan ödemeler için ayrı ayrı sifıra kadar indirmeye veya bir katına kadar arttırmak suretiyle yeniden tesbit etmeye yetkilidir. Bu yetki, tam ve dar mükellefler için farklı oranlar tesbit edilmek suretiyle de kullanılabilir" denmiştir.

Bakanlar Kurulu bu yetkisini son olarak 2.6.1989 tarih ve 89/14327 Sayılı Kararname ile vergi kesinti oranlarında değişiklik yaparak kullanmıştır. Bu kararname ile kurumlar vergisinden müstesna olmakla beraber GVK.'nun 94/8 maddesine göre gelir vergisi kesintisine tabi olan kazançlarda vergi kesintisi oranı % 10'dur.

Bu aşamada kurumlar vergisinden müstesna kazanç ve iratları iki grup altında toplamakta yararlıdır. Kurumlar vergisinden müstesna fakat GVK.'nun 94'üncü maddesi kapsa-

(118) "Dağıtılsın veya dağıtılmasın kurumların yabancı memleketlerde elde ettikleri kazançlar ile kurumlar vergisinden muaf veya müstesna kazanç ve iratlarından tevkifat yapılacaktır". Danıştay Dördüncü Daire, Tarih: 3.4.1986, Esas No: 1984/4041, Karar No: 1986/317.

mında stopaja tabi olan kazanç ve iratları bir grupta, hem gelir vergisi kesintisinden hem de kurumlar vergisinden müstesna olan kazanç ve iratları da ikinci grupta belirtmek gerekir.

1. Kurumlar Vergisinden Müstesna Olmakla Beraber
Gelir Vergisi Kanununun 94/8 Maddesine Göre Gelir
Vergisi Kesintisine Tabi Olan Kazanç ve İratlar

Bu kapsama giren kazançlar, KVK.'nun 8'inci maddesinde belirlenmiş bulunmaktadır. Ancak, söz konusu 8'inci maddede sayılan bütün kazançlar bu grubun içine girmemektedir. Daha önceki sayfalarımızda "Mali bilanço kârının belirlenmesinde istisnalar" başlığı adı altında incelediğimiz istisnaların vergi kesintisine tabi olanları aşağıda belirtilmiştir.

i. Yurt dışında yapılan inşaat, onarım ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançlar,

Tam mükellefiyete tabi kurumların yurt dışı inşaat, onarım ve montaj işlerinden sağladıkları kazançlar eskiden stopaj dışı bırakılmışken, günümüzde vergi kesintisi kapsamına alınmıştır.

Eskiden bu tür kazançlar her ne kadar hem kurumlar vergisinden, hem de gelir vergisi stopajından istisna tutulmuşsa da, bunların hissedarlara dağıtılması halinde, menkul sermaye iradı olarak beyan edileceğinden, taşıdığı varsayı-

lan vergi alacağıının mahsubu ile sonuçda vergilendirilmekteydi. Getirilen yeni düzenlemede kurumlardan kâr payı alanların bunları beyan etmeleri söz konusu olmadığı için, yurt dışı inşaat, onarım ve montaj işlerinden sağlanan kurum kazançlarının gelir vergisi stopajına alındığı söylenebilir (119).

- ii. Sanayi ürünü ihracat istisnasından yararlanan kazançlar,
- iii. Yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ile bunların tohum ve fideleri ve su ürünleri ihracatı istisnasından yararlanan kazançlar,
- iv. Dış navlun hasılatı istisnasından yararlanan kazançlar,
- v. Yatırım indirimi istisnasından yararlanan kazançlar,
- vi. Turizm müesseseleri ile seyahat acentalarının hasılatlarının istisnadan yararlanan kısımları,
- vii. Emisyon primleri istisnasından yararlanan kazançlar,
- viii. Devralınan kurumlara ait zararlarının devralan kurumun kazançlarından indirilmesi durumunda bu tutar vergi istisnası sayılmaktadır.

Açıklaması daha önceki sayfalarda yapılan devralınan kurum zararlarının devralan kurumun kazançlarından in-

dirilmesi durumu, bilinen anlamda bir zarar mahsubu mahiyetinde olmayıp bir vergi istisnası niteliğindedir. Dolayısıyla ile bu durumun ortaya çıkması, GVK.'nun 94/8 maddesine göre vergi kesintisi yapılmasını gerektirmektedir.

ix. Menkul kıymetler yatırım ortaklıkları ile menkul kıymetler yatırım fonlarına ilişkin istisna.

2. Kurumlar Vergisinden Müstesna Olduğu Halde, Gelir Vergisi Kesintisine de Tabi Olmayan Kazanç ve İratlar

i. Hazine bonosu ve devlet tahvil faizleri,

aa. Bunlardan 1986 yılından önce ihraç edilenlere ait faizlerin dağıtılması halinde % 25, (dağıtılmaması halinde vergi stopajına dahil olmayacaktır.)

bb. 1.1.1986-3.4.1986 döneminde ihraç edilenlere ait faiz gelirleri % 3 oranında gelir vergisi kesintisine tabi tutulacak,

cc. Daha sonra ihraç edilenlere ait faiz gelirlerinde ise vergi tevkifat oranı "0" dır.

ii. İştirak kazançları,

İştirak kazançları teorik olarak % 46 vergi yükü taşıdığından bunlar üzerinden iştirak eden kurumca ek bir vergilendirme yapılmayacaktır.

iii. Dar mükelleflerin yurt dışı faaliyet kazançları,

- iv. Okul, kreş ve spor tesisleri ile yurt ve sağlık tesislerinin işletilmesinden sağlanan kazançlar,
- v. Gelirlerinin tamamını Türk silahlı kuvvetlerini güçlendirmeye tahsis eden vakıflara ödenen kâr payları,
- vi. Kanunla kurulan Emekli Sandığı ve yardım sandıkları, Oyak, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı ile ilgili istisna kapsamındaki kazançlar,
- vii. Tam mükellef kurumların iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin satışından doğan kazançlar.

D. AYRILACAK YEDEK AKÇELER

Kâr dağıtımını konu alan çalışmamızda, kâr dağıtımını geniş ölçüde etkileyen yedek akçeler konusunun incelememiz dışında bırakılması mümkün olamayacağından şimdi yedek akçeler konusunda genel bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

1. Yedek Akçenin Tanımı Ve Türleri

Genel olarak yedek akçe, sermaye şirketlerinde bilanço kârlarından ayrılan vergilendirilmiş kazanç kısmıdır. Bir başka tanıma göre yedek akçe, işletme emrinde tutulan her türlü kârlardır (120). Aynı zamanda yedek akçeler, sermaye şirketlerinin dönem kârlarından ayırdıkları ve şirket

(120) TOKMAK, Safiye; "Sermaye Şirketlerinde Yedek Akçeler", Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, Nisan 1987, s.50.

bünyesinde çeşitli amaçların gerçekleşmesinde kullandıkları dağıtılmamış kâr kısmını ifade eder (121).

Öz sermayenin bir parçası olan ve kurum kazancından ayrılan yedek akçeler, kurum kazancının dağıtılmayıp işletmede alıkonulan kısmıdır.

Yedek akçeler çeşitli amaçları gerçekleştirmek için ve şirketin mali bünyesinin güçlü gelişmesini hızlandırmak (122) ve ileride doğabilecek riskleri (zararları) karşılamak amacıyla ayrılırlar (123).

Yedek akçeler çeşitli yönlerden ayırırma tabi tutulmuşlardır. Bizim yedek akçe ayırımlarında esas alacağımız kriter ise ülkemizdeki uygulamalar olacaktır. Uygulama yönünden bilançoda görülen çoğunlukla, a. Yasal (kanuni) yedek akçeler, b. İhtiyari yedek akçeler, c. Olağanüstü yedek akçeler, d. Diğer yedek akçeler olmak üzere dört grupta yer almaktadırlar.

TTK.'nun 466'ncı maddesiyle anonim şirketlere yedek akçe ayırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu hüküm aynı kanunun 534'üncü maddesinde yapılan atıfla limited şirketler için de geçerli kılınmıştır. Buna göre limited şirketler, anonim şirketlerde olduğu gibi kanuni olarak yedek akçe

(121) GÜR, Mehmet; "Sermaye Şirketlerinde Yedek Akçeler ve Ayrılma Esasları", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:3, 1985, s.18.

(122) UYSAL; EROĞLU; a.g.k. s.493.

(123) KIZILOĞLU; a.g.k., s. 1170.

ayırmak zorundadırlar. Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin TTK.'nda yedek akçe ayırmasını zorunlu kılan açık bir hüküm bulunmamaktadır.

Kâr dağıtımı yapılabilmesi için önce safi kârdan yedek akçelerin ayrılması gerekir. TTK.'nun 469'uncu madde -sine göre; "Kanuni ve ihtiyari yedek akçelerle kanun ve ana sözleşme hükmüne göre ayrılması gerekli diğer paralar safi kârdan ayrılmadıkça kâr payı dağıtılamaz" denilmektedir.

a. Yasal (Kanuni) Yedek Akçeler

Kanuni mecburiyetlere dayanılarak ayrılan yedek akçelere kanuni yedek akçe denilir. Sermaye şirketlerinin ayıracakları yasal yedek akçeler TTK.'nun 466'ıncı maddesi hükmüne göre ayrılır. Bu yedek akçeler ise üç grupta toplanmaktadır.

aa. Birinci Tertip Yedek Akçe (Umumi Yedek Akçe)

Sermaye şirketlerinin, her yıl safi kârlarının yirmide birini, ödenmiş esas sermayenin beşde birini buluncaya kadar umumi yedek akçe olarak ayırmaları zorunludur (TTK. m.466/1). Uygulamada, TTK.'nun 466/1'inci maddesine göre ayrılan kanuni yedek akçe için "Birinci tertip kanuni yedek akçe deyimi kullanılmaktadır".

Kanunda belirtilen sınıra ulaşılnca, birinci tertip kanuni yedek akçe ayırma zorunluluğu kalkar. Zarara mahsup

edilmek ya da sermayeyi artırmak gibi herhangi bir nedenle kanuni yedek akçe, ödenmiş sermayenin beşte birinin altına düşerse, azalan miktar ya da artan sermayeye göre hesaplanan miktar tamamlanıncaya kadar, birinci tertip kanuni yedek akçe ayrılmaya devam olunur (124).

TTK.'da, kanuni yedek akçenin safi kâr üzerinden ayrılacağı öngörülmüş, ancak safi kârın tanımına yer verilmemiştir. Bu ise, birinci tertip yedek akçe ayrılması yönünden, iki ayrı görüşün ortaya atılmasına neden olmuştur. Birinci görüşe göre, safi kâr deyimi, şirketin bir hesap döneminde elde etmiş olduğu kârdan (ticari kârdan) ödenmesi gerekli vergi ve fonlar çıktıktan sonra kalan ve pay sahiplerine dağıtılabılır duruma gelen net kârı ifade etmektedir. İkinci bir görüşe göre de, safi kâr, ticari kâr üzerinden, ödenmesi zorunlu vergi ve fonlar düşülmeden önceki kârı, başka bir anlatımla, vergisi düşülmemiş bilanço kârını ifade etmektedir (125).

Safi kârın, yukarıda belirtildiği gibi, farklı iki şekilde yorumu, şirketin ticari kârı üzerinden hesaplanacak birinci tertip yedek akçe tutarını da etkilemektedir.

Ancak, bu konuda yargı organlarına intikal eden olaylarda birinci tertip yedek akçenin, safi ticari kârın, ku-

(124) KIZILOT, Şükrü; "Birinci Tertip Yedek Akçe Ayrılması", Maliye Postası Dergisi, Sayı:174, 1987, s.56

(125) a.g.m.

rumlar vergisi düşmeden önceki tutar üzerinden ayrılması gerektiği şeklindedir. Danıştay'ın 13'üncü Dairesinin 26.9.1974 gün ve 1973/4320 Esas, 1974/3301 Sayılı Kararında; "... safi kârın ancak tasarruf edilebilecek kâr olduğu görüşünden hareket etmenin yeterli bir dayanağı bulunmamaktadır. Yıllık faaliyet sonucunu ifade eden ve kâr-zarar adını taşıyan hesaplarda gösterilen bakiye niteliğindeki kârın, daha sonra kârın tahsisi safhasında, vergilerin ayrı bir hesapta gösterilmesinin safi kârın niteliğini değiştirmemesi gerekir ..." denilmektedir.

bb. İkinci Tertip Yedek Akçe (Ek Yedek Akçe)

Ek yedek akçe olarak da adlandırılan ikinci tertip yedek akçe, TTK.'mun 466'ncı maddesinin ikinci fıkrasının 3 numaralı bendine göre, safi kârdan % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra, pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri (% 10'u) ikinci tertip yedek akçe olarak ayrılır.

İkinci tertip kanuni yedek akçenin ayrılmasında şu hususlara dikkat etmek gerekmektedir.

İkinci tertip yedek akçe, kâr dağıtımının söz konusu olduğu hallerde ayrılır. Dolayısıyla dağıtılmamış kâr üzerinden ikinci tertip kanuni yedek akçe ayrılamaz.

Üzerinden ikinci tertip yedek akçenin ayrılacağı dağıtılan kârın tesbitinde hissedarlara ödenmiş sermayenin % 5'i nisbetinde dağıtılan ilk kâr payı (birinci temettü) dikkate alınmaz. Bunun anlamı, ödenmiş sermayenin % 5'ine tekabül eden ilk kâr payı üzerinden ikinci tertip yedek akçenin ayrılamayacağıdır.

Bazı hallerde oluşan kâr ortaklara doğrudan dağıtılmayarak sermayeye eklenebilir. Çıkarılan hisse senetleri ise ortaklara bedelsiz olarak verilmiş olabilir. İşte bu gibi hallerde bunlara isabet eder kâr payları üzerinden ikinci tertip kanuni yedek akçe ayrılmaz.

İkinci tertip yedek akçenin ayrılmasında belirlenmiş bir üst sınır yoktur. Dolayısıyla belirtilen temel esaslara uyulduğu sürece ayrılmasına devam olunur.

İkinci tertip yedek akçenin ayrılmasında dağıtılan kâr kısmı önem teşkil ettiğinden geçmiş yıllara ait olup da ilgili yıl kârı ile birlikte veya başlı başına dağıtılan kârlardan da ikinci tertip yedek akçe ayrılır.

cc. Özel Kanuni Yedek Akçeler

Kanuni yedek akçelerden bir kısmının ayrılmasını belirleyen TTK.'nun 466' ncı maddesinin ikinci fıkrasının 1 ve 2 numaralı bentleri, bazı hallerde şirketce elde edilen hasılat fazlasının da yedek akçe olarak ayrılmasını öngörmektedir. Özel kanuni yedek akçe olarak ad-

landırdığımız bu yedek akçelerden ilki "emisyon primlerinden teşkil eden yedek akçe", ikincisi de "iptal kararlarından teşkil edilen yedek akçe" dir.

aaa. Emisyon Primleri

TTK.'nun 466'ncı maddesinin ikinci fıkra bir numaralı bent hükmüne göre; hisse senetlerinin çıkarılmasında, çıkarma masrafları tenzil edildikten sonra itibari kıymetten fazla olarak elde edilen hasılatın itfalara, yardım ve hayır işlerine sarfedilmeyen kısmı yedek akçe olarak ayrılır.

Ayrılan bu yedek akçe, birinci tertip yedek akçeye ilave olunur. Birinci tertip yedek akçenin kanuni üst sınırının tamamlanmış olması önemli değildir (TTK. m.466).

bbb. İptal Kârları

Anonim şirketlerde, sermaye taahhüdünü yerine getirmeyen ortakların bu gecikmeleri nedeniyle temerrüt faizi ödemeleri söz konusu olabilir. Hatta yönetim kurulu yetkisini kullanarak taahhüdünü yerine getirmeyen ortağın elindeki hisse senetlerini iptal ederek yerine yeni hisse senetleri çıkarabilir. İşte belirtilen yedek akçe, bu şekilde iptal edilen senetlerin yerine çıkarılan hisse senetlerinin satışından doğan hasılat noksanı çıkarıldıktan sonra kalan kısmın üzerinden teşkil edilir ve birinci tertip yedek akçeye eklenir (126).

(126) GÜR; "Sermaye Şirketlerinde Yedek Akçeler...", s.20.

b. İhtiyari Yedek Akçeler

Sermaye şirketlerinin ana sözleşmelerine, kanuni yedek akçeler dışında ihtiyari yani isteğe bağlı olarak yedek akçe ayrılabilceği hükmü konulabilir. TTK.'nun 467'nci maddesi buna imkan vermektedir.

İşte, ihtiyari yedek akçe olarak adlandırdığımız bu yedek akçe, esas mukavelelerden doğmaktadır. Eğer ana sözleşmede bu tür bir yedek akçenin ayrılması öngörülmüş ise bu halde kanuni yedek akçe ayrılmadan kâr dağıtımı yapılmadığı gibi, ihtiyari yedek akçe ayrılmadan da kâr dağıtılamaz (TTK. m.469).

İhtiyari yedek akçeler, kanuni yedek akçeyi tamamlamak üzere veya başka çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere ana sözleşme gereğince ayrılabilirler. Bu amaçlardan en önemlisi, pay sahiplerine dağıtılacak kârı belli bir oranda tutmak için ihtiyari yedek akçe ayırma amacıdır. Bazı şirketlerin ana sözleşmelerinde pay sahiplerine dağıtılacak en yüksek kâr oranını saptayan hükümler vardır. Bu takdirde kârın dağıtılmayan kısmı otomatikman yedek akçeye ayrılmaktadır ki, bu tür yedek akçeleri de ihtiyari yedek akçe olarak kabul etmek gerekir (127).

Ayrıca yedek akçeler, ekonomik hayattaki konjonktürel dalgalanmalara karşı, şirketin mali bünyesini koruyucu ve

(127) ERİMEZ; "Şirketlerde Kâr Dağıtımı ...", s.288.

sağlamlaştırıcı bir nitelik gösterirler. Şirketin zarar etmesi halinde, sermayeyi tamamlayarak, işletme konusunun aksamadan yürütülmesini sağlamak yanında, gereği gibi kâr edilmeyen dönemlerde kâra ilavede bulunarak, istikrarlı kâr dağıtımına imkan verirler. Bunların gerçekleşmesinde ise ihtiyari olarak ayrılan yedek akçelerin payı önemlidir.

c. Olağanüstü Yedek Akçeler

Vergiden sonraki kârdan, her türlü temettü ve yedekler ayrıldıktan sonra, genel kurul, kalan kârın dağıtılmamasına karar verirse bu tutar "olağanüstü yedek" başlığı altında gösterilir. Uygulamada fevkalade yedek akçe olarak da anılırlar.

TTK.'nın 496'ncı maddesinde, yedek akçe ayırma bakımından genel kurula geniş yetki tanınmıştır. Bu madde hükmüne göre, şirketin devamlı gelişmesi ya da olanak ölçüsünde dengeli kâr paylarının dağıtılmasını temin bakımından uygun ve faydalı olduğu takdirde, genel kurul, kâr paylarının saptanması sırasında, kanun ve esas mukavelede sayılanlar dışında yedek akçeler ayrılmasına ve yedek akçenin kanun ve esas mukavele ile belli edilen hadlerin artırılmasına karar verebilir.

Kısaca olağanüstü yedek akçe, kanun ve esas sözleşme hükümlerine göre ayrılması zorunlu olan yedek akçeler dışında, şirket genel kurulu ya da ortaklar kurulu kararı ile

ayrılan yedek akçedir. Nitekim dağıtılmayan kârlar işletme bünyesinde ayrılmış olağanüstü yedek akçelere bir örnektir (128).

d. Diğer Yedek Akçeler

Genel hatlarıyla ele aldığımız bu yedek akçelerden başka, çeşitli isimlerle anılan yedek akçeler de vardır. Bu yedek akçeler de sınıflandırmamız içerisinde diğer yedek akçeler grubunda yer alacaktır.

Bunlara örnek olarak Bankalar Kanununa göre ayrılacak yedek akçeler verilebilir. Bilindiği üzere bankalar, anonim şirket statüsünde kurulurlar. Bu nedenle de TTK. hükümlerine göre ayrılması zorunlu bulunan yedek akçeleri ayırmak zorundadırlar. Ayrıca bankalar, Bankalar Kanununa göre faaliyette bulunan kuruluşlar olduklarından Bankalar Kanununun 35'inci maddesi hükmüne göre de, safi ticari kârlarının % 5'inin "ileride vukuu muhtemel zararlar kargılığı" olarak ayırmak zorundadırlar. Bankalar Kanununun 35'inci maddesine göre safi kârın % 5'i olarak ayrılacak yedek akçe miktarı ödenmiş sermaye miktarına ulaşınca kadar ayrılır.

Yedek akçeler, her ne kadar kurumlar vergisi, fonlar ve vergi kesintisinde olduğu gibi devletin kârdan aldığı payı göstermiyorsa da, ayrıldıkları dönem safi ticari kârını kurumlar vergisi, fon ve vergi kesintisinde olduğu gibi

(128) GÜR; "Sermaye Şirketlerinde Yedek Akçeler ...", s.21.

azaltıcı niteliktedir. Kısaca kurumlar vergisi, fon ve vergi kesintisi nedeniyle safi ticari kazancı azaltan etmenler kurum açısından bir borç iken, yedek akçeler ise kurumun bir kenara ayırdığı tasarrufları niteliğindedir. Fakat söz konusu borçlar gibi dağıtılacak safi kârı, ayıldıkları dönem azaltıcı niteliğindedirler.

Dağıtılabilir kârın tesbiti yapılan açıklamalar ışığında kısaca özetlenirse, safi ticari kârdan, hesaplanmış kurumlar vergisi, fonlar, kurumlar vergisinden istisna edilmiş kazançlar üzerinden yapılan vergi kesintisi ve yedek akçeler düşüldükten sonra dağıtılabilir kâr miktarına ulaşılır.

Şimdi dağıtılabilir kârın ne şekilde dağıtılacağını görelim.

III- KÂRIN DAĞITIMI

Buraya kadar sermaye şirketlerinde dağıtılabilir kârın tesbit edilmesi incelenmiştir. Kâr dağıtımının genel açıklamaları çalışmanın birinci bölümünde açıklanmış olduğundan burada aynı konular üzerinde durulmayacaktır. Burada daha çok dağıtılacak temettülerin hesabı ve kâr dağıtımında taraflar üzerinde durulacaktır.

Sermaye şirketlerinde hesap dönemi sonunda ortaya çıkan kârın dağıtılması ya da dağıtılmaması, bu yönde alına-

cak karara bağlıdır. Kâr dağıtım kararının verilebilmesinin ilk koşulu ise, usulüne uygun olarak düzenlenmiş bir bilançoya göre kâr sağlanmış olması, ya da daha önceki yıllar kârlarından bu amaç için kullanılabilecek yedek akçelerin bulunmasıdır (TTK. m.470-469/2).

Dağıtılabilir safi kâr, genel kurul tarafından bilançonun tasdik edilmesi ile kesinleşirken, dağıtılabilir safi kârın pay sahibine ait kâr payı halini alabilmesi için genel kurulun ayrıca karar vermesi gerekir. Bununla birlikte bilanço tasdik edilmeden kâr payı hakkında karar verilemez (129).

Çok doğaldır ki, usulüne uygun bir kâr dağıtımından söz edebilmek için öncelikle sermaye şirketi bünyesinde sağlıklı bilançolar üzerinden hesaplanmış bir kâr elde edilmiş olması gereklidir. Daha sonra da bu kârın dağıtılmasına karar verilmiş olmalıdır. Biz bundan sonraki konulara dayanak teşkil etmesi bakımından bu şartların oluştuğu varsayımından hareket ederek incelemelerimizi sürdüreceğiz. Yani kısaca söz konusu ettiğimiz sermaye şirketlerinde dağıtıma konu olabilecek bir kâr miktarı mevcut ve bu mevcudun da dağıtılmasına karar verilmiştir, kabul edilecektir.

Bir sermaye şirketinde kâr dağıtılırken bu kârdan pay alacak kişiler, o şirketin sermayesinde payı bulunan

(129) GÜNEŞ; a.g.m., s.57.

kişiler veya pay sahipleri dışında kâra iştirak eden diğer kişiler olabilirler. Bu kişilere göre kâr dağıtımını farklılıklar gösterebileceğinden çalışmada, pay sahiplerine yapılan kâr dağıtımını ve pay sahipleri dışında kâra iştirak eden diğer kişilere yapılan kâr dağıtımını şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutularak konunun incelenmesi uygun görülmüştür.

A. PAY SAHİPLERİNE YAPILAN KÂR DAĞITIMI

Normal olarak düşünüldüğünde, madem ki şirket bir yarar birliğidir, o halde şirketin elde ettiği kârların pay sahiplerine dağıtılması gerekir, denilebilir. Ancak, günümüzün koşulları ve ekonomik ilişkiler, sermaye şirketlerinin elde ettikleri kârın tamamının pay sahiplerine dağıtılmasına uygun düşmemektedir. Sermaye şirketlerinde pay sahipleri dışında kalan kimselere kârdan pay alma hakkı tanınabileceği gibi, pay sahipleri arasında ayrıcalık yaratılabilir.

TTK.'nın 455'inci maddesiyle "Her pay sahibi kanun ve esas mukavele hükümlerine göre pay sahiplerine dağıtılmaya tahsis olunan safi kazançta, payı nisbetinde iştirak hakkını haizdir" denmiştir.

Söz konusu maddeyle ortakların dağıtılmaya tahsis olan kâra payları oranında katılması ilkesi getirilmiştir.

Kanun koyucu da dağıtılacak kârdan öncelikle pay sahiplerinin yararlanmasını arzulamış ve pay sahiplerinin haklarının ihlalinin önlemek amacıyla kendilerine, kârdan pay alma hususunda öncelik tanımıştır. Gerçekten TTK.'nın 298'inci maddesinde kuruculara verilecek kâr paylarının safi kârdan kanuni yedek akçe ve pay sahipleri için ödenmiş sermayenin % 5'i oranında kâr payı ayrıldıktan sonra kalan kârın onda birini aşamayacağı hükme bağlanmıştır. Söz konusu kâr payı birinci temettü olarak adlandırılmaktadır.

1. Birinci Temettü

Uygulamada birinci temettü diye isimlendirilen ve dönem sonu safi ticari kârın bölünmesini etkileyen kâr payı ayrılmasının en önemli özelliği, şirket ortaklarının dönem sonu safi ticari kârından aldıkları ilk pay olmasıdır. Ayrıca birinci temettü, şirket ortaklarının sermayelerine mahsuben şirkete yaptıkları ödemelere orantılı olarak ödenir ve birinci temettü, esasta kârdan pay ayırmak (dağıtmak) olmakla birlikte, ortağın sermayesine karşı şirketten aldığı yıllık faiz niteliğini taşımaktadır ve ortakların kendi rızaları olmadıkça genel kurulun üzerinde tasarrufta bulunamayacağı bir kâr payı niteliğini kazanmıştır (TTK. m.469/2).

Sermaye şirketinin nihai amacı kâr etmek ve bunu ortaklarına intikal ettirmek olduğuna göre, kârdan pay almaya

ilk hakkı olanlar şirketin ortaklarıdır. Diğer bir ifadeyle şirket ortakları kârdan hiç pay almazken, bu kârın, ortak niteliği taşımayan üçüncü kişilere verilmesini kanun doğru bulmamıştır. Ancak birinci temettü ayrıldıktan sonra, şirket ana sözleşmesinde hüküm varsa veya genel kurul kararıyla (TTK. m.469/3) üçüncü kişilere de kârdan pay verilebilmektedir.

TTK.'nun 456' ncı maddesinin normal sonucu olarak Türk uygulamasında birinci temettü ortaklar tarafından ödenmiş sermaye üzerinden ayrılmaktadır.

Birinci temettünün bir diğer özelliği ikinci kanuni yedek akçenin üzerinden ayrılacağı kâr payını etkilemesi, ancak bu kâr payının içinde yer almamasıdır. TTK.'da ikinci yedek akçenin ayrımı "safi kârdan birinci fıkrada yazılı yedek akçeden başka pay sahipleri için % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra, pay sahipleriyle kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri" şeklinde açıklanmıştır (TTK. m.466/2 b.3). Açıklamadan görüleceği üzere, birinci temettü safi kârdan çıkarıldıktan sonra, kalan ve fiilen dağıtılan kâr 1/10 şeklinde ikinci kanuni yedek akçe ayrılmaktadır. Bu durumda birinci temettü oranına karşılık gelen kâr payının az veya çok olması, ikinci kanuni yedek akçenin üzerinden ayrılacağı kâr payını, ayırım oranına göre az veya çok etkileyecektir. Birinci temettü oranı yüksekse, ikinci kanuni yedek akçe azalacak,

birinci temettü oranı az ise, ikinci kanuni yedek akçe miktarı artacaktır. Böylece birinci temettü oranı, ikinci kanuni yedek akçenin ters orantılı bir göstergesi olmaktadır.

Ayrıca birinci temettüyle ilgili Sermaye Piyasası Kurulu'nun Sermaye Piyasası Kanunundan kaynaklanan bazı yetkileri söz konusudur.

a. Sermaye Piyasası Kanununa Göre Halka Açık Anonim Şirketlerde Birinci Temettü Oranına İlişkin Zorunluluk

2499 Sayılı SPK.'nun 1'inci madde hükmünden de açıkça anlaşılabilceği üzere bu kanunun en önemli konularından biri, "tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemektir." Tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarını korumak ise her şeyden önce bu kişilerin kâr payı (temettü) haklarını güvence altına almakla olasıdır. Kanun, bu amaç doğrultusunda, halka açık anonim ortaklıklara bir dizi yükümlülük getirmiştir.

Bilindiği üzere TTK.'na göre, anonim ortaklıkların esas sözleşmelerinde birinci temettü oranlarını gösterme zorunlulukları bulunmamaktadır. Oysa SPK. uyarınca, halka açık anonim ortaklıklarının birinci temettü oranlarını esas sözleşmelerinde göstermeleri zorunludur (SPK. m.15).

Birinci temettünün oranının esas sözleşmede gösterilmesi zorunluluğu, birinci kâr payını "sözleşmeye dayalı" bir hak haline getirme amacını taşımaktadır. Böylece temettünün mütesep hak niteliği güçlendirilmiştir (130).

Halka açık anonim ortaklıkların, esas sözleşmelerinde göstermek zorunda oldukları birinci temettü oranı, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından seri IV/I nolu tebliğin 7'nci maddesinde aşağıdaki şekilde açıklanmıştır.

"Hisse senetleri halka arz yoluyla satılan anonim ortaklıkların birinci temettü oranı uzun vadeli devlet iç borçlanma tahvillerinin ilgili hesap döneminin son günündeki faiz oranıdır. Ancak ödenmiş sermaye üzerinden hesaplanacak bu birinci temettü tutarı, hesap dönemi net kârından vergi ve benzerleri düşülmek suretiyle bulunan dağıtılabilir kârın % 20'sinden az, % 75'inden fazla olamaz; dağıtılabilir kârın % 75'i devlet tahvilleri faizlerine göre hesaplanan temettü tutarının altında kaldığı takdirde, temettü olarak bu meblağ ödenir".

2 Mart 1983 tarih ve 17975 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan tebliğle bu maddeye ayrıca aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

(130) PAMUKÇU, Celal; "Sermaye Piyasası Kanunu Ve İlgili Mevzuat Yönünden Halka Açık Anonim Ortaklıkların Tabi Oldukları Kâr Dağıtım Esasları", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:57, Mayıs 1986, s.47.

"Ancak, genel ve katma bütçeli idarelerin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin iştiraklerinin bulunduğu ortaklıklarda, yukarıdaki esaslara göre saptanan birinci temettünün ortaklara dağıtılacak tutarı Maliye Bakanlığınca belirlenebilir."

Anılan tebliğin son fıkrasına göre; kâr dağıtımına ilişkin bilgiler en geç hesap döneminin son gününü izleyen dokuz ay içinde kurula (SPK'ya) bildirmek zorundadırlar.

Özetle Sermaye Piyasası Kanunundaki hükümlerle TTK.'nda belirlenen kâr dağıtım kalemlerinin sırası değişmekte ve pay sahipleri kârdan hisse alacaklara verilecek miktar sınırlanmaktadır. Başka bir deyişle, birinci temettü kanunî yedek akçenin hemen arka sırasına zorunlu ve maktu bir miktar olarak geçmek ve genel kurul kararıyla hak sahibi olan kişilere tahsisine izin verilmemektedir. Ayrıca birinci kâr payına ana sözleşme veya kurul kararı ile ayrılabilirlik ihtiyari ve diğer yedek akçelerin de önüne geçmektedir (131).

b. Pay Sahipleri Arasında Ayrıcalıklı Ve İmtiyazlı
Hisse Senetleri Sahipleri Bulunmasının Kâr
Dağıtımına Etkisi

Ticaret Hukuku alanında kabul edilen ana ilke, dağıtılan kâr ne olursa olsun, aynı türden olan hisse sene-

(131) GÖKER, Erol; "Sermaye Piyasasında Kâr Dağıtımı", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:2, 1985, s.61.

di sahipleri arasındaki eşitliğin bozulmamasıdır. Ancak bu, farklı hisse senedi kategorileri arasında farklılık olmayacağı anlamına gelmez. Bu görüşün ışığı altında, sermaye şirketleri, hisse senetlerinden bir kısmına kârdan öncelikle kâr payı alma hakkı tanıma yoluna gitmişlerdir. TTK.'da bu eğilime uygun olarak, 455'inci maddesinde, esas mukavelede hisse senetlerinin bazı çeşitlerine imtiyaz hakkı tanınabileceğini hükme bağlamıştır. Hisse senetlerine tanınan imtiyaz hakkı, senetlerin sahiplerine çoğu zaman şirket kârından belli bir oranda kâr payı almakta öncelik hakkı verilmesi şeklinde belirlemekte, bazen de kârdan diğer hisse senetlerine nazaran daha yüksek oranda bir kâr payı verilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Öncelik hakkı veya imtiyazın tasfiye paylarına kadar uzananları da mevcuttur (132).

Nama veya hamiline yazılı olabilen hisse senetleri sadece anonim şirketlerde mevcuttur. Eshamli komandit ve limited şirketlerde kıymetli evrak (menkul değer) şeklinde pay senedi olmadığından imtiyazlı pay (hisse) senedi çıkarılması veya bir kısım paylara imtiyaz tanınması söz konusu olamaz. Bununla beraber bu şirketler kişiye bağlı olarak ve sair bir kısım pay sahiplerine kârdan veya tasfiye artığından, ana sözleşmeye hüküm konmak suretiyle imtiyaz tanınması mümkündür (133).

(132) ERİMEZ; "Şirketlerde Kâr Dağıtımı...", s.150.

(133) ULUSOY; "Mukayeseli Serm. Şirk...", s.464.

İmtiyazlı paylara kâr payı ancak dağıtılabılır kâr içindeki sıralamada yer verilebilir. Başka bir anlatımla, birinci temettüden sonra kâr dağıtım kademelerinden herhangi birinde imtiyazlı paylara kâr verilebilir. Birinci temettüden hemen sonra (varsa kurucu payları ayrılmadan önce) onunla aynı kâr matrahı üzerinden imtiyazlı paylara kâr ayrılabilir. Ya da kurucu kâr payından sonra kalan kâr matrahı üzerinden imtiyazlı paylara kâr dağıtılabılır.

İmtiyazlı paylar kurucular elinde ise, bunlara kurucu intifa kâr payı yanında imtiyazlı kâr payı da verilebilir. İmtiyazlı paylara verilecek kâr payı oranı ve miktarı konusunda ana sözleşmede hüküm olmaması durumunda, ortakların menfaati ve iyiniyet kuralları dikkate alınarak oran ve miktar genel kurulca belirlenebilir (134).

Bu nedenle bu tür menkul kıymetlerde genel kâr dağıtım ilkeleri TTK.'nun ve SPK.'nun temel ilkeleri dışında farklı bir nitelikte düzenlenmiştir. Böylece üçüncü kişilere verilecek kâr payı ortaklardan önceye alınmış veya aynı düzeyde tutulmuştur.

c. Hisse Senetlerine Dönüşmüş Tahviller

Sermaye şirketlerinde pay sahibi olup, kâr dağıtımına etkide bulunabilmenin bir kaynağı da değişebilir (konvertibl) tahvillerdir.

(134) KIZILOTL; "An.Şirk.Kâr Dağ...", s.52.

Özellikle sermaye piyasaları gelişmiş olan ülkelerde, uygulamada tahviller çeşitli şekiller almışlardır. Bu arada pay senedi ile tahvil arası karışık tipler de doğmuştur. İşte bunlardan değişebilir (konvertibl) tahviller sahiplerine ellerindeki tahvilleri ileride hisse senetleriyle değişme hakkını vermektedir. Uygulaması bizde ilk kez 1969 yılında 50 milyon liralık hisse senedi çevrilebilir tahvil adıyla konvertibl tahvil çıkarılmış ve kısa zamanda satılmıştır. 5 yıl vadeli ve % 13 faizli olan bu tahvillerin tutarlarınının % 20'si oranında yeni kurulacak bir sınai teşebbüste hisse senedi satın alma hakkı sağlanacağı ilan edilmiş ve hamiline yazılı olarak verilecek bu hisse senetlerinin tahvil sahiplerine bir prim karşılığı alınmadan başabaş değeri üzerinden verileceği belirtilmiştir. Ayrıca bildirilecek olan değiştirme zamanında, tahvil karşılığında hisse senedi alacak kimseye, değişme tarihine kadar işlenmiş faizlerin de ödeneceği, eldeki tahvil ne olursa olsun tek şirketin hisse senetlerinin % 10'undan fazlasının edinilemeyeceği belirtilmiştir (135).

Günümüzde uygulaması zayıf olan değiştirilebilir tahvillerin ülkemizdeki menkul kıymetler borsasının gelişimine paralel olarak, uygulamada güçlenmesi mümkün olabilir. TTK. m.430/4 maddesi gereğince hukuken uygulanabilir olan konvertibl tahvillerin ihracı idari formaliteler içermektedir.

(135) KÜÇÜKİNCE, Mehmet; a.g.k., s.200.

B. PAY SAHİPLERİ DIŞINDA KÂRA İŞTİRAK EDEN DİĞER KİŞİLER

Günümüzün ekonomik koşulları, şirketin kuruluşunda, idaresinde ve finansmanında pay sahipleri dışında kalan kimselerin de şirkete yarar sağlaması gereğini ortaya çıkardığından, kârın bir kısmının pay sahipleri dışında kalan kişilere tahsisi yoluna gidilmektedir.

Anonim şirketlerde pay sahipleri dışında, kâra iştirak eden diğer kimseler; intifa senedi sahipleri, kurucular, yönetim kurulu üyeleri, şirkette çalışan hizmetliler, kâra iştirakli tahvil (obligasyon) sahipleri ve kâr-zarar ortaklığı belgesi sahipleridir.

1. İntifa Senedi Sahiplerine Verilen Kâr Payları

TTK. m.402/1'e göre genel kurul, ana sözleşme gereğince veya ana sözleşmede hüküm yoksa değiştirerek intifa senetleri çıkarılmasına karar verebilmektedir. Kimler lehine intifa senedi çıkarılabileceği TTK.'da tahdidi şekilde sayılmıştır. Bunlar; itfa olunan payların sahipleri, alacaklılar, kurucular veya bunlara benzer bir sebeple ortaklıkla ilgili olanlardır.

TTK. m.403'e göre; intifa senedi sahiplerine ortaklık hakkı verilmeyeceği kanunda açıkça belirtilmiştir. İntifa senedi sahiplerine tanınacak haklar, safi kâr, tasfiye neticesine iştirak veya yeni çıkarılacak hisse senetlerini alma haklarıdır.

İntifa senetleri kurucu intifa senetleri ve adi intifa senetleri olmak üzere ikiye ayrılabilir. Şimdi kârın dağıtımına etkisi bulunan bu intifa senedi çeşitlerini inceleyelim.

a. Kurucu İntifa Senetleri

Anonim şirketlerde, şirket kurucularına ve kuruluş sırasında yarar sağlayan kişilere bazı haklar tanınması gelenek halini almıştır. Çoğu anonim şirketler, kurucularla kuruluş sırasında hizmet ve yararı olan kişilere kurucu senetleri vermekte ve ana sözleşmelerine bu senetlerin sahiplerine kâr payı verileceği hakkında hükümler koymaktadırlar.

TTK. m.278'e göre, "Ana sözleşmeyi tanzim ve imza eden ve sermaye olarak ana sözleşmede muayyen parayı veya hut paradan başka bir şeyi koymayı taahhüt eden gerçek ve tüzel kişiler" kurucu sayılmıştır.

TTK.'nun 298 ve 402'nci maddelerinde, şartlı olarak kuruculara kârdan pay verilebileceği kabul edilmiştir. 298'inci maddenin birinci cümlesinde kurucuların şirket sermayesini azaltacak nitelikte kendilerine bir menfaat sağlayamayacakları belirtildikten sonra, aynı maddenin ikinci fıkrasında "ancak hasıl olan kazançtan 466'ncı maddenin birinci fıkrasında yazılı yedek akçe ile pay sahipleri için yüzde 5 kâr payı ayrıldıktan sonra kalanın onda birini kendilerine tahsis edebilirler. Kuruculara zikri ge-

çen menfaatler için verilecek senetlerin nama yazılı olması lazımdır" hükmüne yer verilmiştir. 402'nci maddede ise kurucuların kârdan pay alabilmeleri için ana sözleşmede mutlaka hüküm bulunması, bu hükmün şirketin kuruluşu sırasında konulmuş olması şartları getirilmiştir.

Kısaca, 298'inci maddedeki esaslara göre belirlenecek % 10 oranı kuruculara dağıtılabilecek en çok kâr oranını göstermektedir. Kuruculara bu miktarın üstünde kâr payı verilmesi kanunla yasaklanmıştır. Daha altında bir oran saptanabilir.

b. Adi İntifa Senetleri

Bazı şirketler amorti edilen hisse senetlerinin yerine intifa hisse senedi verirler. İntifa senetleri, sahiplerine, şirket kârından, pay sahiplerine belli oranda bir kâr dağıtıldıktan sonra, kalan kârdan bir miktar kâr payı alma hakkı tanıyan özel belgelerdir (136).

Adi intifa senetlerinin sahiplerine, safi kârdan birinci tertip yedek akçe ile birinci tertip kâr payı ayrıldıktan sonra pay verilebilir.

2. Yönetim Kurulu Üyelerine Verilen Kâr Payları

Şirketler, yönetim kurulu üyelerine toplantıya katılma ücretleri veya huzur hakkı adı verilen toplantı başı-

(136) ERİMEZ; "Şirketlerde Kâr Dağıtımı...", s.155.

na, ya da haftalık, aylık veya yıllık olarak belirli bir miktarda ücret verebilirler. Bu ücretler dönem kârının saptanmasında hasılatтан indirilir ve ücret olarak vergilendirilirler.

Ayrıca bunlardan başka, yani ücretlerin dışında doğabilecek safi kârdan belli bir oranda yönetim kurulu üyelerine dönem sonu kârından verilen kâr payı ile huzur hakkı veya ücret şeklinde yapılan ödemeler arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Zira bunlara dönem sonu kârından belli bir oranda verilecek kâr payı, bunların kârın elde edilmesinde geçen gayretlerine karşılık pay sahiplerinin kârlarından fedakârlık ederek verdikleri karşılıktır ve ödenbilmesi dönem sonunda dağıtılabılır kâr elde edilmesine bağlıdır.

TTK.'nun 472'nci maddesine göre yönetim kuruluna verilebilecek kâr payları belli ölçüde kısıtlanmıştır. Bu maddeye göre; "Yönetim kurulunun kâr payları sadece safi kârdan ve ancak kanuni yedek akçe için belli para ayrıldıktan sonra ve pay sahiplerine yüzde dört oranında veya esas mukavele ile belli edilen daha yüksek oranda bir kâr payı ayrıldıktan sonra verilebilir."

Maddeden de anlaşılacağı üzere yönetim kuruluna verilecek kâr payı, gayrisafi kârdan kanuni yedek akçe ve birinci temettü miktarının ayrılmasından sonra kalacak kârdan ayrılacaktır.

Dağıtılabilir kârdan, yönetim kurulu üyelerine verilecek kâr payının azami miktarı tesbit ve tahdit edilmemiştir. Ana sözleşmeye göre tesbit edilen oranın safi kâra uygulanmasından doğan kâr payını alırlar.

Kurucu kâr payları gibi, dönem sonu dağıtılabilir kâr kavramı içinde yer alan yönetim organı kâr payları, şahsi bir hak niteliği taşımazlar. İstencildiği zaman ana sözleşme değiştirilerek yönetim organı kâr payları kaldırılabilir.

SPK.'nun 15'inci maddesinin 2'nci fıkrasına göre, "Yönetim kurulu üyeleri ile memur, müstahdem ve işçilere kârdan pay dağıtılabilmesi için esas sözleşmede hüküm bulunması şarttır. Yasa hükmü ile ayrılması gereken yedek akçeler ile esas sözleşmede pay sahipleri için belirlenen birinci temettü ayrılmadıkça başka yedek akçe ayrılmasına, ertesi yıla kâr aktarılmasına ve yönetim kurulu üyeleri ile memur, müstahdem ve işçilere kârdan pay dağıtılmasına karar verilemez."

Anlaşıldığı gibi, bu tip ödemelerin, salt genel kurul kararı ile yapılması olası değildir. Öte yandan, esas sözleşmede bu konuyla ilgili hüküm bulunsa bile, yasa hükmü gereği ayrılması gereken yedek akçeler ile, esas sözleşmede pay sahipleri için belirlenen birinci temettü ayrılmadıkça, yönetim kurulu üyeleri ile memur, müstahdem ve işçilere kârdan pay verilemeyecektir.

Vergi hukuku yönünden yönetim kurulu üyelerine verilen kâr payları menkul sermaye iradı sayılmaktadır (GVK. m.75/3) ve bu irat ve kazançlar için beyanname verilmez (GVK. m.85).

3. Şirketin Memur ve Hizmetlilerine Kâr Üzerinden Ödenen Temettü İkramiyeleri ve Primler

Geniş anlamıyla ikramiye, bir işletmede (iş yerinde) çalışan personele kazançtan dağıtılan aylık dışı para, ya da işlerinde üstün başarısı görülenlere verilen bir nevi mükâfaat ölçüsüdür. Gerçekten, çalıştırılan personelin çalışma şevk ve arzusunu uyandırmak ve canlı tutmak için çalışanlara bir kısım teşvik önlemlerinin uygulanması gerekli olmaktadır (137).

Şirkete hizmet akdi ile bağlı olarak çalışan memur ve hizmetlilere, yönetim kurulu kâr payında olduğu gibi, dönem sonunda elde edilecek kârdan, belli bir oranda temettü ikramiyesi veya teşvik primleri verilebilir. Bu verilenler GVK.'nun 61'inci maddesine göre ücret sayılacak, bunun doğal sonucu olarak da kurumlar vergisinin hesabında indirilecek giderler arasında yer alacak, fakat bunun yanında

(137) BULUT, Mehmet; "Şirketlerde Personele Dağıtılan İkramiyenin Gider Yazılması", Maliye ve Sigorta Yorumları Dergisi, Şubat 1990, s.24.

GVK.'nun 94'üncü maddesine göre de vergi tevkifatına tabi tutulacaktır (138).

4. Kâra İştirakli Tahviller

Kâra iştirakli tahvil uygulamasında, tahvil çıkarılan anonim şirketler, tahvil sahiplerine belirli bir faiz dışında kârdan da ayrıca pay alma hakkını tanımaktadırlar.

Bu uygulamada söz konusu anonim şirket, tahviller için belli bir faiz ödemeyi kabul etmekten başka, meydana gelen şirket kârından birinci tertip yedek akçe ve pay sahiplerine belli oranda bir kâr ayrıldıktan sonra, kalan kârın tahvil sahipleri ile pay sahipleri arasında dağıtılacağını da kabul eder. Bu hak tahvilin kendisinde ifadesini bulabileceği gibi, tahville birlikte verilebilecek ayrı bir "intifa senedi"nde de yazılı olabilir (TTK. m.402).

Tahvil sahibi, bu intifa senedini tahvilden ayrı olarak tedavül ettirebilir veya tahvili elden çıkararak bu vesikayı alıkoyabilir. Çoğunlukla bu intifa senetleri, sermaye artırımında payı belirli bir bedelle satın alma hakkı verirler. Türk hukukunda, sermaye artırımı halinde, anonim şirketlerde mevcut pay sahiplerinin yeni paylardan, katılma payları oranında satın almada rüçhan hakları vardır,

(138) "Kurumların, memur ve müstahdemlerine temettü ikramiyesi olarak yaptığı ödemeler, gider olarak kaydedilebilir. Ancak, yönetim kurulu başkan ve üyelerine verilen temettü ikramiyeleri, kâr payı sayıldığından gider yazılamaz." Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muktezası, Tarih:10.8.1982, Sayı:22123-907/64014.

(TTK. m.394). Fakat Türk hukukunda kayıtlı sermaye sistemi tüm şirketler için kabul edilmediği için tahvillerin, pay senediyle değiştirilmesi (TTK. m.430/2, b.4) ve yeni pay almada rüçhan hakkı sağlayan intifa senetleri (TTK. m.402, 403) çıkarılması öngörülmekle beraber, bunlar ancak ilerde şirket sermayesini artırdığı takdirde hüküm ifade eder, şirket sermaye artırımına fitmediği sürece pay senedine çevrilmek veya pay senedi almak hakkını fiilen sağlamazlar (139).

TTK. tahvil sahiplerine verilecek kâr payları konusunda yukarıda bahsedilenler dışında herhangi bir hüküm taşımamaktadır. Bu bakımdan, anonim şirketler 455'inci maddede hükmüne dayanarak, ana sözleşmelerinde, tahvil sahiplerine verilecek kâr paylarını saptamakta serbesttirler.

5. Faizsiz Olarak Kredi Verenlere Ödenen Kâr Payları ve Kâr-Zarar Ortaklığı Belgesi

Faiz oranlarının serbest bırakılması, önemli miktarlarda kredi kullanmaya alışmış ve finansal yapısı bu özelliğe göre biçimlenmiş şirketler, bir anda ortaya çıkan büyük finansman masrafları yüzünden ciddi zorluklarla karşılaşmışlar hatta bir kısmı büyük sarsıntılar geçirmişlerdir. İşte bu safhada, 2361 ve 2362 Sayılı Kanunlarla kabul edilen "faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kâr payları"

(139) EYÜPGİLLER, Saygın; a.g.k., s.732.

konusu ve bu konuya bağlı olarak geliştirilen "kar-zarar ortaklığı" müessesesi, şirketleri finansman masrafları yönünden rahatlatacak önemli bir adım olarak karşımıza çıkmıştır. Gerçi, bu kanunlar kabul edilirken, sadece bazı işlem finans kuruluşlarından alınan krediler karşılığında, kâr payı veya başka isimlerde ödenen tutarların yasallaştırılmasının amaçlandığı, kanun gerekçelerinden anlaşılmaktadır. Ancak, daha sonraki düzenlemeler, bu müessesenin şirketlerin finansman problemlerinin çözümünde bir araç olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (140).

KZOB'nin nitelikleri zaman içerisinde kanun, karar ve tebliğlerle belirlenmiş durumdadır. Buna göre KZOB'nin nitelikleri, KZOB, TTK.'da ismen sayılmasa da, söz konusu kanunda hükme bağlanan kıymetli evraklardandır, menkul kıymet alım satımı ile iştigal edenler haricindeki anonim şirketler tarafından ihraç edilebilirler, (Sermaye + Kanuni İhtiyatlar - Birikmiş Zararlar) toplamının yedi katı kadar KZOB çıkarılabilir (1982 yılı için üç katı), ihraç edilebilmesi için Sermaye Piyasası Kurulundan izin almak şarttır. En düşük 1 milyon lira kupür değerli olarak nama veya hamiline düzenlenebilir, vadesi üç aydan on yıla kadar olabilir (izinle 15 yıl), KZOB şirket tarafından bizzat satılabilece-

(140) YILDIRIM, Mehmet; Faizsiz Olarak Kredi Verenlere Ödenen Kâr Payları ve Kâr Zarar Ortaklığı Belgesi, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:15, Kasım 1987, s.47-48.

ği gibi bir banka veya Sermaye Piyasası Kurulundan izin almış bir borsa bankeri vasıtasıyla da satılabilir, üzerinde yazılı nisbet üzerinden kâr veya zarardan pay alır. Ancak toplam KZOB'nin payı % 80'den fazla olamaz, KZOB'ne vade sonuna kadar isabet edecek zarar, belgenin nominal değeri ile sınırlıdır (141).

TTK. açısından KZOB, tahvil ile hisse senedi arasında bir konuma sahiptir. Kâr ve zarardan pay alma yönünden hisse senedine benzemesine rağmen, ortaklık ve idareye katılma hakkı vermesi bakımından hisse senedinden ayrılır. Tahvilden farkı ise, tahvilde belirli bir nisbet üzerinden faiz hak edildiği halde, KZOB'nde belirli bir nisbet üzerinden kâr veya zarardan pay alınır.

KZOB'lerinin emisyonuna karar verilirken, aynı zamanda çıkarılacak belgelerin her tertibi için belli bir "kâr ve zarara iştirak oranı" belirlenir ve ilan edilir. Bu oranın o tertibe ait KZOB'nin üzerinde belirtilmesi gerekir.

KZOB'lerinin üzerinden hesaplanacağı kâr, diğer pay sahipleri dışında kalıp kâra iştirak etmiş kişilerde olduğu gibi, gayrisafi kâr tutarı üzerinden yasal yedek akçe birinci temettü miktarlarının ayrılmasından sonra kalan kâr miktarı olacak ve bu kâr miktarına KZOB tertiplerinin önceden belirlenmiş ve ilan edilmiş kâr ve zarara iştirak oran-

(141) YILDIRIM; a.g.k., s.51-52.

ları ile çarpılarak tertiplerin her birine dağıtılacak kâr ve zarar miktarı bulunur.

C. İKİNCİ TEMETTÜ

Yukarıda açıklanan hükümler uyarınca gerekli ayırma- lar yapıldıktan sonra geriye kalan şirket kârı veya bu uğurda kullanılabilecek serbest yedek akçeler (TTK. m.469/1) paylara sözleşmede aksine hüküm yoksa, kurul olarak sermaye taahhüdüne karşılık yapmış oldukları ödemelere oranla kâr payı (temettü payı) olarak dağıtılabılır. Başka bir deyimle, payın kâr hissesi itibari değerine göre değil, fakat fiilen yapılmış ödemelere göre hesaplanır (TTK. m.456). İşte bu şekilde hesaplanan ve dağıtılan kâr paylarına uygulamada "ikinci temettü" adı verilmektedir.

Kısaca ikinci temettü, safi kârdan ilk kâr payı ve birinci tertip yasal yedek akçe düşüldükten sonra kalandan ihtiyari yedek akçe ve pay sahipleri dışında kalan kimsele- re ödenecek kâr payları ayrıldıktan sonra kalan kârdan ay- rılır.

İkinci kâr payınının dağıtımı sırasında da bazı kate- gori paylara kâr dağıtımında öncelik ve başkaca imtiyazlar tanınabileceği gibi, sözleşmede hüküm bulunmak kaydıyla kâr payı itibari değere göre de hesaplanabilir (TTK. m.456, 455/2, 401).

Dağıtılacak ikinci temettü miktarına gelince, bu miktarın tesbiti genel kurulun yetkisi dahilindedir. Çünkü genel kurul, kanun ve ana sözleşme hükümleri uyarınca gerekli ayırmaları yaptıktan sonra, kalan şirket kazancı üzerinde tasarruf hakkına sahiptir. Bunların hepsini ortaklara kâr olarak dağıtmayabilir, kanun ve sözleşmede yer almamış olsa da başkaca yedek akçe ve ayırımlar yapılmasına karar verebilir (TTK. m.469/3). Ancak bu kararlar "afaki iyiniyet" kurallarına uygun olmak, pay sahiplerini ve azınlığı mağdur duruma düşürücü bir kasıt gütmemelidir. Aksi halde karar TTK. m.381 gereğince iptal ettirilebilir.

Genel kurulun kâr dağıtımına ilişkin karar almasıyla her pay için tahakkuk eden kâr, pay sahibinin şirketten bağımsız alacağı haline gelir başkalarına devredilebilir (142).

D. SERMAYE ŞİRKETLERİNDEN KÂR PAYI ALANLARIN VERGİ KANUNLARI KARŞISINDAKİ DURUMU

Sermaye şirketlerinden kâr payı alan kişiler, daha önceki konularda yeri geldiğinde değinildiği gibi, pay sahipleri ve pay sahipleri dışındaki kâra iştirak eden kişiler, olabilirler. Bu kişiler gerçek kişi veya tüzel kişi olabileceği gibi dar veya tam mükellef kişi de olabilirler.

Sermaye şirketlerinde vergiler şirketin tüzel kişiliği adına tarh ve tahakkuk ettirildiği için bunların ödenme-

(142) KIZILOĞ; "An.Şirk.Kâr Dağ...", s.53.

sinden de tüzel kişiler sorumludurlar. Yani bir sermaye şirketinden açıklanan nedenlerle bir kâr payı alan kimse bunu vergi ve diğer kesintiler yapılmış şekilde yani net tutarlar üzerinden alırlar.

Sermaye şirketlerinden kâr payı alanların elde ettiği gelirler GVK.'nun 75'inci maddesine göre menkul sermaye iradı sayılmıştır. Söz konusu menkul sermaye iradından yararlanan gelir vergisi mükellefleri GVK.'nun 85'inci maddesinin ikinci fıkrasına göre bu kazanç ve iratlar için beyanname vermez ve ayrıca aynı mükellefler GVK.'nun 87'nci maddesinin ikinci fıkrasına göre de söz konusu kazanç ve iratları diğer kazanç ve iratlarıyla toplamak zorunda değildir.

Eğer söz konusu menkul sermaye iradından yararlanan bir kurumlar vergisi mükellefi ise, bu menkul sermaye iradı, iradı elde eden kurum açısından bir iştirak kazancı niteliğini taşıyacak ve iştirak eden kurum bu kazanç ve iradından dolayı kurumlar vergisi ve vergi kesintisi ödemeyecektir.

Menkul sermaye iradını elde eden kişinin bir vergi mükellefiyeti yok ise bu irattan dolayı da vergi açısından herhangi bir yükümlülük taşımayacaktır.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

SERMAYE ŞİRKETLERİNDE KÂR DAĞITIMINA İLİŞKİN ESKİŞEHİR'DE FAALİYET GÖSTEREN İKİ ADET ŞİRKETE AİT UYGULAMA BİLGİLERİ

I- GENEL BİLGİLER

Çalışmamıza Eskişehir'de faaliyet gösteren iki adet sermaye şirketini uygulama örneği seçmemiz nedeniyle, sermaye şirketleri itibariyle Eskişehir ilinin genel durumuna ait bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Şimdi Eskişehir Ticaret Odası'ndan aldığımız rakamlara göre Oda'ya kayıtlı firmaların statüleri itibariyle sermaye toplamlarını inceleyelim.

ESKİŞEHİR TİCARET ODASI KAYITLI ÜYELERİNİN FİRMA
STATÜLERİ İTİBARIYLA SERMAYE TOPLAMLARINI
GÖSTERİR TABLO

HAZIRLIK TARİHİ: 16.01.1991

STATÜ	AÇIKLAMA	ADET	SERMAYE
1	HAKİKİ ŞAHİS	3647	21.451.121.194.-TL
2	KOLLEKTİF ŞİRKET	160	1.153.243.351.-TL
3	KOMANDİT ŞİRKET	14	38.235.000.-TL
4	HİSSELİ KOMANDİT ŞİRKET	0	0
5	LİMİTED ŞİRKET	468	18.771.505.000.-TL
6	ANONİM ŞİRKET	407	741.921.175.678.-TL
7	KOOPERATİFLER	578	213.564.205.-TL
8	KAMU KURUMLARI	7	17.140.000.000.-TL
	TOPLAM	5281	800.688.844.428.-TL

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi sermaye şirketleri-
nin sermayeleri toplamı 761.372.678.000.-TL'dir. Bu sermaye
toplamının genel toplam içerisindeki payı ise, % 95 civa-
rındadır. Sermaye şirketlerinin toplam adedi, tablodaki
toplam şirket ve kurum adedinin % 16,5'ini oluşturmaktadır.
Anlaşıldığı gibi sermaye şirketleri Eskişehir ekonomisi
içerisinde önemli paya sahiptirler.

Aşağıdaki tabloda ise, şirketlerin meslek grupları
ve hukuki yapılarına göre dağılımı gösterilmiştir (X).

ESKİŞEHİR'DEKİ ŞİRKETLERİN MESLEK GRUPLARI VE
HUKUKİ YAPILARINA GÖRE DAĞILIMINI GÖSTERİR TABLO
YIL: 1986

MESLEK GRUBU	A.Ş.	LTD.	KOLL.	KOM.	KOOP.	ŞAHIS.
1. İnşaat Sektörü	17	41	17	-	166	428
2. Bakkalıye Ticaret	9	9	12	1	35	214
3. Küçük Sanayiciler	23	18	16	3	2	161
4. Ulaştırma Hizmetleri	14	15	12	-	14	237
5. Bankalar ve Kredi Müesseseleri	64	9	1	-	105	76
6. Konfeksiyon Ticaret	5	12	8	-	-	138
7. Yedek Parça Ve Akaryakıt Ticaret	28	18	37	1	-	199
8. Hayvani Ürünler Ticareti	6	5	1	-	6	102
9. Orman Ürünleri Ticareti	7	10	5	-	1	132
10. İnşaat Malzemeleri Ticareti	26	11	17	-	1	254
11. Tarım Ürünleri Ticareti	9	2	3	-	1	109
12. Halı, Mobilya ve Büro Mâlzemeleri Ticareti	1	3	1	-	-	131
13. Tuhafiye Ticareti	1	-	3	-	-	127
14. Topluma Açık Yerler	3	10	2	-	1	92

MESLEK GRUBU	A.Ş.	LTD.	KOLL.	KOM.	KOOP.	ŞAHİS
15. Dokuma Mamulleri						
Ticaretî	4	1	6	-	-	75
16. Şekerli, Sütli						
Mamuller Ticaretî	7	5	7	1	1	62
17. Kuruyemiş ve Unlu						
Mamuller Ticaretî	2	1	3	1	-	102
18. Deri, Kösele Mamul-						
leri İmalat ve						
Ticaretî	2	3	-	-	-	117
19. Mahrukatçılar	1	-	-	-	1	84
20. Eskişehir Taşı ve						
Madenciler	8	16	6	3	2	77
21. Dayanıklı Tüketim						
Mamulle ri Ticaretî	7	15	9	1	-	174
22. Meyve ve Sebze						
Komisyonculuğu	-	1	1	-	2	88
23. Tıbbî ve Kimyasal						
Maddeler İmalat ve						
Ticaretî	7	8	5	3	1	95
24. Kırtasiye ve Matbua						
Ticaretî	8	14	6	-	3	95
25. Süs ve Kıymetli Eşya						
İmalat ve Ticaretî	2	1	1	-	-	86

MESLEK GRUBU A.Ş. LTD. KOLL. KOM. KOOP. ŞAHİS

26. Hırdavat ve Nalbu-

riye Ticareti	2	1	7	2	-	84
TOPLAM	263	229	186	16	342	3539

(x) : Eskişehir Sanayii Dünü Bugünü Yarını, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları No:24, Eskişehir 1988, s.26-27.

Eskişehir Sanayininin genel Türkiye Sıralamasındaki yerini belirten en iyi gösterge, İstanbul Sanayi Odası'nın "Büyük Şirketler" sıralamasındaki yeridir. Aşağıdaki tabloda Eskişehir'deki firmaların 1985 yılı itibariyle satış hasılatı ve bilanço kârları esas alınarak Türkiye genelindeki 500 büyük firma içerisindeki yerleri gösterilmiştir.

TÜRKİYE'DEKİ 500 BÜYÜK FİRMA İÇERİSİNDE ESKİŞEHİR'DE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARIN YERİNİ GÖSTERİR TABLO

YIL: 1985

500 BÜYÜK FİRMA ARASINDAKİ SIRA NO:	ÜYE FİRMALAR VE MÜESSESELER	SATIŞ HASILATI (1000.-TL)	BİLANÇO KÂRI (1000.-TL)
102	TCDD Eskişehir Lokomotif ve Motor San.Müess.	22.288.025.-	361.745.-
118	Etibank Kırka Boraks İşl.Müess.	19.317.174.-	15.092.918.-
245	Sümerbank Eskişehir	9.228.188.-	184.103.-

500 BÜYÜK FİRMA ARASINDAKİ SIRA NO:	ÜYE FİRMALAR VE MÜESSESELER	SATIŞ HASILATI (1000.-TL)	BİLANÇO KÂRI (1000.-TL)
328	Orta Anadolu Seramik San. ve Tic. A.Ş.	6.672.518.-	755.025.-
353	Eskişehir Çimento Fb. T.A.Ş.	6.133.072.-	561.711.-
359	Tam Gıda San. ve Tic. A.Ş.	6.251.793.-	460.531.-
387	Cicisan Gıda San.Tic. A.Ş.	5.570.298.-	181.163.-
399	Sörmaş Söğüt Refrakter Malzemeleri A.Ş.	5.406.001.-	96.289.-
468	Söğüt Seramik San.A.Ş.	4.194.425.-	823.320.-
470	Halıser Halı ve Yer Döşemeleri San.Tic.A.Ş.	4.237.587.-	89.932.-
TOPLAM		89.299.081.-	18.606.737.-

1979-1980-1981 yıllarında düzenlenen tablolarıda Eskişehir firmaları Türkiye genelindeki büyük şirketler sıralamasında ilk yüz şirket arasında üç firmayla yer alırlarken, yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi son yıllarda gerilemeler görülmektedir.

Kamu gelirleri açısından bir kentteki sanayileşmeye ölçü oluşturabilecek kurumlar vergisi Eskişehir'de servis-

madencilik ve ticari şirketler lehine dağılım göstermektedir. Kurumlar vergisi ödeyen ilk 10 kuruluş içinde bu kesimde ilk 10 kuruluş içinde bu kesimde yoğunlaşan şirketler 6.1 milyon TL'lik vergi ödemesiyle toplam kurumlar vergisi ödemeleri içerisinde % 92'lik bir pay oluşturmaktadırlar. Sanayi ürünü üreten kuruluşların ilk 10 sıradaki payı 493 milyon TL'dir. 1986 sonu itibariyle sıralama şöyledir(143).

ESKİŞEHİR'DE KURUMLAR VERGİSİ ÖDEMESİNDE İLK 10 SIRAYI
OLUŞTURAN KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFLERİNİ GÖSTERİR

TABLO

YIL: 1986

KURULUŞUN ADI	ÖDEDİĞİ KURUMLAR VERGİSİ TUTARI (TL)
1. Etibank Kırka Boraks İşlet.Müess.Md.	5.029.792.860.-
2. Esbank Eskişehir Bankası T.A.Ş.	602.311.041.-
3. Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş.	212.278.091.-
4. Tam Gıda Sanayi ve Tic.A.Ş.	167.631.103.-
5. Ottar Oto ve Tarım Araçları Tic.A.Ş.	162.149.740.-
6. Porsuk Ticaret A.Ş.	138.865.015.-
7. Eti Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.	114.837.705.-
8. TEK S.S. Porsuk Elk.Dağ.Müessesesi	86.427.711.-
9. Alanyalı İhtiyaç Madde. Paz.ve Tic.A.Ş.	61.397.851.-
10.Heriş İnşaat Malz. Tic. ve San. A.Ş.	58.783.978.-
TOPLAM	6.634.475.095.-

(143) Eskişehir Saniyii Dünü Bugünü Yarını, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları No:24, Eskişehir 1988, s.26-27.

Daha önce de bahsedildiği gibi çalışmanın uygulaması Eskişehir'de faaliyet gösteren iki sermaye şirketini kapsamaktadır. Şirketlerden bir tanesini oluşturan "Eskişehir Beton Sanayi ve Ticaret A.Ş." bir aile şirkettir. Diğer şirket ise, "Eskişehir Çimento Fabrikası T.A.Ş." dir. Söz konusu şirket halka açık bir şirket olup, SPK. hükümlerine tabidir. Aile sermaye şirketleri bilindiği gibi kâr dağıtımını söz konusu olduğunda TTK. hükümlerini uyguluyorlardı. Fakat halka açık anonim şirketlerde ise daha önceki sayfalarımızda da bahsettiğimiz gibi, SPK.'nun müdahalesi söz konusuydu. Çalışmaya bu iki şirketi uygulama örnekleri olarak seçmemizin nedeni, kâr dağıtımında söz konusu kanunlardan etkilenmeleri nedeniyle bir kıyaslama yapılmaya elverişli olmalarıdır. Diğer sermaye şirketlerinin mali tablolarını hazırlamasında kanunların etkisinin yanı sıra, asıl olan zaman içerisinde gelenekleşmiş uygulama örnekleridir. Ayrıca şirketlerin ortaklarına, denetçilere ve kreditoörlere beyan ettikleri mali tabloları hazırlanış amaçlarına uygun olarak değişebilmektedir. Fakat halka açık sermaye şirketlerince hazırlanacak mali tablolarda ve kullanılacak hesap planlarında yayımlanan genel tebliğlerle standardizasyona gidilmiştir. Böylece bütün halka açık sermaye şirketleri, Sermaye Piyasası Kurulu'nun 29 Ocak 1989 tarih ve 20064 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan XI seri 1 nolu genel tebliğince yayımlanan mali tabloları esas almak durumundadırlar. Söz

konusu mali tablolardan çalışmamızı ilgilendiren bilanço, gelir tablosu ve kâr dağıtım tablosu çalışmanın sonunda yer alan Ek I, Ek II, Ek III nolu tablolarda sunulmuştur.

II- ESKİŞEHİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş. (ESÇİM)

A. GENEL BİLGİLER

Kuruluş tarihi 1954 yılı olan ESÇİM'in sermayesi 5.550.000.000.- lira olup tamamı ödenmiştir. Şirketin bilinen ortak sayısı 450'dir. 5.000.000.- lira ve yukarısı dikkate alındığında şirketin sermaye dağılımını gösteren tablo aşağıya çıkarılmıştır.

ESKİŞEHİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş.'NİN SERMAYE DAĞILIMINI GÖSTERİR TABLO

ORTAĞIN ADI	İŞTİRAK ORANI %
ZEYTİNOĞLU HOLDİNG A.Ş.	46,8
ESBANK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	41,5
ESKİŞEHİR ÖZEL İDARE MÜDÜRLÜĞÜ	02,7
T.C. EMEKLİ SANDIĞI	01,9
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI	01
KOÇ HOLDİNG	00,6
ŞEKER SİGORTA A.Ş.	00,3
NERMİN OYMAN	00,2
PERVİN YILMAZ	00,1
EMİNE KOCAMAZ	00,1
ZELİHA ZEYTİNOĞLU	00,1
HAMİLİ	00,1
İBRAHİM ATILGAN	00,1
AHMET KALYON	00,1
DİĞERLERİ	4,4
TOPLAM	100.

B. KÂRIN DAĞITIMI VE VERGİLENDİRİLMESİ

ESÇİM'in çalışmamıza örnek olacak dönemi, 1989 yılı faaliyet dönemidir. 1989 yılı faaliyet raporunda yer alan 31.12.1989 tarihli bilanço Ek IV'te ve 1.1.1989-31.12.1989 dönemine ait ayrıntılı gelir tablosu ise Ek V'te sunulmuştur.

Şirketin 1989 yılı kârını ne şekilde dağıttığının incelemesine geçmeden önce şirketin ana sözleşmesinde kârın dağıtımına ne şekilde yer verildiğinin incelenmesi gereklidir.

1. Şirket Ana Sözleşmesinde Kâr Dağıtımına İlişkin Hükümler

Kâr dağıtımına ilişkin hükümler şirket ana sözleşmesinin yedinci faslında ve "Temettüatın sureti taksimi intiyat akçası" başlığı adı altında 84-88'inci maddeler arasında düzenlenmiştir. Söz konusu maddelere göre kâr şu şekilde dağıtılacaktır.

"Madde 84- Şirketin hesap senesi içinde elde edilen çeşitli kârlar gelirlerin toplamından umumi masraflarla şirkete terettüp eden ödemeler amortisman ve karşılıkların tenzilinden sonra kalan meblağ şirketin yıllık safi ticari kârına teşkil eder.

Safi ticari kârın:

a) Şirketin tüzel kişiliğine terettüp eden mali mükellefiyetlere yetecek kadar karşılık,

b) % 5 umumî yedek akçe,

c) % 5 fevkâlade yedek akçe,

d) Ödenmiş sermaye üzerinden % 5 birinci kâr ayrılır
a, b, d fıkralarına göre yapılan indirimlerden sonra kalan meblağ üzerinden:

e) % 10 kurucu hisse senetlerine,

f) % 5 idare meclisi azalarına,

g) % 5 şirketin daimî memur ve işçilerine tayin edeceği esaslar dairesinde dağıtılmak üzere idare meclisi emrine ayrılır,

h) Bakiye ikinci kâr payı olarak tevzi edilir. Bu meblağın bir kısmı veya tamamı umumî heyetin tasvibi ile ihtiyata ayrılabilir.

Yukarıda e, f, g. h fıkraları gereğince tevzii kararlaştırılacak paralar yekunundan Türk Ticaret Kanununun 466/3 maddesi uyarınca yedek akçe ayrılır.

Madde 85- Şenelik kârın hissedarlara hangi tarihlerde ve ne şekilde tevsiye olunacağı idare meclisinin teklifi üzerine umumî heyet tarafından kararlaştırılır. İşbu esas mukavelename hükümlerine uygun olarak tevzi olunan kârlar istirdat olunamaz.

Madde 86- Şirket tarafından ayrılan adi ihtiyat akçası şirket sermayesinin yüzde yirmisine baliğ olunca artık ihtiyat akçası ayrılmaz. Fakat bu miktar herhangi bir sebeple azalacak olursa bu hâdde vasıl oluncaya kadar yeniden ihtiyat tefrikine devam olunur. İhtiyat akçası kanununun emreylediği menkul kıymetlere yatırılacaktır.

Madde 87- Şirket müddetinin nihayete ermesinde veya hut vaktinden evvel feshi ve tasfiyesinde bilcümle teahhüda'tı ifa olunduktan sonra ihtiyat akçası hissedarların hisseleri nisbetinde taksim olunacaktır.

Madde 88- Şirketin zararı halinde tenâkus eden sermayenin ikmaline ihtiyat akçası kâfi gelmezse zararın tamamen telafisine kadar hissedarlara temettü tevzi olunmaz".

2. Kâr Dağıtım Önerisi

Şirket yönetim kurulunun hazırlayıp genel kurula sunmuş olduğu kâr dağıtım önerisi şu şekildedir.

"Sayın Ortaklarımız,

1989 yılı faaliyetlerimiz sonunda 5.013.485.045.-TL kâr elde edilerek bilançomuzu kapatmış bulunuyoruz. İdare meclisimiz elde edilen kârın ana sözleşmesinin ilgili maddesi ve Sermaye Piyasası Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu hükümleri gereğince KÂR DAĞITIM TABLOSUNDA görüldüğü şekilde dağıtmayı öngörmüş ve genel kurulun onayına sunmaya karar vermiştir.

Buna göre;

1. Tüm yasal yükümlülüklerin ayrılmasından sonra pay sahiplerimize ödenmiş sermaye üzerinden net (% 25) 1.387.500.000.-TL'sı kârın hissedarlarımıza temettü olarak dağıtılmasına ve dağıtım tarihlerinin tesbiti yetkisinin idare meclisine verilmesini, (30 Eylül 1990 tarihini geçmemek üzere),
2. 1989 yılı Bilanço ve Kâr-Zarar hesaplarının tasdikini,

Takdir ve tensiplerinize arzederiz.

Saygılarımızla

ESKİŞEHİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş.

İDARE MECLİSİ".

3. Kâr Dağıtımı ve Kâr Paylarının Vergilendirilmesi

Aşağıda genel olarak ve daha sonra da tablollaştırılmış bir şekilde kâr dağıtımı ve kâr paylarının vergilendirilmesi ile ilgili olarak çeşitli analizlere yer verilmiştir.

Şirket 1989 yılında elde etmiş olduğu,

5.013.485.045.- TL Ticari kâr

2.370.894.034.- TL Kurumlar vergisinden müstesna yatırım
indirimi

2.642.591.011.- TL Kurumlar vergisine tabi kâr

1.547.131.286.- TL Kanunen kabul edilmeyen giderler

1.500.000.000.- TL Kıdem Tazminatı
Karşılığı

20.931.000.- TL Bağış ve Yardımlar

19.399.266.- TL Bedelsiz Yapılan
harcamalar

2.097.578.- TL Cezalar (Trafik,
Vergi, Para)

611.250.- TL Hususi Oto Vergisi

4.091.992.- TL Diğer

+

4.189.722.297.- TL Kurumlar Vergisi Matrahı oluşmuştur.

Şirket 1989 yılında sağladığı kârdan;

2.311.125.189.- TL'nı vergi dairelerine ödenecek vergi ve
fonlara

1.440.709.280.- TL'nı dağıtılan kârlara

1.261.650.576.- TL'nı şirkette bırakılan kârlara

+

5.013.485.045.- TL

aktarmıştır. Bu genel bilgilerden sonra şimdi, bunların
hesaplanış şeklini görelim.

	<u>Toplam Kâr</u>	<u>Kurumlar Vergisine Tabi Kâr</u>	<u>Kurumlar Vergisinden Müstesna Kâr</u>
Ticari Kâr	: 5.013.485.045	2.642.591.011	2.370.894.034
Kan.Kabul Edilm.Gid. (+)	: 1.547.131.286	1.547.131.286	-
Matrahlar	: 6.560.616.331	4.189.722.297	2.370.894.034
Kur.Vergisi ve Gelir Ver.(-)	: 2.164.361.660	1.927.272.257	237.089.403
% 46	% 10	(4.189.722.297 x % 46)	(2.370.894.034 x % 10)
Sav.Sanayi Destekleme Fon(-)	: 108.218.083	96.363.613	11.854.470
(% 46, % 10) x % 5		(1.927.272.257 x % 5)	(237.089.403 x % 5)
Sos.Yard.Dayanışma Fonu (-)	: 19.272.723	19.272.723	-
% 46 x % 1		(1.927.272.257 x % 1)	-
Çıraklık Mesl.Eğt. Fonu (-)	: 19.272.723	19.272.723	-
% 46 x % 1		(1.927.272.257 x % 1)	-
Kan.Kabul Edilm.Giderler(-)	: 1.547.131.286	1.547.131.286	-
Dağıtılabılır Kâr	: 2.702.359.856	580.409.695	2.121.950.161
	% 100	% 21	% 79
I. Tertip Kanuni İhtiyat	: 250.674.252	52.641.593	198.032.659
T.T.K. 466/1 - 469/1		(250.674.252 x % 21)	(250.674.252 x % 79)
5.013.485.045 x % 5			

	Toplam Kâr	Kurumlar Vergisine Tabi Kâr	Kurumlar Vergisinden Müstesna Kâr
I. Temettü	: 1.387.500.000	291.375.000	1.096.125.000
S.P.K. Md.15			
5.550.000.000 x % 25			
Yönetim Kurulu İkramesi	: 53.209.280	11.173.949	42.035.331
T.T.K. 472 Statü			
1.064.185.604 x % 5			
II. Tertip Kanuni İhtiyat	: 144.070.928	30.255.895	113.816.033
T.T.K. 469/2 ve 469/3			
Olağanüstü Yedek Akçe	: 866.905.396	182.050.133	864.855.263
Şirkette Bırakılan Kârlar	: 1.261.650.576	264.946.621	996.703.955
(250.674.252 + 144.070.928 + 866.905.396)			
Dağıtılan Kârlar	: 1.387.500.000	291.375.000	1.096.125.000
T.C.Emekli Sandığı Gn.Md.Payı			% 1.96
Şirkette Bırakılan Kârlar	: 1.261.650.576	5.192.954	19.535.398
Dağıtılan Kârlar	: 1.387.500.000	5.710.950	21.484.050

Şimdi ise bazı tutarların hesaplama şekilleri üzerinde duralım.

a. Dağıtılabilir Kâr Miktarının Hesabı

Tablodan da anlaşılacağı gibi toplam ticari miktarı olan 5.013.485.045.-TL'nin, 2.642.591.011.-TL'si kurumlar vergisine tabi kâr, 2.370.894.034.-TL'si kurumlar vergisinden müstesna kâr idi.

Kurumlar vergisine tabi olan kârdan vergi ve fonlar yanında kanunen kabul edilmeyen giderler düşüldükten sonra bu kâr miktarından dağıtılacak kâr miktarı olan, 580.409.695.- TL'ye ulaşılır. Kurumlar vergisinden müstesna kâr miktarından ise gelir vergisi kesintisi ve Savunma Sanayi Destekleme Fonu düşüldükten sonra kalan miktar olan, 2.121.950.161.-TL dağıtılabilir kâr miktarını verir. Buna göre dağıtılabilir kâr miktarı toplamı şu şekilde hesaplanır
 $580.409.695 + 2.121.950.161 = 2.702.359.856.-TL.$

b. Birinci Temettü Miktarının Hesaplanması

$$\begin{aligned} \text{Ödenmiş Sermaye X Temettü Oranı (X)} &= \\ 5.550.000.000 \times 0.25 &= \underline{\underline{1.387.500.000.-TL}} \end{aligned}$$

c. Hisse Başına Kâr Miktarının Hesaplanması

$$\begin{aligned} \frac{\text{Dönem Ticari Kârı}}{\text{Hisse Senedi Toplam Ad.}} &= \frac{5.013.485.000}{11.100 \text{ Adet}} = \underline{\underline{452.-TL}} \end{aligned}$$

d. Hisse Başına Kâr Payı Miktarının Hesaplanması

$$\frac{\text{Dağıtılan Temettüler Toplamı}}{\text{Hisse Senedi Toplam Adedi}} =$$
$$\frac{1.387.500.000.-\text{TL}}{11.100 \text{ Adet}} = \underline{\underline{125.- \text{ TL.}}}$$

e. Birinci Tertip Yasal Yedek Akçe Miktarının Hesaplanması

$$\text{Dönem Ticari Kazanç} \times 0.05 =$$
$$5.013.485.000.- \text{ TL} \times 0.05 = \underline{\underline{250.674.000.- \text{ TL}}}$$

f. İkinci Tertip Yasal Yedek Akçe Miktarının Hesaplanması

I. Temettü	=	1.387.500.000.-
İdare Meclisi Kâr Payı	=	53.209.280.-
		<hr/>
		1.440.709.280.-
		<hr/>
1.440.709.280 x % 10	=	144.070.928.-

g. Şirkette Bırakılan Kârlar

- 1.Tertip Kanuni Yedek Akçe	=	250.674.252.-
- 2.Tertip Kanuni Yedek Akçe	=	144.070.928.-
- Olağanüstü Yedek Akçe	=	866.905.396.-
		<hr/>
		1.261.650.576.-
		<hr/>

h. Dağıtılmayan 100 liralık bir istisna kurum kazancından vergi ve fonlar düşüldükten sonra kalan net miktar şöyle hesaplanacaktır,

Kurum kazancı		100.-TL
Yapılan Kesintiler		
- Gelir Vergisi (% 10)	10.0	
- Sav.San.Destekl.Fonu (10 x % 5)	0.5	
	<hr/>	
Toplam	10.5	10.5 TL
		<hr/>
Vergi Sonrası Net Kazanç		89.5 TL

İstisna kazançlardan T.C.Emekli Sandığı Genel Müdürlüğünün payına düşen miktar: 19.535.398.-TL

Buna göre şirkette bırakılan kurumlar vergisinden müstesna kâr payına ait gelir vergisi yükü şu sıralama ile bulunacaktır.

Net'i 89.5 olan bir kazancın brütü 100 TL ise
Net'i 19.535.398 olan bir kazancın brütü ?

$$X = \frac{19.535.398 \times 100}{89.5} = 21.827.260.- \text{ TL eder.}$$

21.827.260.-TL'lik brüt kazancın içindeki vergi ise,

$$(21.827.260.-\text{TL} \times \% 10.5) = 2.291.862.- \text{ liradır.}$$

i. Kurum kazancının dağıtılan kurumlar vergisinden müstesna kısmına ait gelir vergisi yükü de;

Net'i 89.5 olan bir kazancın brütü 100 TL ise

Net'i 21.484.050 olan bir kazancın brütü ?

$$X = \frac{21.484.050 \times 100}{89.5} = 24.004.525.-$$

24.004.525.- lık brüt kazancın içindeki vergi ise,

$$(24.004.525.- \times \% 10.5) = 2.520.475.- \text{ TL.dir.}$$

j. Dağıtılan 100 liralık bir kurum kazancından vergi ve fonlar düşüldükten sonra kalan net miktar şöyle hesaplanmaktadır.

- Kurum kazancı 100.00 TL

Yapılan Kesintiler

- Kurumlar Vergisi 46
- Sav.San.Destek.Fonu (46 x % 5) 2.30.-
- Sos.Yar.Dayanş.Fonu (46 x % 1) 0.46.-
- Çırakl.Mesl.Eği.Fonu (46 x % 1) 0.46.-

TOPLAM 49.22.- 49.22 TL

Vergi ve fonlar düşüldükten sonra net miktar 50.78 TL

Kurumlar vergisi kanununa göre kazancın sermayeye iştirak nisbetinde isabet eden kısmın yarı-

sı istisnadır. Dağıtılan ve kurumlar vergisine tabi kâr payı 5.710.950 lira olduğuna göre, dağıtılan kurumlar vergisine tabi kâr payının yarısına ait vergi yükü şöyle hesaplanacaktır.

Net'i 50.78 olan bir kazancın brütü 100 ise
Net'i 2.855.475 olan bir kazancın brütü ?

$$X = 2.855.475 \times \frac{100}{50.78} = 5.623.228.-\text{TL}$$

5.623.228.- liralık brüt kazancın içindeki vergi ise,

$$5.623.228.- \times \% 49.22 = 2.767.753.-\text{TL dır.}$$

T.C.Emekli sandığından alınmayacak toplam vergi:

Kur.Ver.+Sav.San.Des.Fonu+Çır.Mes.Eğt.Fonu+	
Sos.Yar.Day.Fonu	2.767.753.-
Gelir Verg.-Sav.San.Des.Fonu	4.812.337.-
2.291.862 + 2.520.475	<u>+</u>
	7.580.090.-

k. Vergi Dairesine Ödenecek Toplam Vergi

Kur.Ver. + Sav.San.Des.Fonu + Sos.Yar.Day.Fonu +
Çır.Mes.Eğt.Fonu :

$$(1.927.272.257+96.363.613+19.272.723+19.272.723)=$$

$$2.062.181.316-2.767.753= 2.059.413.563.-$$

Gelir Vergisi + Sav.San.Des.Fonu:

$$(237.089.403+11.854.470)=248.943.873= 244.131.536.-$$

$$\underline{\underline{2.303.545.099.-}}$$

L. Kâr Dağıtımına İlişkin Muhasebe Kayıtları

KÂR ZARAR HS.	5.013.485.000.-
KANUNİ YEDEK AKÇELER HS.	394.745.000.-
- Birinci Tertip Y.A.	250.674.000.-
- İkinci Tertip Y.A.	<u>144.071.000.-</u>
DİĞER YEDEKLER HS.	
- Olağanüstü yedekler hs.	866.906.000.-
MUVAKKAT BORÇLAR HS.	2.311.125.000.-
- Kurumlar Vergisi	1.927.272.000.-
- Gelir Verg.Kesintisi	232.506.000.-
- Diğer Vergi ve Benz.	<u>151.347.000.-</u>
DAĞITILACAK KÂRLAR HS.	1.440.709.000.-
- Ortaklara Kâr Payı	1.387.500.000.-
- Yönetim Kurulu Kâr Payı	<u>53.209.000.-</u>

1989 Yılı Kârının Dağıtımı

Yukarıda kârın dağıtımına ilişkin tahakkuk kaydı yapıldıktan sonra, ödeme aşamasında dağıtılmasına karar verilen kârın, pay sahipleri ile kâra katılan diğer kimselere ödenmesine ait kayıtlar yapılır.

_____ / _____

DAĞITILACAK KÂRLAR HS. 1.440.709.000.-

- Ortaklara Kâr Payı 1.387.500.000.-

- Yönetim Kurulu Kâr Payı 53.209.000.-

KASA HS.

1.440.709.000.-

Kâr Paylarının Ödenmesi

Veya,

_____ / _____

DAĞITILACAK KÂRLAR HS. 1.440.709.000.-

- Ortaklara Kâr Payı 1.387.500.000.-

- Yönetim Kurulu Kâr Payı 53.209.000.-

BANKALAR HS.

1.440.709.000.-

Kâr Paylarının Ödenmesi

_____ / _____

_____/_____
MUVAKKAT BORÇLAR HS. 2.311.125.000.-

- Kurumlar Vergisi 1.927.272.000.-
- Gelir Verg.Kesintisi 232.506.000.-
- Diğer Vergi ve Benz. 151.347.000.-

KASA HS. 2.311.125.000.-
Vergilerin Ödenmesi

_____/_____
Veya,

_____/_____
MUVAKKAT BORÇLAR HS. 2.311.125.000.-

- Kurumlar Vergisi 1.927.272.000.-
- Gelir Verg.Kesintisi 232.506.000.-
- Diğer Vergi ve Benz. 151.347.000.-

BANKALAR HS. 2.311.125.000.-
Vergilerin Ödenmesi

_____/_____

ESKİŞEHİR ÇİMENTO FABRİKASI KÂR DAĞITIM TABLOSU (000.-TL)

	Cari Dönem 31.12.1989	Önceki Dönem 31.12.1988
A. DÖNEM KÂRININ DAĞITIMI		
1. Dönem Kârı	5.013.485.-	1.044.455.-
2. Geçmiş Yıllar Zararları	(-)	(-)
3. Ödenecek Vergiler	(2.311.125.-)	(108.218.-)
- Kurumlar Vergisi	(1.927.272.-)	(-)
- Gelir Vergisi Kenistisi	(232.506.-)	(102.654.-)
- Diğer Vergi ve Benzerleri	(151.347.-)	(5.564.-)
4. Birinci Tertip Yasal Yedek	(250.674.-)	(52.223.-)
NET DAĞITILABİLİR DÖNEM KÂRI	2.451.686.-	884.014.-
5. Ortaklara Birinci Temettü	(1.387.500.-)	(662.940.-)
6. Yönetim Kuruluna Temettü	(53.209.-)	(11.052.-)
7. İkinci Tertip Yasal Yedek	(144.071.-)	(49.649.-)
OLAĞANÜSTÜ YEDEK	866.906.-	160.373.-
B. HİSSE BAŞINA KÂR	452.-	94.-
C. HİSSE BAŞINA KÂR PAYI	125.-	60.-

III- ESKİŞEHİR BETON SANAYİ VE TİCARET A.Ş. (ESTON)

A. GENEL BİLGİLER

Kuruluş tarihi 1965 olan ESTON'un sermayesi, 66.500.000.000.-TL olup, bu sermanın 45.250.000.000.-TL'si ödenmiş kısmı, 21.250.000.000.-TL'si ise ödenmemiş kısmıdır. Şirketin ortak sayısı 15'tir ve sermaye yapısı aşağıda belirtilmiştir.

ESKİŞEHİR BETON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.'NİN
SERMAYE YAPISINI GÖSTERİR TABLO

ORTAĞIN ADI	HİSSE TUTARI (TL)
ZELİHA ZEYTİNOĞLU	10.250.000.-
NERMİN SÖLPÜK	12.970.000.-
M.YAVUZ ZEYTİNOĞLU	38.405.000.-
GÜNEŞ ZEYTİNOĞLU	15.550.000.-
N.ZEYNEP ZEYTİNOĞLU	11.240.000.-
K.BANU ZEYTİNOĞLU	11.240.000.-
İSMAİL KANATLI	57.355.000.-
NEVHİZ KANATLI	12.610.000.-
CELAL SÖLPÜK	1.535.000.-
ENTİL A.Ş.	127.495.000.-
ZEYTİNOĞLU TİC. VE SAN. A.Ş.	46.250.000.-
ESTON İNŞAAT A.Ş.	34.495.000.-
TEKTAR A.Ş.	17.315.000.-
PETSA A.Ş.	17.315.000.-
ZEYTİNOĞLU HOLDİNG A.Ş.	66.085.975.000.-
	<hr/>
	66.500.000.000.-
	<hr/>

B. KÂRIN DAĞITIMI VE VERGİLENDİRİLMESİ

ESTON'un çalışmamıza örnek olacak dönemi, 1986 yılı faaliyet dönemidir. 1986 yılı faaliyetlerine ait 31.12.1986 tarihli bilanço ve kâr zarar tablosu Ek VI ve Ek VII'de sunulmuştur. 1989 ve 1986 yıllarında kâr dağıtımını açısından vergilendirmeye ilişkin hükümlerde Savunma Sanayii Destekleme Fonu oranından başka bir farklılık yoktur. Savunma Sanayii Destekleme Fonu oranı 1986 yılında % 3 iken, 1989 yılında söz konusu oran % 5'tir. Bu küçük fark dışında fark dışında iki şirkette kârlarını dağıtırken vergilemeyle ilgili hükümlerden benzer şekilde etkileneceklerinden bir karşılaştırılma yapılması yanlış bir uygulama olmayacaktır.

1. Şirket Ana Sözleşmesinde Kâr Dağıtımına İlişkin Bilgiler

Kâr dağıtımına ilişkin hükümler şirket ana sözleşmesinin "Hesaplar Kâr ve Zararlar" başlığı adı altında 37-40'ıncı maddelerde düzenlenmiştir. Söz konusu maddelere göre kâr şu şekilde dağıtılacaktır.

"Madde 37- Safi kâr aşağıdaki şekilde tevzi edilir.

- Şirketin tüzel kişiliğine tereddüp eden mali mükellefiyetlere yetecek kadar karşılık,
- % 5 Umumi İhtiyat (Adi İhtiyat)
- Hissedarlara ödenmiş sermayenin % 5'i nisbetinde birinci temettü hissesi, % 5 ihtiyari ihtiyat

(Fevkalade İhtiyat), ayrıldıktan sonra kalan meblağdan;

- % 10 kuruculara kâr hissesi,

- % 5 idare meclisi başkan ve üyelerine kâr payı,

ayrıldıktan sonra kalan miktar hissedarlara ikinci temettü hissesi olarak tevzi edilir. Safi kâr birinci temettü hissesinin tamamen tasfiyesine yetmediği takdirde mevcut kâr tevzi edilir.

Hissedarlardan hiç biri mütebakisinin şirket sermayesinden ikmal edilmesini veya müteakip seneler kârından evvelce tediye edilmeyen miktarın tamamlanmasını isteyemezler.

Umumi heyet bir hesap devresi zarfında hasıl olan safi kârın bir kısmını veya tamamını gelecek seneye devir veya fevkalade ihtiyat olarak tefrik edebilir.

Türk Ticaret Kanununun 466'ıncı maddesinin 3 numaralı bendi hükmü mahfuzdur.

Madde 38- Kârın hissedarlara tevzi tarihini idare meclisinin teklifi üzerine umumi heyet tayin eder. Dağıtılan kâr geri alınmaz.

Madde 39- Şirket tarafından ayrılan kanuni ihtiyat akçesi sermayenin % 20'sine varıncaya kadar ayrılır. İhtiyat akçesi herhangi bir sebeple azalacak olursa bu miktara varıncaya kadar yeniden ayrılır.

Madde 40- Kanuni ve fevkalade yedek akçelerle kanun ve bu esas mukavele hükümlerine göre ayrılmaları gereken paralar safi kârdan ayrılmadıkça hissedarlara kâr dağıtılamaz."

2. Kâr Dağıtım Kararı

Şirketin 26.2.1987 tarihli olağan genel kurul toplantı zaptına göre 1986 yılı kârının dağıtımına ilişkin alınmış karar şu şekildedir.

"1986 yılı bilanço kârından vergiler indirildikten sonra % 5 nisbetinde umumi ihtiyat, hissedarlara ödenmiş sermaye üzerinden % 5 I. temettü ve % 5 ihtiyari ihtiyat ayrıldıktan sonra kalan % 10 kurucu kâr payı, % 5 idare meclisi temettüsü tevzi edilmesine kalanın serbest ihtiyatlara alınmasına karar verildi."

3. Kâr Dağıtımı Ve Kâr Paylarının Vergilendirilmesi

Şirket, 1986 yılı kurum kazancını şu şekilde hesaplamıştır.

1986 Yılı Bilanço Kârı	=	433.415.046,17.-
İştirak Kazancı	=	183.750.484.-
		<hr/>
		249.664.562,17.-
Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler	=	32.347.405,28.-
		<hr/>
		282.011.967,45.-
Yatırım İndirimi	=	87.839.267.-
		<hr/>
Kurumlar Vergisi Matrahı	=	194.172.700,45.-
Kurumlar Vergisi	=	89.319.442.-
(194.172.700.45 x 0.46)		<hr/> <hr/>

Şimdi ise kâr dağıtımına ait diğer bilgileri inceleyelim.

a. Dağıtılabilir Kâr Miktarının Hesabı

Ticari Kazanç	=	433.415.046,17.-
Kurumlar Vergisi ve Fonlar	=	93.785.413.-
(89.319.442 + 4.465.971.-)		<hr/>
		339.629.633,17.-
Gelir Vergisi Kesintisi	=	35.306.667.-
(271.589.751 x 0.13)		<hr/>
		304.322.966,17.-
Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler	=	32.347.405.-
		<hr/>
Dağıtılabilir Kâr		<hr/> <hr/>

b. Birinci Temettü Miktarının Hesabı

$$\begin{array}{l} \text{Ödenmiş Sermaye X Temettü Oranı} = \\ 1.125.000.000 \quad X \quad 0.05 \quad = \quad \underline{\underline{56.250.000.- TL}} \end{array}$$

c. Hisse Başına Kâr Miktarının Hesabı

$$\begin{array}{l} \frac{\text{Dönem Ticari Kârı}}{\text{Toplam Hisse Adedi}} = \frac{433.415.046.-TL}{13.300.000 \text{ Adet}} = \underline{\underline{32,58.- TL}} \end{array}$$

Şirketin % 99,3'üne sahip olan ZEYTİNOĞLU HOLDİNG A.Ş.'nin ticari kârdan payını, örnek olması amacıyla hesaplırsak:

$$\begin{array}{l} \text{Hisse Adedi X Hisse Başına Kâr Miktarı} = \\ 13.217.195 \quad X \quad 32,58 \quad = \quad \underline{\underline{430.616.211.-TL}} \end{array}$$

d. Hisse Başına Kâr Payı Miktarının Hesabı

$$\begin{array}{l} \frac{\text{Dağıtılan Temettüler Miktarı}}{\text{Toplam Hisse Adedi}} = \frac{56.250.000}{13.300.000} = \underline{\underline{4,23.-TL}} \end{array}$$

ZEYTİNOĞLU HOLDİNG A.Ş.'nin kâr payı miktarı:

$$\begin{array}{l} \text{Hisse Adedi X Hisse Başına Kâr Payı Miktarı} = \\ 13.217.195 \quad X \quad 4,23 \quad = \quad \underline{\underline{55.908.734.-TL}} \end{array}$$

e. Birinci Tertip Yasal Yedek Akçe Miktarının Hesabı

$$\begin{array}{l} \text{Dönem Ticari Kazancı X 0.05} = \\ 433.415.046 \quad X \quad 0.05 \quad = \quad \underline{\underline{21.670.752.- TL}} \end{array}$$

f. İkinci Tertip Yasal Yedek Akçe Miktarının
Hesabı

Kurucu Kâr Payı	=	24.003.813.-
İdare Meclisi Temettüsü	=	12.001.906.-
	+	<u> </u>
		36.005.719.-
(36.005.719 x 0,1)		<u> </u>
		<u> </u>
		3.600.572.- TL

g. Şirkette Bırakılan Kârlar

I. Tertip Yasal Yedek Akçe	=	21.760.752.-
II. Tertip Yasal Yedek Akçe	=	3.600.572.-
- İhtiyari Yedek Akçe	=	21.670.752.-
- Serbest İhtiyat	=	200.431.838,17.-
	+	<u> </u>
		<u> </u>
		247.553.914,17.-

h. Vergi Dairesine Ödenecek Toplam Vergi

Kurumlar Vergisi + Sav.San.Des.Fonu + Sos.Yar.Day.Teş.Fonu + Çır. Mes.Eğt.Fonu =		
(89.319.442 + 2.679.583 + 893.194 + 893.194 =		93.785.413.-
Gelir Vergisi + Sav.San.Des.Fonu	=	35.306.667.-
(27.158.975 + 8.147.692)		<u> </u>
	+	<u> </u>
		<u> </u>
		129.092.080.-

i. Kâr Dağıtımına İlişkin Muhasebe Kayıtları

KÂR ZARAR HS.	433.415.046,17
KANUNİ YEDEK AKÇELER HS.	25.271.324.-
- Birinci Tertip Y.A.	21.670.752.-
- İkinci Tertip Y.A.	<u>3.600.572.-</u>
DİĞER YEDEKLER HS.	186.795.922,17
- İhtiyari Y.A.	21.670.752.-
- Olağanüstü Y.A.	<u>165.125.170,17</u>
MUVAKKAT BORÇLAR HS.	129.092.081.-
- Kurumlar Vergisi	89.319.442.-
- Gelir Verg.Kesintisi	35.306.667.-
- Diğer Vergi ve Benz.	<u>4.465.971.-</u>
DAĞITILACAK KÂRLAR HS.	92.255.719.-
- Ortaklar Kâr Payı	56.250.000.-
- Yönetim Krl.Kâr Payı	12.001.906.-
- Kurucu Kâr Payı	<u>24.003.813.-</u>

1986 Yılı Kârının Dağıtımı

Yukarıda kârın dağıtımına ilişkin tahakkuk kaydı yapıldıktan sonra, ödeme aşamasında dağıtılmasına karar verilen kârın, pay sahipleri ile kâra katılan diğer kimselere ödenmesine ait kayıtlar yapılır.

_____/_____
DAĞITILACAK KÂRLAR HS. 92.255.719.-

- Ortaklar Kâr Payı 56.250.000.-
- Yönetim Krl.Kâr Payı 12.001.906.-
- Kurucu Kâr Payı 24.003.813.-

KASA HS. 92.255.719.-
Kâr Paylarının Ödenmesi

_____/_____
Veya,

_____/_____
DAĞITILACAK KÂRLAR HS. 92.255.719.-

- Ortaklar Kâr Payı 56.250.000.-
- Yönetim Krl.Kâr Payı 12.001.906.-
- Kurucu Kâr Payı 24.003.813.-

BANKALAR HS. 92.255.719.-
Kâr Paylarının Ödenmesi

_____/_____

_____ / _____

MUVAKKAT BORÇLAR HS. 129.092.081.-

- Kurumlar Vergisi 89.319.442.-

- Gelir Verg.Kesintisi 35.306.667.-

- Diğer Vergi ve Benz. 4.465.971.-

KASA HS.

129.092.081.-

Vergilerin Ödenmesi

_____ / _____

Veya,

_____ / _____

MUVAKKAK BORÇLAR HS. 129.092.081.-

- Kurumlar Vergisi 89.319.442.-

- Gelir Verg.Kesintisi 35.306.667.-

- Diğer Vergi ve Benz. 4.465.971.-

BANKALAR HS.

129.092.081.-

Vergilerin Ödenmesi

_____ / _____

4. Kâr Dağıtım Tablosu

ESTON A.S. 'NİN 1986 YILI KÂR DAĞITIM
TABLOSU

<u>1986 Yılı Bilanço Kârı</u>		433.415.046,17
<u>KARŞILIKLAR</u>		93.785.413.-
Kurumlar Vergisi	89.319.442.-	
S.S.Destekleme Fonu	2.679.583.-	
S.Yar.ve Day.Teş.Fonu	893.194.-	
Çıraklık ve Mes.Eğ.Fonu	893.194.-	
	<hr/>	<hr/>
		339.629.633,17
% 5 Umumi İhtiyat	21.670.752.-	
% 5 İhtiyari İhtiyat	21.670.752.-	
% 5 I.Temettü	56.250.000.-	
	<hr/>	<hr/>
		99.591.504.-
		<hr/>
		240.038.129,17
% 10 Kurucu Kâr Payı	24.003.813.-	
% 5 İdare Mecl.Temettüsü	12.001.906.-	
T.T.K. 466/3	3.600.572.-	
	<hr/>	<hr/>
		39.606.291.-
Serbest İhtiyat		<hr/>
		200.431.838,17

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kişisel sermayelerle başarılamayacak ölçüde büyük girişimler günümüz ekonomik koşullarında, özel şirketlerin var olduğu ekonomilerde büyük sermaye ortaklıkları tarafından gerçekleştirilmektedir. Sermaye şirketleri, üretim için elverişli olmayan küçük tasarrufların bir araya gelerek büyük sermayelerin oluşmasına, yeni üretim kaynaklarının doğmasına ve bunların büyük yatırımlara yöneltilmesine aracı olma şansına sahip olan şirketlerdir.

Sermaye şirketleri nin söz konusu önemleri nedeniyle, çalışmamızın konusunu, şirket varlığının temel nedenlerinden olan kâr ve kârın dağıtımını sorunu oluşturmuştur. Bu sorun incelenirken olayın vergisel yönüne ağırlık verilmiştir. Bunun yanında kâr dağıtımının direkt olarak ilgilendiren Türk Ticaret Kanunu hükümleri ele alınmış ve Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine de yeri geldiğinde değinilmiştir.

Çalışmanın ilk konuları sermaye şirketlerinin genel olarak tanıtılmasına yöneliktir. İlk konular içerisinde kâr kavramı ele alınmış ve kâr dağıtımıyla ilgili uygulama konuları için gerekli teorik kavram ve kurallar belirlenmiş-

tir. Daha sonra ticari kârın belirlenme yöntemlerinden hareketle ticari kârın saptanması ele alınmıştır. Bu yöntemlerden vergi kanunlarımızca belirlenen öz sermaye kıyaslaması yoluyla ticari kâr saptama yönteminin, uygulamacı kişilerce pek benimsenmeyen bir yöntem olduğunu saptadık. Bu yöntemin benimsenmemesinin nedeni ise, hesaplama şekli itibariyle şirketin gerçek ticari kazancının belirlenememesi üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca vergi kanunlarımızda ticari kâra ilave edilmesi ve ticari kârdan mahsup edilmesi gereken işletmeden çekilen ve işletmeye eklenen kıymetlerin uygulamacılar tarafından pek dikkate değer bulunmadıkları anlaşılmıştır.

Çalışmanın bu aşamasından sonra mali kâr hesaplamaları incelenmiştir. Aslında vergi hukukunun çok önemli konularını oluşturan değerleme, kanunen kabul edilmeyen giderler ve istisnalar gibi konulara buralara genel olarak değinilmiştir.

Dağıtılabılır kâra ulaşmak amacıyla kurumlar vergisi ve fonların ticari kârın bölünmesinde yeri ortaya konmuştur. Şirketin ticari kazancını azaltan bir unsur olarak kurumlar vergisi oranı % 46'dır ve kanımızca bu oran yüksek bir orandır. Özellikle son yıllarda ekonominin genel seyrinin özel sektör eline bırakılmak istendiği ülkemizde, bir sermaye şirketinin kazancının yarısına yakın kısmının devlete aktarılması, yüksek oranlı enflasyon da göz önünde bulundurulduğun-

da, söz konusu şirketlerden beklenenin gerçekleşmemesine neden olabilir. Gerçi çalışmada da belirtildiği gibi bu oran çeşitli şekillerde şirketler lehine değişebiliyorsa da yeterli değildir.

Aynı şekilde bahsedilen isimler altında alınan fonlar mükelleflerin vergi yükünü ağırlaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda vergi hesaplamasını güç bir duruma sokmakta ve kırtasiyeciliği arttırmaktadır.

Sermaye şirketlerinde kurumlar vergisinden müstesna kazançların bazılarının gelir vergisi tevkifatına tabi tutulması ve bu miktar üzerinden Savunma Sanayii Destekleme Fonu alınması da uygulamada çeşitli güçlükler yaratacak nitelikte bir uygulamadır. Bu uygulamanın sonucu bazı kazançların vergiden müstesna gibi gösterilmelerine rağmen aslında düşük oranda bir vergilendirme ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bir sermaye şirketinden kârdan pay alma hakkına sahip olan bir kimse normal olarak olabildiğince yüksek kâr payı almayı arzular. Fakat şirket sahip ve yöneticileri genellikle rekabet güçlerini devam ettirebilmek için büyümek arzusundadırlar. Bu nedenle aile sermaye şirketleri oluşan kârları genellikle dağıtmamak eğilimindedirler. Oysa SPK. tasarruf sahiplerinin şirketlere ortak olmalarını sağlamak amacıyla onlara üzerinde tasarruf yetkisi bulunulmayan kâr payı alma hakkı tanımıştır. TTK. ise esnek hükümler nedeni

ile bu konudaki asıl yetkileri şirkete bırakmıştır. Vergi kanunları kâr dağıtımına devletin alacağı olan verginin kayba uğratılmadan tahsil edilmesini sağlamak amacıyla yaklaşmışlardır.

Gerçekten SPK. 1'inci temettü oranı saptamak dışında, özellikle SPK.'na tabi sermaye şirketlerinin kullanacağı ana hesap planı ve mali tabloları açıklamış ve bu şirketlerin analizleri açısından şeffaflık sağlamak suretiyle çok gerekli olan bir düzenlemeye gitmiştir.

Çalışmaya uygulama oluşturan şirketlerin ikisi de ortaklara yalnızca birinci temettü dağıtmışlardır. SPK.'na tabi olan ESÇİM T.A.Ş., birinci temettü oranını ESTON A.Ş.'den farklı olarak % 25 olarak belirlemiştir. ESTON A.Ş. ise diğer şirketten farklı olarak kuruculara kârdan pay dağıtmıştır. İki şirkette genelde kârların şirket bünyesinde kalmasını tercih etmişlerdir.

E K L E R

KARNAFA TAHVİ ORTAKLIKLARCA (ARACI KURUMLAR DAHİL) DÜZENLENEN AYRINTILI BİLANÇO
(1000.-L)

AKTİF (VAHİKLAR)

PASİF (KAYNAKLAR)

	Cari Dönem		Önceki Dönem			Cari Dönem		Önceki Dönem	
	1999	1998	1999	1998		1999	1998	1999	1998
I- DÖNEN VARLIKLAR					I- KISA VADELİ BORÇLAR				
A- Hissar Değerler					A- Finansal Borçlar				
1- Kasa					1- Banka Kredileri				
2- Bankalar					2- İyon Vadedi Kredilerin Anapara Takistleri ve Faizleri				
3- Diğer Hissar Değerler					3- Tabii Anapara Takistleri ve Faizleri				
B- Menkul Kıymetler					4- Çıkarılmış Bonolar ve Senetler				
1- Hisse Senetleri					5- Diğer Finansal Borçlar				
2- Özel Kesim Tabii, Senet ve Bonoları					B- Ticari Borçlar				
3- Kamu Kesim Tabii, Senet ve Bonoları					1- Satıcılar				
4- Diğer Menkul Kıymetler					2- Borç Senetleri				
5- Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)					3- Borç Senetleri Reeskontu (-)				
C- Kısa Vadeli Ticari Alacaklar					4- Alınan Depozito ve Teminatlar				
1- Alıcılar					5- Diğer Ticari Borçlar				
2- Alacak Senetleri					C- Diğer Kısa Vadeli Borçlar				
3- Alacak Senetleri Reeskontu (-)					1- Ortaklara Borçlar				
4- Verilen Depozito ve Teminatlar					2- İştiraklere Borçlar				
5- Diğer Kısa Vadeli Ticari Alacaklar					3- Bağlı Ortaklıklara Borçlar				
6- Şüpheli Alacaklar Karşılığı (-)					4- Ödenecek Güdeler				
D- Diğer Kısa Vadeli Alacaklar					5- Ödenecek Vergi, Harç ve Diğer Kesintiler				
1- Ortaklardan Alacaklar					6- Ertelenen ve Taksitli Bağlanan Devlet Alacakları				
2- İştiraklerden Alacaklar					7- Kısa Vadeli Diğer Borçlar				
3- Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar					D- Alınan Sipariş Avansları				
4- Kısa Vadeli Diğer Alacaklar					E- Borç ve Güder Karşılıkları				
5- Şüpheli Alacaklar Karşılığı (-)					1- Vergi Karşılıkları				
E- Stoklar					2- Diğer Borç ve Güder Karşılıkları				
1- İlk Madde ve Malzeme					II- UZUN VADELİ BORÇLAR				
2- Yarı Mamuller					A- Finansal Borçlar				
3- Ara Mamuller					1- Banka Kredileri				
4- Mamuller					2- Çıkarılmış Tahviller				
5- Emtia					3- Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler				
6- Diğer Stoklar					4- Diğer Finansal Borçlar				
7- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)					B- Ticari Borçlar				
8- Verilen Sipariş Avansları					1- Satıcılar				
F- Diğer Dönen Varlıklar					2- Borç Senetleri				
B- DURAN VARLIKLAR					3- Borç Senetleri Reeskontu (-)				
A- Uzun Vadeli Ticari Alacaklar					4- Alınan Depozito ve Teminatlar				
1- Alıcılar					5- Diğer Ticari Borçlar				
2- Alacak Senetleri					C- Diğer Uzun Vadeli Borçlar				
3- Alacak Senetleri Reeskontu (-)					1- Ortaklara Borçlar				
4- Verilen Depozito ve Teminatlar					2- İştiraklere Borçlar				
5- Diğer Uzun Vadeli Ticari Alacaklar					3- Bağlı Ortaklıklara Borçlar				
6- Şüpheli Alacaklar Karşılığı (-)					4- Ertelenen ve Taksitli Bağlanan Devlet Alacakları				
B- Diğer Uzun Vadeli Alacaklar					5- Uzun Vadeli Diğer Borçlar				
1- Ortaklardan Alacaklar					D- Alınan Sipariş Avansları				
2- İştiraklerden Alacaklar					E- Borç ve Güder Karşılıkları				
3- Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar					1- Arzden İzinleri Karşılıkları				
4- Uzun Vadeli Diğer Alacaklar					2- Diğer Borç ve Güder Karşılıkları				
5- Şüpheli Alacaklar Karşılığı (-)					III- ÖZ SERMAYE				
C- Finansal Duran Varlıklar					A- Sermaye				
1- Bağlı Menkul Kıymetler					B- Sermaye Taahhütleri (-)				
2- Bağlı Menkul Kıymetler Karşılığı (-)					C- Emisyon Primi				
3- İştirakler					D- Yeniden Değerleme Değer Artışı				
4- İştiraklere Sermaye Taahhütleri (-)					1- Duran Varlıklardaki Değer Artışı				
5- İştiraklere Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)					2- İştiraklerdeki Değer Artışı				
6- Bağlı Ortaklıklar					E- Yedekler				
7- Bağlı Ortaklıklara Ser. Taahhütleri (-)					1- Yasal Yedekler				
8- Bağlı Ortaklıklar Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)					2- Statü Yedekleri				
9- Diğer Finansal Duran Varlıklar					3- Özel Yedekler				
D- Maddi Duran Varlıklar					4- Olanaküstü Yedek				
1- Arazi ve Araçlar					F- Net Dönem Kârı				
2- Yarımonte ve Yarımonte Düzeneçleri					G- Dönem Zararı (-)				
3- Binalar					H- Geçmiş Yıllar Zararları (-)				
4- Makine, Teçhizat ve Cihazlar					1- Yılı Zararı				
5- Taşı Araç ve Gereçleri					2- Yılı Zararı				
6- Ödenecek ve Demirbaşlar									
7- Diğer Maddi Duran Varlıklar									
8- Birikmiş Amortismanlar (-)									
9- Yapılmakta Olan Yatırımlar									
10- Verilen Sipariş Avansları									
E- Maddi Olmayan Duran Varlıklar									
1- Kuruluş ve Teşkilatlanma Giderleri									
2- Haklar									
3- Araştırma ve Geliştirme Giderleri									
4- Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar									
5- Verilen Avanslar									
F- Diğer Duran Varlıklar									
AKTİF (VAHİKLAR) TOPLAMI					PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI				
DİPNOTLAR :									
1-									
2-									

50

**ORTAKLIKLARCA DÜZENLENECEK
AYRINTILI GELİR TABLOSU
(1000.-L)**

	Cari Dönem .././19..	Önceki Dön .././19..
A- BRÜT SATIŞLAR
1- Yurtiçi Satışlar
2- Yurtdışı Satışlar
3- Diğer Satışlar
B- SATIŞLARDAN İNDİRİMLER (-)	(.....)	(.....)
1- Satıştan İadeler (-)	(.....)	(.....)
2- Satış İskontoları (-)	(.....)	(.....)
3- Diğer İndirimler (-)	(.....)	(.....)
C- NET SATIŞLAR
D- SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	(.....)	(.....)
BRÜT SATIŞ KARI veya ZARARI	../(..)	../(..)
E- FAALİYET GİDERLERİ (-)	(.....)	(.....)
1- Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)	(.....)	(.....)
2- Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)	(.....)	(.....)
3- Genel Yönetim Giderleri (-)	(.....)	(.....)
ESAS FAALİYET KARI veya ZARARI	../(..)	../(..)
F- DİĞER FAALİYETLERDEN GELİRLER VE KARLAR
1- İştiraklerden Temettü Gelirleri
2- Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri
3- Faiz ve Diğer Temettü Gelirleri
4- Faaliyetle İlgili Diğer Gelirler ve Kârlar
G- DİĞER FAALİYETLERDEN GİDERLER VE ZARARLAR (-)	(.....)	(.....)
H- FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	(.....)	(.....)
1- Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	(.....)	(.....)
2- Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	(.....)	(.....)
FAALİYET KARI veya ZARARI	../(..)	../(..)
I- OLAĞANÜSTÜ GELİRLER VE KARLAR
1- Konusu Kalmayan Karşılıklar
2- Önceki Dönem Gelir ve Kârları
3- Diğer Olağanüstü Gelirler ve Kârlar
J- OLAĞANÜSTÜ GİDERLER VE ZARARLAR (-)	(.....)	(.....)
1- Çalışmayan Kısım Giderleri ve Zararları (-)	(.....)	(.....)
2- Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)	(.....)	(.....)
3- Diğer Olağanüstü Giderler ve Zararlar (-)	(.....)	(.....)
DÖNEM KARI veya ZARARI	../(..)	../(..)
K- ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER	(.....)	(.....)
NET DÖNEM KARI veya ZARARI	../(..)	../(..)
DİPNOTLAR		
1-		
2-		

ORTAKLIKLARCA (ARACI KURUMLAR DAHİL)
DÜZENLENECEK KAR DAĞITIM TABLOSU
(1000.-L)

	Cari Dönem		Önceki Dönem	
	.../.../19..	.../.../19..	.../.../19..	.../.../19..
A- DÖNEM KARININ DAĞITIMI				
1- Dönem Kârı	
2- Geçmiş Yıllar Zararları		(.....)		(.....)
3- Ödenecek Vergiler		(.....)		(.....)
- Kurumlar Vergisi	(.....)		(.....)	
- Gelir Vergisi Kesintisi	(.....)		(.....)	
- Diğer Vergi ve Benzerleri	(.....)		(.....)	
4- Birinci Tertip Yasal Yedek		(.....)		(.....)
NET DAĞITILABİLİR DÖNEM KARI	
5- Ortaklara Birinci Temettü		(.....)		(.....)
- Adi Hisse Senedi Sahiplerine	(.....)		(.....)	
- İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine	(.....)		(.....)	
6- Memur ve İşçilere Temettü		(.....)		(.....)
7- Yönetim Kuruluna Temettü		(.....)		(.....)
8- Ortaklara İkinci Temettü		(.....)		(.....)
- Adi Hisse Senedi Sahiplerine	(.....)		(.....)	
- İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine	(.....)		(.....)	
9- İkinci Tertip Yasal Yedek		(.....)		(.....)
10- Statü Yedekleri		(.....)		(.....)
11- Özel Yedekler		(.....)		(.....)
OLAĞANÜSTÜ YEDEK	
B- YEDEKLERDEN DAĞITIM				
1- Ortaklara Pay		(.....)		(.....)
- Adi Hisse Senedi Sahiplerine	(.....)		(.....)	
- İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine	(.....)		(.....)	
2- Memur ve İşçilere Pay		(.....)		(.....)
3- Yönetim Kuruluna Pay		(.....)		(.....)
C- HİSSE BAŞINA KAR (L/%)		.../...		.../...
1- Adi Hisse Senedi Sahiplerine (L/%)	.../...		.../...	
2- İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine (L/%)	.../...		.../...	
D- HİSSE BAŞINA KAR PAYI		.../...		.../...
1- Adi Hisse Senedi Sahiplerine (L/%)	.../...		.../...	
2- İmtiyazlı Hisse Senedi Sahiplerine (L/%)	.../...		.../...	

PASİF (000, - TL.)

EK : IV

	Cari Dönem		Önceki Dönem	
	31/12/1989		31.12.1988	
I- KISA VADELİ BORÇLAR	13.029.940		14.252.552	
A- Finansal Borçlar	9.901.000		9.843.583	
B- Ticari Borçlar (Net)	1.294.581		623.077	
C- Diğer Kısa Vadeli Borçlar	1.225.519		654.105	
D- Alınan Sipariş Avansları	58.840		2.581.787	
E- Borç ve Gider Karşılıkları	550.000		550.000	
II- UZUN VADELİ BORÇLAR	4.532.256		7.246.627	
A- Finansal Borçlar	2.595.580		6.921.770	
B- Ticari Borçlar (Net)	436.676		324.857	
C- Diğer Uzun Vadeli Borçlar	-		-	
D- Alınan Sipariş Avansları	-		-	
E- Borç ve Gider Karşılıkları	1.500.000		-	
III- ÖZ SERMAYE	20.926.150		10.232.316	
A- Sermaye	5.550.000		5.550.000	
B- Sermaye Taahhütleri (-)	-		-	
C- Emisyon Primi	-		-	
D- Yen. Değerleme Değer Artışı	9.084.682		2.622.124	
1- Duran Varlıklarda Değ. Artışı	9.002.256		2.539.698	
2- İştiraklerde Değer Artışı	82.426		82.426	
E- Yedekler	1.277.983		1.015.737	
1- Yasal Yedekler	348.248		246.376	
2- Statü Yedekleri	-		-	
3- Özel Yedekler	-		-	
4- Olağanüstü Yedek	929.735		769.361	
F- Net Dönem Kâr	5.013.485		1.044.455	
G- Dönem Zararları (-)	-		-	
H- Geçmiş Yıllar Zararları (-)	-		-	
PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	38.488.346		31.731.495	

-237-

ESKİŞEHİR ÇİMENTO FABRİKASI T.A.Ş.'NİN
1/1/1989 – 31/12/1989 DÖNEMİNE AİT
AYRINTILI GELİR TABLOSU

A- BRÜT SATIŞLAR		42.851.216.233,-
1- Yurt İçi Satışları	42.720.149.824,-	
2- Yurt Dışı Satışlar	-,-	
3- Diğer Satışlar	131.066.409,-	
B- SATIŞLARDAN İNDİRİMLER (-)		(2.837.825.125,-)
1- Satıştan İndirimler(-)	-,-	
2- Satış İskontoları(-)	419.110.525,-	
3- Diğer İndirimler (-)	2.418.714.600,-	
C- NET SATIŞLAR		40.013.391.108,-
D- SATIŞLARIN MALİYETİ (-)		(27.407.573.610,-)
BRÜT SATIŞ KÂRI veya ZARARI		12.605.817.498,-
E- FAALİYET GİDERLERİ (-)		(2.677.668.623,-)
1- Araştırma ve Geliştirme Giderleri(-)	-,-	
2- Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri(-)	73.587.127,-	
3- Genel Yönetim Giderleri(-)	2.604.081.496,-	
ESAS FAALİYET KÂRI veya ZARARI		9.928.148.875,-
F- DİĞER FAALİYETLERDEN GELİRLER VE KÂRLAR		452.892.272,-
1- İştiraklerden Temettü Gelirleri	-,-	
2- Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri	-,-	
3- Faiz ve Diğer Temettü Gelirleri	246.281.326,-	
4- Faaliyetle İlgili Diğer Gelirler ve Kârlar	206.610.946,-	
G- DİĞER FAALİYETLERDEN GİDERLER VE ZARARLAR (-)		(51.381.837,-)
H- FİNANSMAN GİDERLERİ (-)		(5.617.365.242,-)
1- Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	1.102.777.483,-	
2- Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	4.514.587.759,-	
FAALİYET KÂRI VEYA ZARARI		4.712.294.068,-
I- OLAĞANÜSTÜ GELİRLER VE KÂRLAR		330.097.227,-
1- Konusu Kalmayan Karşılıklar	-,-	
2- Önceki Dönem Gelir ve Kârları	13.773.846,-	
3- Diğer Olağanüstü Gelirler ve Kârlar	316.323.381,-	
J- OLAĞANÜSTÜ GİDERLER VE ZARARLAR (-)		(28.906.250,-)
1- Çalışmayan Kısım Giderleri ve Zararları (-)	-,-	
2- Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)	28.906.250,-	
3- Diğer Olağanüstü Giderler ve Zararlar (-)	-,-	
DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI		5.013.485.045,-
K- ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER		(2.311.125.189,-)
NET DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI		2.702.359.850,-

ESTON - EKİŞİMR BETON SAMAYI VE TİCARİET A.Ş.
1986 YILI KIR - ZARAR TABLOSU

G İ D E R L E R		G E T İ R İ L E R	
I - HARC MALLIYETİ		I - SATIŞ HASILATI	
1) Beton Direk Satışları Malliyeti	1.286.329.109,59	4-Brüt Satış Hasılatı	2.637.114.774,40
2) Travere Satışları Malliyeti	219.348.549,09	1) Beton Direk Satışları	404.219.654,59
3) Prefabrik Eleman Satışları Malliyeti	137.225.087,12	3) Prefabrik Eleman Satışları	178.695.922,-
4) Çoğluluk Eleman Satışları Malliyeti	352.237.219,02	4) Boşluklu Eleman Satışları	463.258.745,-
5) Beton Boru Satışları Malliyeti	67.822.537,22	5) Beton Boru Satışları	75.236.063,-
6) Harç Beton Satışları Malliyeti	56.820.649,65	6) Harç Beton Satışları	64.518.757,-
7) Nakliye Malliyeti	163.514.967,-	7) Nakliye Hasılatı	197.594.114,80
8) Montaj Malliyetleri	2.266.563,10	8) Montaj Hasılatı	2.164.356,-
II - YILLARA SARI İŞLER MALLİYETİ	3.282.533.501,85	4.025.603.286,79	
III - MİMARİ GİDER VE ZARARLAR		B- (-) Hasılattan İndirimler	
1) Genel İşler Giderleri	234.580.432,90	1) İndirimler (İskontolar)	270.282.463,-
2) Bazı İşler Giderleri	243.506.576,94	2) Menkul Karşılıkları	151.484.333,78
3) Diğer, nakliye Senelere Alt Giderler	441.721.896,18		421.766.796,78
IV - MALLİYET DİĞER GİDER VE ZARARLAR	26.731.109,-	II - YILLARA SARI İŞLER HASILATI	
1) Gelirden İndirilemeyen Giderler	20.475.072,-	III - MALLİYET DİĞER HASILAT VE KARLAR	
2) Farklı ve Para Cinsleri	6.256.037,-	1) İşletme Karları	193.750.484,-
V - K A R	433.415.046,17	2) Alınan Menkul Karşılıkları	141.244,-
	6.283.545.245,05	3) Gelmiş Senelere Alt Gelirler	27.108.000,77
		4) Sektör Karları	31.518.328,80
		5.136.989.989,45	342.518.865,37
			6.983.545.245,03

- KAYNAKÇA -

I- KİTAP VE MAKALELER

1. ACAR, Şahabettin : Mali Bilanço, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll.Şti, Hamle Matbaası, İstanbul 1964.
2. AKDENİZ, Gıyasettin : Türk Vergi Sistemi ve Tatbikatı II (Kurumlar Vergisi), Özel İ.T.İ.A. Yüksek Okulu (Şişli) Yayınları No:16, Orhan Mete ve Ort.Koll.Şti. Matbaası, İstanbul 1967.
3. AKDOĞAN, Abdurrahman
KIZILOT, Şükrü
EYÜPGİLLER, Saygın : Türk Vergi Sistemi, Gazi Üniversitesi Yayını No:104, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1987.
4. AKGÜÇ, Öztin : Finansal Yönetim, Met/Er Matbaası, İstanbul 1976.
5. AKGÜÇ, Öztin : Finansal Yönetim, Muhasebe Enstitüsü Yayını No:56, Avcıol Matbaası, İstanbul 1989.

6. AKTAŞ, Ahmet : "Turizm Pazarlamasında Aracı Kuruluşlar ve Sorunları", Bolu Yüksekokullar Dergisi, Sayı:1, Yıl:1, Temmuz-Ağustos 1983.
7. ALACAGÜN, Malik : "3239 Sayılı Kanunla Yatırım İndirimi Uygulamasına Getirilen Yenilikler", Vergici ve Muhasebeci İle Diyalog Dergisi, Yıl:2, Sayı:11, 1986/5.
8. ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: Türk Vergi Sisteminde Verginin Kaynakta Kesilmesi, Ankara 1975.
9. ALTINÖZ, Mehmet : "Kurumlar Vergisi ve Fonların Vergi Yapısına Etkisi, Muhasebedeki Görünümüyle Bağımsız Dış Denetimde Yaratacağı Güçlükler", Mali Hukuk Dergisi, Sayı:18, 1988.
10. ARAL, Uluer : "Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklıkları ve Menkul Kıymetler Yatırım Fonları İle İlgili Olarak Vergi Yasalarında Yapılan Düzenlemeler", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:1, Sayı:7, Mart 1982.
11. AYDEMİR, Oğuz : "Sanayi Ürünü İhracat İstisnası", Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, Sayı:158, Nisan 1987.
12. AYDEMİR, Oğuz : "Yurt Dışında Yapılan İnşaat Onarma ve Montaj İşleri İle Teknik Hizmetlerden Sağlanan Kazançlara İlişkin İstisna", Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, Sayı:159, Mayıs 1987.

13. AYDIN, Davut : Sermaye Şirketleri Muhasebesi, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 351, Eskişehir 1989.
14. AYTEK, Bintuğ : İşletme Yönetimi, San Matbaası, Ankara 1978.
15. BAŞAĞAÇ, Halil : "Turizmcilere Kurumlar Vergisi İstisnası", Vergi Sorunları Dergisi, Yıl:6, Sayı:3 1987.
16. BATIREL, Ömer Faruk : Teoride ve Türk Vergi Sisteminde Değerleme, İstanbul Matbaası, İstanbul 1974.
17. BENLİĞİRAY, Yılmaz : "Muhasebede ve Ekonomide İşletme Geliri-Kârı", Eskişehir İ.T.İ.A. Dergisi, Cilt:XV, Sayı:2, Haziran 1979.
18. BEKTÖRE, Sabri : Ticaret İşletmelerinde Vergi Bilançosu, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları No:63, Başnur Matbaası, Ankara 1969.
19. BEKTÖRE, Sabri
BENLİĞİRAY, Yılmaz : Şirketler ve Kooperatifler Muhasebesi, T.C.Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No:16, Eskişehir 1985.
20. BİLGİN, Yüksel : Anonim Ortaklıklarda Kâr Dağıtımını ve Kâra Katılan Kişiler, Ankara İ.T.İ.A. Yayın No:189, Ankara 1982.

21. BULUT, Mehmet : "Şirketlerde Personele Dağıtılan İkramiyenin Gider Yazılımı", Maliye ve Sığorta Yorumları Dergisi, Şubat 1990.
22. BULUTOĞLU, Kenan : Türk Vergi Sistemi, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1976.
23. BULUTOĞLU, Kenan
KURTULUŞ, E. : Bütçe ve Kamu Harcamaları, İstanbul 1981.
24. BÜKER, Semih : Finansal Yönetim, Sevinç Matbaası, Ankara 1983.
25. CEMALCILAR, Özgül : Genel Muhasebe Teknik Prensipler ve Uygulama, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayınları, Eskişehir 1974.
26. CEMALCILAR
BAYAR
AŞKUN
ÖZ-ALP : İşletmecilik Bilgisi, İşitme Özürlü Çocuklar Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayın No:3, Eskişehir 1983.
27. ÇALIKOĞLU, Erdal
GÖKYOKUŞ, Sezgin : "Dış Navlun İstisnası Uygulaması Hakkında Bir Öneri", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:4, Sayı:47, Temmuz 1985.
28. CEYLAN, Fazıl : "Yurt Dışında Yapılan İnşaat, O narma ve Montaj İşleri İle Teknik Hizmetlerden Sağlanan Kazançların Kambiyo ve Vergi Mevzuatı Karşısındaki Durumu", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl:5, Sayı:59, Temmuz 1986.

ESTON - ESKİŞEHİR BETON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
1986 YILI BİLANÇOSU

P A S İ F

DÖNEM VARLIKLAR		3.546.460.738,81
A-Hasır Değerler 175.995.615,93		
1) Kasa	30.234.057,24	
2) Bankalar	145.761.558,69	
B-Kısa Vadeli Alacaklar 2.406.357.441,39		
1) Senetli Alacaklar	107.958.406,-	
2) Senetsiz Alacaklar	2.298.399.035,39	
C-Stoklar 917.083.666,47		
1) İlk Madde ve Malzeme	332.654.358,09	
2) Hamdiller	458.045.008,23	
3) Diğer	126.384.300,15	
D- Diğer Dönem Varlıkları 47.024.015,02		
DURAN VARLIKLAR 3.609.449.745,58		
A- Sabit Menkul Kıymetler 83.011.742,63		
B- İştirakler 2.566.718.703,-		
1) İştirakler	2.745.111.703,-	
2) İştiraklere Serm. Taah. Borçları (-)	178.403.000,-	
C- Yapılmakta Olan Yatırımlar 7.315.442,45		
D- Sabit Değerler 952.403.857,50		
1) Arsa-Arazi ve İşletme Arazisi	14.029.760,68	
2) Yerüstü ve Yeraltı Düzenleri	15.340.401,86	
3) Binalar	438.165.214,46	
4) Makine ve Teçhizat	966.474.330,74	
5) Kalıp Model ve Aletler	313.531.584,63	
6) Taah. Araçları	210.420.661,55	
7) Demirbaş ve Ekipmanlar	110.525.334,97	
8) Diğer Maddi Duran Varlıklar	177.151,75	
9) Maddi Olmayan Duran Varlıklar	7.007.612,81	
10) Birikmiş Amortismanlar	2.077.141.050,45	
	- 1.124.737.072,95	
DİĞER VARLIKLAR 2.267.228.540,60		
A- Yıllara Sarı İşler İçin Yapılan Harcamalar 2.267.228.540,60		
HAZİN HESAPLAR 3.975.014.686,68		
A- Teminat Mektubundan Alacaklılar 1.608.886.686,68		
B- Kefaletten Alacaklılar 772.266.000,-		
C- Finansman Senedinden Alacaklılar 1.573.862.000,-		
15.398.153.711,67		

I - KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		4.329.624.048,28
A- Uzun Vadeli Borç Takitleri 72.000.000,-		
B- Banka Kredileri 1.446.110.409,-		
C- Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar 2.811.513.639,28		
1) Borç Senetleri	750.871.368,-	
2) Satıcılar	1.043.038.760,41	
3) Alınan Avanslar	544.604.394,38	
4) Diğer Borçlar	472.999.116,49	
II- ORTA VE UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR 275.459.231,10		
A- Banka Kredileri 224.128.516,-		
B- Diğer Orta ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar 49.330.715,10		
III- ÖZ KAYNAKLAR 2.438.770.597,09		
A- Sermaye 1.125.000.000,-		
1) Sermaye	1.925.000.000,-	
2) Ödenmiş Sermaye (-)	800.000.000,-	
B- Yedek Akçeler 145.393.617,83		
1) Yasal Yedekler	19.044.362,33	
2) İhtiyari ve Olağanüstü Yedekler	126.349.255,50	
C- Karşılıklar 163.874.303,41		
1) Diğer Karşılıklar ve Özel Fonlar	151.484.333,78	
2) Üstlenmiş Alacaklar Karşılığı	12.402.969,63	
D- Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu 571.067.629,68		
3094 göre 1985 yılı bakiye fonu	12.167.378,06	
3094 göre 1986 yılı değer artışı	120.901.048,62	
İştirakler değer artışı	437.999.203,-	
E- Dönem Karı 433.115.046,17		
1986 yılı Bilanço Karı	433.415.046,17	
IV- DİĞER KAYNAKLAR 2.381.285.148,52		
A- Yıllara Sarı İşler İçin Alınmış İstihkaklar 2.381.285.148,52		
HAZİN HESAPLAR 3.975.014.686,68		
A- Teminat Mektubundan Borçlular 1.608.886.686,68		
B- Kefaletten Borçlular 772.266.000,-		
C- Finansman Senedinden Borçlular 1.573.862.000,-		
13.385.153.711,67		

29. ÇÖMLEKÇİ, Ferruh
KEPEKÇİ, Celal
DURMUŞ, Ahmet Hayri
GÖNENLİ, Atilla : Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz,
T.C.Anadolu Üniversitesi Yayın-
ları No: 118, Fasikül:2, Ünite:
12-24, Eskişehir 1990.
30. DEĞİRMENÇİ, İbrahim : "Halka Açılan Şirketlerin Vergi
Teşvikleri Yönünden Değerlendi-
rilmesi", Petkim Uygulamalı Mev-
zuat Dergisi, Sayı:7, Haziran 1990.
31. DOMANIÇ, Hayri : Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Cilt:1,
Temel Yayınları, İstanbul 1988.
32. ERİMEZ, Rüştü : Değerleme ve Mali Tablolar, Üçer
Matbaacılık, İstanbul 1975.
33. ERİMEZ, Rüştü : Şirketlerde Kâr Dağıtımını Yedek
Akçeler ve Vergileme, Temel Ya-
yınları, Yaylacık Matbaası, İs-
tanbul 1985.
34. ERKAN, Mehmet : Enflasyonist Ortamda İşletmelerin
Ticari Kredi Yönetimi, T.C.Anado-
lu Üniversitesi Yayınları No:380,
Anadolu Üniversitesi Basımevi,
Eskişehir 1990.
35. ERKİLET, Şaban : "Kurumlar Vergisinden Müstesna Ka-
zanç ve İratlarda Vergi Tevkifa-
tı I", Maliye Postası Dergisi,
Yıl:7, Sayı:141, Temmuz 1986.
36. ERTÜRK, Halis : "Anonim Şirketlerin Finansmanında
Kâr Politikasının Önemi", Bursa
İ.T.İ.A. Dergisi, Cilt:1, 1973.

37. EYÜPGİLLER, Saygın : Şirketler Muhasebesi Vergilendirilmesi ve Mevzuatı, Vergi Yayınları, Ankara Basımevi, Ankara 1982.
38. GENÇ, Süleyman
TANRIVERMİŞ, Emin : Vergi Kanunları Yönünden Örneklerle Genel Muhasebe ve Beyanname Düzenlenmesi, Özdemir Basımevi, İstanbul 1977.
39. GENÇ, Süleyman
TANRIVERMİŞ, Emin : Vergi Kanunları Yönünden Örneklerle Genel Muhasebe ve Beyanname Düzenlenmesi, Özdemir Basımevi, İstanbul 1981.
40. GÖKER, Erol : "Sermaye Piyasasında Kâr Dağıtımı", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:2, 1985.
41. GÖNENLİ, Atilla
SARIKAMIŞ, Cevat : İşletme Finansı, İstanbul Üniversitesi Yayın No:2172, Sermet Matbaası, İstanbul 1976.
42. GÜLSEVEN, Mustafa : "Gelir Vergisi Tevkifatı ve Vergi Sorumluluğu", Mali Hukuk Dergisi, Sayı:3, 1986.
43. GÜLTEKİN, Mehmet : "Finansman Fonu ve Uygulaması", Vergi Sorunları Dergisi, Cilt:2, Nisan 1982.
44. GÜNEŞ, Dursun : "Anonim Şirketlerde Kâr Payı", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:12, 1985.

45. GÜR, Mehmet : "Sermaye Şirketlerinde Yedek Akçeler ve Ayrılma Esasları, Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:3, 1985.
46. GÜRGEN, Yaşar : İşletme Finansmanı, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1972.
47. KANETİ, Selim : "Kurumlar Vergisi Açısından Şirketlerin Emisyon Primleri", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:4, 1983.
48. KILIÇDAROĞLU, Kemal : "Dar Mükellefler Yatırım İndirimi İstisnasından Yararlanabilirler mi?", Vergi Dünyası Dergisi, Yıl: 3, Sayı:34, Haziran 1986.
49. KARAARSLAN, Ali : "Gelir ve Kurumlar Vergisi İle İlgili Fonlar ve Öneriler", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:110, Ekim 1990.
50. KARAKOÇ, Yusuf : "Kamusal Nitelikli Fon Gelirleri", Mali Hukuk Dergisi, Sayı:5, 1986.
51. KIZILOĞLU, Şükrü : Vergi Uygulamasıyla İlgili Muktezalar ve Danıştay Kararları, Savaş Yayınları, Ankara 1987.
52. KIZILOĞLU, Şükrü : "Anonim Şirketlerde Kâr Dağılımı", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:25, 1987.
53. KIZILOĞLU, Şükrü : Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması, Savaş Yayınları, Ankara 1990.
54. KIZILOĞLU, Şükrü : "Birinci Tertip Yedek Akçe Ayrılması", Maliye Postası Dergisi, Sayı:174, Ankara 1987.

55. KIZILOĞ, Şükrü : "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı, Oyak ve Kanunla Kurulan Emekli ve Yardım Sandıklarıyla İlgili Kurumlarda Kurumlar Vergisi İstisnası", Petkim Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Yıl:1, Sayı:2 Ocak 1990.
56. KOYUNCU, Muzaffer : "KVK. Geçici 10'uncu Maddeye Göre, Gayrimenkul ve İştirak His-selerinin Peşin Satışından Doğan Kazanç İstisnası, Sonraki Dönemlere Devredilebilir mi?", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:5, 1990.
57. KURT, Hasan : "Örtülü Kazanç Dağıtımı ve Yüksek Mahkemenin Görüşü", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:107, Temmuz 1990.
58. KÜÇÜKİNCE, Mehmet : Sermaye Şirketlerinde Kurumlar Vergisi ve Stopaj Matrahı, Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1976.
59. L. O'DONNELL, John
YÜKSEL, Ali Sait : Para Bulma (Finansman)ın Seçilmiş Konuları, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970.
60. MUTLUER, Kâmil
TEKİN, Fazıl
HEPER, Fethi : Türk Vergi Mevzuatı, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:77, Eskişehir 1988.
61. MÜFTÜOĞLU, M.Tamer : İşletme İktisadı, Turhan Kitabevi, Ankara 1989.

70. PAKLAR, Selahattin : Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Uygulaması, İstanbul Matbaası, İstanbul 1987.
71. PAMUKÇU, Celal : "Sermaye Piyasası Kanunu ve İlgili Mevzuat Yönünden Halka Açık Anonim Ortaklıkların Tabi Oldukları Kâr Dağıtım Esasları", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:57, Mayıs 1986.
72. POLATKAN, Tanju : "Yatırımların ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesi", Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, Sayı:163, Haziran 1987.
73. POROY, Reha
TEKİNALP, Ünal
ÇAMOĞLU, Ersin : Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2899, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982.
74. SAYARI, Mehmet : Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması, Ankara İ.T.İ.A. Yayın No:146, Ankara 1981.
75. SAYGILIOĞLU, Nevzat
BİÇER, Hüsamettin : İşletmelerde Vergi ve Muhasebe, Vergi Yayınları, Ankara 1982.
76. SERİ, Ali : "Aile Sermaye Şirketlerinde Kâr Paylarının Vergilendirilmesi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:2, 1981.

77. SOLOMON, Ezra
ÇEVİREN: VAR, Turgut: İşletme Finansmanı Teorisi,
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İ.İ.B.F. Yayın No:18, Ankara
1971.
78. SÖZBİLİR, Halim : Muhasebe Kuramında Türüü Gelir
(Kâr) Kavramları ve Türk Gelir
Vergisinin Kabul Ettiği Gelir
(Kâr) Kavramı, T.C.Anadolu Üni-
versitesi Yayınları No:214, Es-
kişehir 1987.
79. ŞAHİN, Mehmet : İş İdaresine Giriş, T.C.Anadolu
Üniversitesi Yayınları No:170,
Eskişehir 1988.
80. ŞENER, Hasan : "Devralınan Kurumlara Ait Zarar-
ların Devralan Kurum Kazancından
İndirimi", Maliye Postası Dergi-
si, Yıl:8, Sayı:148, Kasım 1986.
81. TEKİNALP, Ünal : Anonim Ortaklığın Bilançosu ve
Yedek Akçeler, İstanbul Üniver-
sitesi Yayın No:2615, İstanbul
1979.
82. TOKMAK, Safiye : "Sermaye Şirketlerinde Yedek Ak-
çeler", Maliye Postası Dergisi,
Yıl:8, Nisan 1987.
83. TOPTPEPE, İbrahim : "Menkul Kıymetler Yatırım Ortak-
lıkları", Maliye Dergisi, Sayı:
59, Eylül-Ekim 1982.
84. TUNCER, Selahattin : "Vergileme Açısından Emisyon Prim-
leri", Vergi Dünyası Dergisi,
Sayı:112, Aralık 1990.

85. UÇAR, Şahin : "Kurumlar Vergisinden Müstesna Kazançların Vergilendirme Rejimi", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Sayı:4, 1986.
86. ULUATAM, Özhan : Türk Vergi Hukuku, Adım Yayıncılık Ltd.Şti., Feryal Matbaacılık, Ankara Ekim 1990.
87. ULUSOY, Yılmaz : Mukayeseli Sermaye Şirketleri, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara 1975.
88. ULUSOY, Yılmaz : Ticaret-Vergi-Sermaye Piyasası Hukuku Açısından Anonim ve Limited Şirketlerde Kârın Tesbiti Dağıtımını Vergilendirilmesi, Olguç Yayınları, Ankara 1984.
89. ULUSOY, Yılmaz : "Şirket Ortaklarının Halka Açılmasının Sermaye Piyasasına Etkileri ve Bazı Avantajlar", Petkim Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Sayı: 10, Eylül 1990.
90. UYSAL, Ali
EROĞLU, Nurettin : Kurumlar Vergisi Rehberi, Sevinç Matbaası, Ankara 1985.
91. VERGİ YAYINLARI
YAZARLARI : Açıklamalı-Uygulamalı Gelir-Kurumlar Vergileri ve Örnekleriyle Beyanname Düzenleme, Vergi Yayınları, Ankara 1982.

92. YILDIRIM, Mehmet : "Faizsiz Olarak Kredi Verenlere Ödenen Kâr Payları ve Kâr Zarar Ortaklığı Belgesi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:15, Kasım 1987.
93. YILMAZ, Mustafa : "Borsa Üzerine Hayaller", Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Mart 1990.

II. RAPORLAR

1. Eskişehir Sanayii Dünyü Bugünü Yarını, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları No:24, Eskişehir 1988.

III. KANUNLAR

1. TÜRK TİCARET KANUNU
2. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU
3. VERGİ USUL KANUNU
4. GELİR VERGİSİ KANUNU
5. EMLAK VERGİSİ KANUNU
6. SERMAYE PİYASASI KANUNU

IV. MALİYE VE GÜMRÜK BAKANLIĞI MUKTEZALARI VE DANIŞTAY KARARLARI

V. GENEL TEBLİĞLER .